

Літературна Україна

Газета письменників України
litukraina.com.ua

30 липня 2025 року

№ 7 (5977)

Павло Мовчан —
нобеліант!

2

НАГОЛОС

Згадуючи
Олеся Лупія

8-9,
19

НЕЗАБУТНІ

Світлані
Короненко — 65!

11

ІМЕНА І ДАТИ

Золоте серце
Галини Кавки

16-
17

ЛІТЕРАТУРНА ДІАСПОРА

У ТЕРНОПОЛІ ВІДБУЛАСЯ ВСЕУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ТОЛОКА

У неділю, 27 липня, в Тернополі в Українському домі «Перемога» відбулося справжнє літературне свято. А точніше — Всеукраїнська літературна толока, яку було організовано, щоб зібрати кошти на відбудову зруйнованого обстрілами рашистів приміщення Будинку письменників України.

Задля цього пройшов великий благодійний концерт «Була Україна, є і буде» за участю зірок естради та відомих письменників України. Якою приємністю було бачити знайомі обличчя всього керівництва НСПУ на чолі з її головою Михайлом Сидоржевським! За три роки війни було в Тернополі чимало заходів, але я давно не відчувала такої духовної насолоди від високої поезії, гарного співу і музики. Було враження, наче родина приїхала в гості.

Співав і читав свої поезії народний артист України Анатолій Матвійчук, зачаровували

співом заслужена діячка естрадного мистецтва Тетяна Мірошниченко, членкиня НСПУ Світлана Касьяненко та заслужений діяч мистецтв України, тернополянин Сергій Лазо. Натхненно виступали письменники: голова НСПУ Михайло Сидоржевський, перший заступник голови НСПУ, лірик і журналіст Микола Гриценко, голова КО НСПУ Тетяна Пишняк-Фольварочна, поетеса, директорка Будинку письменників Ніна Шаварська. Слухали, втішалися високою поезією та аплодували тернополяни гостям зі столиці. Вела захід членкиня НСПУ Леся Любарська.

Я теж із задоволенням виступила б зі своїми віршами, якби мені надали таку можливість. Та, гадаю, більшість присутніх із задоволенням долучилася б до виступів, бо цією більшістю в залі були письменники Тернопільщини і їхні шанувальники. Але всі мали можливість долучитися до цієї важливої толоки в інший спосіб — кидаючи до скриньок гроші. І кожен думав про те, якою красивою, теплою та охайною стане незабаром приміщення Національної спілки письменників України — із великими прозорими вікнами, затишними кабінетами, куди б могли приїздити з усієї України письменники. Де б вони знову мали можливість проводити зустрічі й літературні вечори.

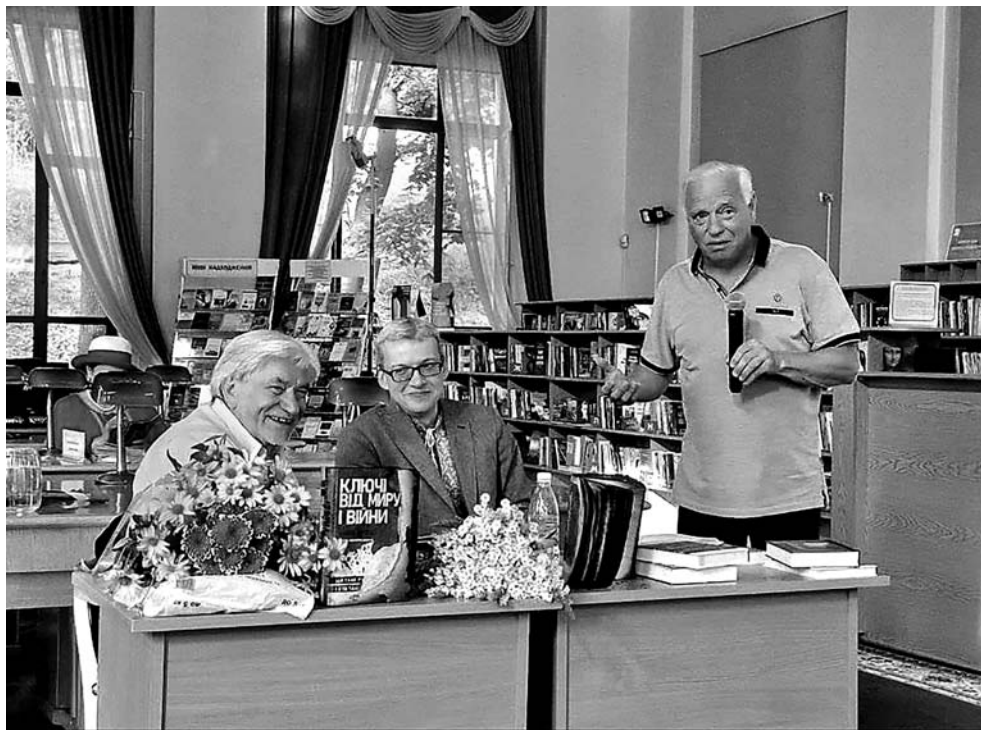
Ганна ГАЙВОРОНСЬКА,
в. о. голови Луганської обласної організації НСПУ

ЗБІР КОШТІВ НА РЕМОНТ І РЕКОНСТРУКЦІЮ БУДИНКУ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

ОТРИМУВАЧ КОШТІВ:
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ
КОД ЄДРПОУ 00016018
РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК:
UA21 305299 00000 26004046245895
МФО 305299 В АТ КБ «Приватбанку»
ПРИЗНАЧЕННЯ ПЛАТЕЖУ:
Благодійний внесок на ремонт приміщення БП,
пошкодженого внаслідок атаки
безпілотників рф. Без ПДВ.

ВАЛЮТНИЙ РАХУНОК
(заповнювати латинськими літерами):
Приват 24
Реквізити підприємства / Company details
Назва підприємства / company Name
НСПУ
IBAN Code
UA543052990000026005046229456
Назва банку / Name of the bank
JSC CB «PRIVATBANK», 1D HRUSHEVSKOHO STR.,
KYIV, 01001, UKRAINE
Requisites swift Code
PBANUA2X
Адреса підприємства / Company address
UA 01024 м. Київ, вул. Банкова, 2
Банки-кореспонденти / Correspondent banks
Рахунок у банку-кореспонденті / Account in the
correspondent bank 001-1-000080
SWIFT Code банку-кореспондента / SWIFT Code
of the correspondent bank CHASUS33
Банк-кореспондент / Correspondent bank
JP Morgan Chase Bank, New York, USA
Рахунок у банку-кореспонденті / Account in the
correspondent bank 890-0085-754
SWIFT Code банку-кореспондента / SWIFT Code
of the correspondent bank IRVT US 3N
Банк-кореспондент / Correspondent bank
The Bank of New York Mellon, New York, USA
Рахунок у банку-кореспонденті / Account in the
correspondent bank
36445343
SWIFT Code банку-кореспондента / SWIFT Code
of the correspondent bank CITI US 33
Банк-кореспондент / Correspondent bank
Citibank N.A., NEW YORK, USA

ПАВЛО МОВЧАН — НОБЕЛІАНТ!

Творчий вечір Павла Мовчана 9 липня в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого став подією глибокого духовного та культурного значення. Це була не просто зустріч із творчістю — розмова про сенси, що формують інтелектуальний ландшафт вітчизняної культури та зберігають пам'ять про найважливіше — людину, її дух, мову й Батьківщину. Павло Мовчан — митець слова, чия творчість давно вже вийшла за межі літературного явища. Його голос — це голос нації, що шукає себе в історії, у трагедіях і перемогах, у тиші молитви та громі війни. Його літературне обдарування наснажує осягати складну природу слова як єднальної ланки між поколіннями та духовними сутностями, для космізації довкілля. Вимір Павла Мовчана — це глибинне проникнення в українську культуру, збагачене досвідом класиків і сучасників. Зрештою, його творчість свідчить про фундаментальне знання світової літератури, живопису, музики, кінематографа — згадаймо бодай упорядковані Миколою Васильковим знакове вибране літературознавчих, мистецтвознавчих і публіцистичних розвідок «Вертикаль слова» (2022) «про час, у якому жив, і про людей літератури і мистецтва» або ж друге видання вибраних перекладів від азербайджанської до чеської літератури «Я є вмістилищем світів...» (2024) у видавництві «Ярославів Вал».

Щирим одкровенням лунали цього вечора спогади Павла Мовчана про життєвий і літературний шлях. У його слові оживала не лише особиста історія, в ній відбивалась епоха, духовний портрет країни, яка проходила кризу бурі, не втрачаючи себе. Митець щиро ділився згадками про дитинство, перші кроки в літературі, зустрічі з майстрами слова, творення власного стилю й світогляду, про неопубліковану прозову творчість, про кінематограф, тісно пов'язані з українською культурою, мовою, землею. В авторському виконанні присутні мали змогу почути знакові твори, і кожна поезія звучала як діалог ліричного героя зі світом, родом, коханою. До ювілею Павла Михайловича видавництво «Український пріоритет» випустило торік у світ ошатні три томи його вибраної поезії в упорядкуванні Миколи Васькова з ілюстраціями знакових художників Юрія Нагулка, Валерія Франчука й Андрія Чебикіна, але більшу частину накла-

ду знищив рашистський терористичний дронний наліт на Київ...

Привітати з подією Павла Михайловича прийшли його друзі, колеги, однодумці, усі, хто шанує і любить його творчість, його чин для української культури, для нашої державності. Щирим словом привітали його відомі громадські діячі, письменники, науковці Валерій Бітаєв, Микола Голомша, Зоя Голота, Галина Дацюк, Юрій Дорошенко, Дмитро Дроздовський, Іван Заєць, Юрій Ковалів, Роман Кухарук, Людмила Лисенко, Сергій Мартинюк, Юрій Мосенкіс, Леонід Мужук, Юрій Нагулко, Андрій Нечитайло, Юрій Піжук, Сергій Присухін, Зоя Ружин, Михайло Сидоржевський, Кирило Стеценко, Георгій Філіпчук, Володимир Шовкошитний, Петро Ющенко, Анжела Ярмолюк та багато інших знаних постатей, які завітали на знаменну зустріч.

На завершення творчого вечора ведучий заходо, секретар Національної спілки письменників України, професор Дмитро Чистяк наголосив на потребі висунути кандидатуру Павла Мовчана на здобуття Нобелівської премії в галузі літератури за його великі заслуги перед українською культурою, за винятковий мистецький талант, визнаний як в Україні, так і далеко за її межами, і цю пропозицію радо підтримали учасники заходу, а перший віцепрезидент Національної академії мистецтв України Валерій Бітаєв потвердив, що НАМУ (почесним академіком якої є Павло Михайлович) ініціюватиме це подання, до якого напевне доєднаються численні вітчизняні та зарубіжні профільні установи...

Світлий творчий вечір Павла Мовчана у переступні часи боротьби за визволення від рашистських загарбників нагадав про те, скільки може зробити для України багатогранна діяльність виняткового митця і громадсько-політичного діяча у колі справжніх однодумців. Вітаючи Павла Михайловича з новоліттям, зичимо йому сил і добра на всіх шляхах, відкриттів за відкриттями, якими він далі натхненно поділиться із громадою, адже інакше не може бути — на відстані любові:

*Бо світло з світла виника
І відбиває двійника...*

**Олена СЛИВКА
Дмитро ЧИСТЯК**

РЕВАНШИЗМ ЯК ТІНЬ ГЛОБАЛЬНОГО ЗАВТРА: УКРАЇНА, ТАЙВАНЬ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНА МЕЖА

У ритмі сучасної історії знову чути темні акорди імперського бажання — повернути «втрачену велич», яка для Москви й Пекіна перетворюється на політичну одержимість. Ці два світи — пострадянський і посткомуністичний — дихають реваншизмом, наче це останній шанс на відновлення статусу. Росія прагне зібрати уламки своєї колишньої сфери впливу: Україну, Східну Європу, країни «соціалістичного табору». Китай кидає погляди на Тайвань, Південно-Китайське море, гімалайські межі.

Але це не просто геополітика, це ритуал переписування історії, де термін «справедливість» стає зброєю, а пам'ять — інструментом контролю. Головна мета цих проєктів — не лише територіальна експансія, а й інсталяція альтернативного світопорядку, де демократія більше не буде правилом гри.

Війна, яку веде Росія проти України, перетворилася на лабораторію — зразок для Пекіна. Як реагує світ? Як довго триває мовчання? Який вигляд має підтримка, коли вона стає предметом торгу? У Пекіні уважно дивляться не на фронт, а на дипломатію, енергетичну карту, розлам у західних столицях. Вивчаються не лише оборонні бюджети, а й слабкості культурних кодів.

І особливо промовисто звучить історія про захоплені ядерні об'єкти — вони стали заручниками великої гри. Те, що Росія робить із Запорізькою АЕС, Китай може зробити з фабриками мікроелектроніки.

У світі, де війна точиться не тільки на фронтах, а й у потоках даних і ланцюгах постачань, Тайвань стає геополітичним нервом. Тут не просто острів, тут центр глобальної обчислювальної цивілізації. Підприємства, які здавалися технократичними вузлами, тепер перетворюються на політичні символи.

TSMC — Taiwan Semiconductor Manufacturing Company — це не просто виробник. Це індустрія довіри. На її кремнієвих транзисторах тримаються оборонні системи НАТО, смартфони, супутники й енергетичні мережі. UMC, ASE, MediaTek — кожна з них мов жила в тілі технологічної екосистеми. І це тіло — західна демократія.

У разі захоплення Китай не просто отримає контроль над виробництвом: він зможе переписати правила гри. Так само, як Росія перетворила атомні станції на важіль, Пекін може зробити мікрочип заручником. Це вже не війна за територію. Це війна за логіку процесорів, за код, що вписується в наші будні. Якщо у XX столітті панував нафтогаз, то у XXI — мікронаанометр.

З ДОСЬЄ «ЛУ»

ВОЛОДИМИР ЛАКОМОВ

(нар. 1958) — український дипломат, Надзвичайний та Повноважний посол України (захисав інтереси України як Посол у Анголі (2004–2007), Бразилії (2007–2010) та Пакистані (2012–2020), експерт із питань міжнародної безпеки Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

Спеціалізується на темах політичної філософії, глобальної дипломатії та культурної інтроспекції. Автор досліджень, присвячених свободі у трактуванні Тимоті Снайдера, ролі України в діалозі з Глобальним Півднем та візуальному осмисленню сучасних концептів.

ТЕРОР ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ВПЛИВУ

Є інший вимір імперської спадщини, який мовчки просочується в сучасну геополітику, — школа захоплення заручників. СРСР створив систему, де це перетворювалося на форму політичного шантажу. І ця школа, позбавлена етики, має, мабуть, найбагатшу архітектуру у світі.

Її «учні» — не лише колишні революційні угруповання. Від палестинського ФАТХ і венесуельського ФАРК — до бригад ХАМАС, балканських формувань, філіппінських бойовиків. Усі вони проходили навчання, де гуманізм замінявся інструментальністю. Заручник — це не трагедія, а важіль.

Сьогодні реваншисти нового покоління — Кремль, Пекін — інтегрують цю модель у конфлікти нової генерації. Запорізька АЕС — не просто воєнна ціль, а символ цивільного заручництва. Тайванські мікрочипові корпорації можуть стати наступною ітерацією — не об'єктами захисту, а технологічними заручниками.

Це стратегія тиску, де цивільне стає військовим, а наративи — зброєю. Це спадщина, яка живе не в архівах, а в практиках нової війни. Її слід нейтралізувати не лише танками, а мисленням — ясним, рішучим, політично озброєним.

УКРАЇНА І ТАЙВАНЬ ЯК МІФОЛОГЕМИ НОВОГО СВІТОПОРЯДКУ

Історія, яку ми переживаємо, твориться не в тиші. Вона набуває символів — і серед них Україна й Тайвань стають метафорами спротиву, маркерами межі між демократією та авторитаризмом.

Україна — не просто жертва реваншистського імперіалізму, а голос, який прорізає глобальну байдужість. Її опір — це нагадування, що свобода має ціну, але й силу об'єднувати тих, хто вірить у майбутнє без колоніальних тіней.

Тайвань — не просто острів. Це втілення ідеї, що інновація може бути щитом, а наука — формою незалежності. Захоплення його мікрочипового серця означало б захоплення алгоритмів світу. І в цьому — справжній ризик: не танки, а технології можуть стати інструментом поневолення.

А десь між ними — глобальна архітектура безпеки, яка тріщить. ООН утрачає голос, Рамштайн набуває воєнного резонансу, БРИКС — двозначності. Постає двополюсний світ: один — західноцентричний, оборонний, а другий — авторитарний, стратегічно мобілізований. І в цьому розламі — й шанс, і виклик.

І ОСТАННЄ, НЕ ВИСНОВОК, А ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Реваншизм — це не просто геополітика. Це наратив, що прагне переписати уявлення про майбутнє. І якщо ми не збережемо уваги до деталей, сенсів і символів, історія може знову виявитись диктованою тими, хто добре вивчив минуле, але не навчився відповідати за його наслідки.

Україна й Тайвань — не край світу. Вони — його центр. І, можливо, саме там вирішується, яким буде наступне десятиліття для всіх нас.

Володимир ЛАКОМОВ

ВОГОНЬ СЛОВА І ТОЧНІСТЬ ДІЇ: КНИЖКА ОЛЕНИ ДУМИ «АРМАГЕДОН ДЛЯ КОРУПЦІОНЕРІВ. ТІНІ ВЕЛИКИХ ГРОШЕЙ»

Серед українських новинок останніх років чимало яскравих дебютів і в публіцистиці, і в художній документалістиці. Але рідко трапляється книжка, яка була б водночас свідченням доби, особистим щоденником спротиву, аналітичним зрізом системи й публіцистичним маніфестом. Саме такою є нова книжка Олени Думи — очільниці Агентства з розшуку та менеджменту активів — «АРМАгедон для корупціонерів. Тіні великих грошей».

Формально це публіцистична проза з елементами мемуаристики. Але за суттю — багатшарова текстова структура, що функціонує як згусток політичної, моральної, емоційної й правової реальності. Авторка не ховається за стилістичними прийомами. Її пряма мова — це мова дії. Кожен розділ — логічна та емоційна одиниця, що не тільки документує події, а й формує простір відповідальності.

«У нас немає часу на очікування, ми маємо діяти тут і зараз», — одне із ключових тверджень книжки, яке задає їй темп і тон. Тут не знайдеш розмиті рефлексії чи спогадів із відстані років. Це живий документ, написаний людиною, яка ще не вийшла з поля бою.

Стиль книжки вражає природною динамікою. Авторка легко переходить від юридичних фактів до художніх образів, від конкретних справ до загальнонаціональних сенсів. Її риторика — пряма, дотепна, часом гнівна, але завжди чесна. Без зайвого пафосу, без удаваної героїзації. У фразах — не театральність, а внутрішній вогонь.

«Це не про відсутність страху, а про перемогу над ним», — цим реченням можна окреслити увесь внутрішній рух тексту.

Окреме враження справляє авторський тон — іронічний, саморефлексійний, навіть подекуди артистично саркастичний, що контрастує з серйозністю теми. Але саме завдяки цьому контрастові текст «дихає» — він стає живим, емоційним і переконливим.

Шістнадцять розділів книжки — це не просто тематичні блоки. Це логічна і моральна еволюція героя, який іде крізь несправедливість, внутрішній спротив системи, політичні атаки, бюрократичні лабіринти й водночас не втрачає себе. Кожен розділ відкриває новий вимір — від корупційних кейсів до глибокого осмислення ролі державних інституцій у час війни.

Видання демонструє, що навіть у юридичному тексті можливий художній нерв, якщо за ним стоїть особистість із позицією, досвідом і мужністю бути вразливою. У цьому сенсі «АРМАгедон...» є також психологічним портретом лідерства, яке не має нічого спільного з популізмом.

Центральна тема книжки — не просто боротьба з корупцією, а вибір, який доводиться робити кожному, хто працює в системі, але не є її заручником. Авторка показує: корупція — це не лише про злочини. Це про байдужість, самовиправдання, про зручне мовчання.

«Байдужість — найбільша небезпека в кожній структурі, — підкреслює вона. — Бо саме вона стає зручною формою зради».

Від цього й виникає головний пафос книжки: вибір дії попри страх, попри ризики, попри «так заведено».

Олена Дума в цій книжці — не менторка і не мучениця.

Вона — учасниця процесу, яка не ховається за посадою. Вона показує власну вразливість, власні сумніви, але й внутрішню переконаність. І тому переконлива, бо не намагається здаватися більшою, ніж є, а натомість просто робить свою справу.

Це — не просто книжка. Це документ дії, свідчення того, що слово, сказане вчасно, здатне рухати державну машину не гірше за закон. Це — про можливість змін. І про відповідальність кожного з нас — від міністра до студента — за цю можливість.

«Ми не можемо змінити вчора, але в наших силах створити краще завтра», — підсумовує авторка.

І з цим словом її текст не завершується — він продовжується в наших щоденних рішеннях.

Цю книжку варто прочитати не тільки тим, хто працює в держструктурах, а й кожному, хто живе в країні, що бореться. Бо це не просто хроніка однієї боротьби. Це — інструкція з самозахисту людяності в часи системних деформацій.

Антоніна
ЛІННІК

УРОКИ ТУЖНОСТІ: ЯК НАРОДЖУВАЛОСЬ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ЛІДЕРСТВО

Про книжку Віктора Андрусєва та Євгена Саська «Українське військове лідерство: як командують українці»

У вирішальні моменти історії, коли здається, що все похитнулося і стара реальність розсипалася на друзки, на поверхню виходить головне: хто ми, які ми, на що здатні. Саме про це — книжка «Українське військове лідерство: як командують українці». Про нашу відповідь великому лиху. Про силу, яка не в танках, не в дронах, а — у людях.

Автори — відомий аналітик і політичний консультант, а тепер офіцер Віктор Андрусєв та офіцер ЗСУ Євген Сасько — у цій праці взяли за складне й водночас надзвичайно актуальне завдання: осмислити, яким є сучасний український військовий лідер. Не міфічний герой, не персонаж документалки, а реальна людина — командир, що ухвалює рішення під вогнем, веде людей у бій, мотивує, підтримує й водночас — теж відчуває страх, утому, втрату.

Замість сухих концепцій і схем автори зібрали живу тканину воєнної реальності. Книжка побудована на 15 інтерв'ю з командирами Збройних сил України — від генералів до сержантів. Серед них — Валерій Залужний, Сергій Наєв, Владислав Ключков, Сергій Кривоніс та багато інших. Це не просто «історії з окопів», це — історії командирських рішень, відповідальності й лідерського болю.

Старше покоління пам'ятає, як армія в радянські часи будувалася на покорі, страху та бездумному виконанні наказів. Автори показують, що за 10 років українська армія пережила справжнє оновлення — не лише організаційне, а передусім ментальне. На зміну «начальнику», що керує з криком і погрозами, приходить «лідер», який веде особистим прикладом, довірою, відкритою комунікацією. «Не командувати — а вести», — лейтмотив усієї книжки.

У передмові до видання начальник кафедри поведінкових наук Військового інституту КНУ полковник Андрій Зборчий називає нове військове лідерство одним із найважливіших явищ сучасної України. І з ним важко не погодитись. Адже у перші години повномасштабного вторгнення саме командири середньої ланки — не чекаючи наказів, не маючи зв'язку, іноді навіть не маючи чітких юридичних підстав — самостійно ухвалювали рішення, розгортали підрозділи, організовували оборону. Вони брали відповідальність на себе. І саме це врятувало Київ, Миколаїв, Харків, Чернігів.

Книжка наповнена вражаючими свідченнями. Генерал Наєв згадує, як за день до вторгнення віддав наказ на розгортання військ — без відповідного указу Президента. «Я знав, що мене можуть посадити за перевищення повноважень, але іншого шансу не було». Така готовність до відповідаль-

ності — ось що автори визначають як справжнє лідерство.

Герої книжки говорять про лідерство не як про теоретичну конструкцію, а як про щось дуже практичне, людяне і драматичне. «Лідер — це той, кому солдат довіряє життя», — каже сержант Лобода. Інший офіцер додає: «Це той, хто перший встає з окопу. Хто не ховається за званням, а бере відповідальність на себе». Ці слова звучать особливо сильно, бо сказані не з кафедри й не зі студії, а після нічних боїв, після втрат, після рішень, від яких залежали життя десятків підлеглих.

Автори також ставлять глибокі питання: як формується лідер? Чи народжуються ними, чи стають? Як навчається командир ухвалювати рішення під обстрілом, коли зв'язок зник, підрозділ розсіяний, а наказів зверху немає? Відповіді — не завжди однозначні, але завжди чесні. Комусь допоміг характер і досвід 2014 року, хтось набув якостей лідера вже під час боїв, через помилки і втрати.

Окрема увага приділена мотивації. В умовах, коли армія формується з мобілізованих, добровольців, коли поруч можуть стояти і контрактник, і айтішник, і колишній бізнесмен, особливого значення набуває вміння командира згуртувати людей. Не наказом — а прикладом, поясненням, довірою. І це, на думку авторів, і є нове українське лідерство — лідерство не «за статутом», а «за серцем».

Цікавий контраст автори проводять між українською та російською армією. Якщо російські командири досі мислять у категоріях покарання, загроз загонів і батога, то українські — шукають мотивацію, діалог, особисту відповідальність. Як справедливо зауважує генерал Залужний, «можна змусити солдата виконати наказ страхом, а можна зробити так, що він сам захоче його виконати, бо вірить своєму командирі». В цій фразі — уся суть.

Вирізняється також розділ, присвячений командній роботі. Українські офіцери дедалі більше відходять від уявлення про лідера як «самотнього воїна». Лідер — це той, хто будує команду. Хто делегує, хто вміє довіряти, хто не боїться сказати «я не знаю, виріши сам». Один із прикладів — Вадим Сухарецький, знаний командир, що перший відкрив вогонь у 2014-му. Його підлеглі згадують: «Він не керував — він делегував. І це працювало краще за будь-який крик».

У другій частині книжки автори переходять від опису до осмислення. Вони формулюють принципи українського військового лідерства: веді за собою, надихай, делегуй, будь прикладом, слухай. І поруч — застереження: не стій над людьми, не зловживай владою, не перетворюйся на того, кого сам не поважаєш. Ці правила — не лише для армії. Вони універсальні.

Ще одна важлива тема книжки — перехід від радянської ментальності до західної. Це болючий процес. Українська армія довго залишалася у «ментальному радянському коридорі». Але з 2014 року йде поступова трансформація. І її рушієм стало не так керівництво, як саме середовище — молодші офіцери, сержанти, які побачили, що по-іншому краще. Що довіра ефективніша за покору. Що лідерство — це не про статус, а про служіння.

«Українське військове лідерство» — це не лише військова книжка. Це книжка про націю, яка дорослішає. Про те, як на тлі війни народжується нова культура відповідальності, нова етика командування. Про те, як український солдат перестає бути гвинтиком — і стає особистістю. А командир — не зверхнім паном, а тим, хто служить своїй команді.

Ця книжка — нагода побачити, як змінилась наша армія. Як вона відходить від радянських штампів і творить нову традицію. Це дороговказ: як вести за собою, як ухвалювати рішення, як бути прикладом.

У час, коли світ іще тільки намагається осмислити українське військове диво, ця книжка вже дає відповідь: його зробили не «Джавеліни» й «Хаймарси». Його зробили ті, хто не злякався, не сховався, не здався. Хто повів.

І саме таких людей — лідерів — нам треба плекати. Бо після війни нам буде потрібне не менше лідерство — в освіті, в економіці, в політиці, у кожній громаді.

«Українське військове лідерство» — це книжка про них. Про тих, хто не тільки вижив у війні, а й змінив себе — і країну.

Іван
СТЕПУРІН

ПОЛІТИЧНА ФАНТАСТИКА НА МЕЖІ РЕАЛЬНОСТІ

Вихід у світ книжки Олександра Савченка «Ескалація. Битва президентів», безперечно, є подією в культурному житті пасіонарних українців. Знаковим є і час цієї події — 2025 рік, рік, коли більшість українців чекає на закінчення війни Росії проти України, рік, який знову через війну для однієї половини населення України ховає надії на швидке покращення життя, але для іншої, яка вірять у перемогу, — народжує нові. Сумно констатувати, але це факт: віра української нації в те, що після війни на цій землі залишиться щось правильне, цивілізоване, прогресивне, нині для більшості українців гасне.

Як виклик цим настроєм з'являється роман Олександра Савченка «Ескалація. Битва президентів», який можна віднести до політичних трилерів чи, як твердить автор, до оперативної фантастики. Справді можна констатувати, що книжка «Ескалація. Битва президентів» поєднує в собі елементи трилера, політичної фантастики та реальних пригод, пережитих автором у часи розвалу українцями Радянського Союзу, адже, як він зізнався, багато епізодів книжки він узяв з особисто пережитого досвіду, коли працював на відповідальних посадах у США, Великій Британії та Україні.

Політичний трилер «Ескалація. Битва президентів» стала першою книжкою Олександра Савченка в жанрі політичної фантастики та, на думку автора, має всі шанси стати пророкою, а вигадані пригоди — реальними.

Події у творі розгортаються одразу після припинення вогню під час російсько-української війни та старту боротьби за владу в Україні насамперед за посаду президента. Зокрема, у Будинку вчених України стається терористичний акт.

Головний герой роману Олесь Совенко, незалежний кандидат у президенти, один із лідерів виборчих перегонів приходить до тьми в київській лікарні після вибуху. Він майже не постраждав, але втратив пам'ять про останні 35 років свого життя. Щоб стати президентом України, він має виконати надскладні завдання: за короткий час відновити пам'ять, захистити себе від кілера та зберегти свою амнезію в таємниці від громадськості й політичних конкурентів. Приховати від преси й навіть членів своєї команди, що нічого не пам'ятає про своє минуле з літа 1991 року, коли він, молодий доктор наук, повернувся до Києва з Гарвардського університету для реформування посткомуністичної України.

Замовником ліквідації головного героя виступає Верховний президент Росії Пуксін, який побоюється, що перемога Совенка завадить його новому, вже досконалішому плану знищити Україну, розвалити ЄС та похитнути могутність США. Політичне протистояння між лідерами України, США та Росії одразу після війни перетворюється на боротьбу за новий світовий порядок у XXI столітті.

Образ головного героя трилера автор розкриває в його діалогах із політичними опонентами та журналістами, але через ці діалоги читач виходить ще й на новий рівень розуміння вікового протистояння Росії та України. Ось про що дискутують кандидат у президенти Совенко з журналістом напередодні виборів:

— Найбільше їх і, скажу чесно, навіть мене налякала ось ця ваша заява: «Лише слабка Росія сумісна з існуванням незалежної позаблокової України, а тому послаблення, а краще — мирна і контрольована дезінтеграція Росії на кілька держав і території, мають стати якщо не національною ідеєю, то головною надією українського народу». То що нам від вас чекати на посаді президента України — розвалу Росії? Як ви це робитимете? Адже війна закінчилась... Ось уже незабаром рік, як у нас мир. Невже знову війна?

— По-перше, війна не закінчилась, закінчилась лише її гаряча фаза. По-друге, не маніпулюйте цитатами. Так, це мої слова про розвал Росії з книжки «Матриця України-Русі», але прошу вас прочитати наступний абзац з тієї самої книжки, — промовив Совенко.

— Добре, якщо встигну, адже наш час ефіру вже майже вичерпано. — Ведучий трохи почекав команду від редактора програми та, отримавши дозвіл на продовження, невимушено мовив: — Далі ви пишете: «Є лише одна альтернатива перспективі взаємознищення України та Росії — це вступ України до НАТО чи розміщення на її території військ з країн Альянсу. Якщо в Україні колись запрацює зовнішня пропаганда, то наведений вище меседж має стати головним для Росії та Заходу».

— Ви зрозуміли, що я робитиму на посаді президента? — почав відповідати Совенко. — Я хочу будувати сильну Україну під парасолькою НАТО у довгостроковій перспективі чи країн НАТО просто зараз. Але парадокс у тому, що раз повторюю, що вступ України до НАТО може врятувати Росію та Україну від вічної війни на знищення, а світ — від загрози Третьої світової війни. Ба більше, це звучить парадоксально, але вступ України до НАТО чи розміщення на території України військ країн НАТО є єдиною альтернативою дезінтеграції Росії, а тому цей сценарій найбільш виграний саме для Росії! І останнє. Я ще раз хочу повторити. Де-юре війна не закінчена, є лише Протокол про припинення вогню та автономію територій. Не секрет для будь-кого, чого варті угоди з Рашею.

— Ви хочете сказати, що обрання вас президентом вигідно для Кремля?

— Не для Кремля, а для країни, яку я пропоную називати Раша, адже так її називають у США, Британії та багатьох інших країнах. Моя політика може дати шанс народам Росії, тобто Раші, на спільне існування без війн і санкцій. Чи зможе влада Раші скористатися цим шансом, чи ми побачимо її дезінтеграцію, залежить від самих рашистів, насамперед від їхньої еліти. Дякую за об'єктивне висвітлення моєї позиції, пане ведучий.

Автор досить багато уваги приділяє розкриттю образу головного антигероя книжки — Верховного президента Росії Пуксіна та його країни: «Уже за п'ять хвилин він [Пуксін. — О. С.] прошепотів: майбутнє Росії — це космос!

Цю ідею три роки тому Пуксіну подарував американський інноватор та мультимільярдер Ілон Маск під час їхньої довгої телефонної розмови. Пуксін не любив Маска, він сприймав його конкурентом, чи корисним ідіотом, чи купленим ідіотом. Двічі Кремль нагадував Маску про дружні мільярди інвестицій російських мільярдерів у купівлю Маском Твіттеру, але той не йшов на співпрацю. Лише фотографії веселого Маска в дуже пікантних ситуаціях, зроблених у Москві двадцять років тому, примусили його кілька разів поспілкуватися з Пуксіним [братом Пуксіна. — О. С.]. Після цього Маску було запропоновано вкласти у виборчу кампанію потрібного кандидата 10 мільйонів доларів. Кремль не знав, що насправді Маск із Трампом домовились про угоду — перший допомагає другому стати президентом США, а далі у США змінюється конституція, яка дасть змогу Маску, народженому в Південній Африці, стати президентом США.

Коли Пуксін дізнався, що Маск інвестував у цей політичний проєкт не десять, а сто десять мільйонів доларів, то зрозумів, що Маск із нього просто знущується. «Я йому помщуся — за все треба платити, а за нашу підтримку — десятикратно, і це справедливо, — розмірковував Пуксін, але потім його думки знову сконцентрувались на космосі.

— Так, майбутнє Росії не в Європі, не в Азії, а в космосі. Земля смертна, а космос безсмертний, і Росія безсмертна».

Але вже наступної миті від його піднесення і щирої радості не залишилось і сліду, він знову ввійшов у звичний для нього стан тривоги за своє майбутнє: «А навіщо нам безсмертна Росія, якщо я смертний? — подумав Пуксін. — Краще я і Росію візьму з собою до раю. Якщо Бог насправді існує, він мені має бути вдячним, адже я принесу йому стільки душ, скільки ще ніхто у цьому світі не приносив і вже не принесе! Якщо бути точним — вісім мільярдів потраплять на небеса. Совенко хоче будувати рай на землі, а я збудую його для нас на небі. Він зі своєю матрицею українського раю повзатиме по землі, літати він не зможе. А землі скоро вже не буде...».

Після цих думок у Пуксіна вчоргове покращився настрій. Він зловив себе на думці, що його самопочуття завжди покращується, коли він думає про смерть.

У книжці є багато гротеску, особливо у розділі «Сон Пуксіна». Там Пуксін у Криму чекав на поважних гостей: Сі з Китаю та Трампа зі США, але замість Трампа приїхав Байден та інші лідери семи найбільших держав світу. Між ними та Пуксіним виник конфлікт, під час якого Верховний президент Росії намагався запустити по столицях західних країн ракети з ядерними боеголовками. Але, як завжди, щось пішло не так...

Щойно Пуксін повернув ключ і ядерна валізка клацнула, він не витримав і почав мочитися в штани. Лісіцин одразу відчув, що з його президентом щось не так.

— Що відбувається, брате, ти що там, обіцявся?

Пуксіну стало соромно, тому він мерщій просунув руку в щілину ядерної валізки, намацав велику й чомусь м'яку кнопку та з відчаєм сильно натиснув на неї. Тієї самої миті з ядерної скриньки почало вилізати лайно, багато лайна. Він швидко висмикнув руку з валізки та побачив у своїй руці великий кавелик якоїсь м'якої коричневої речовини. Пуксін вирішив його понюхати. Зненацька він втратив рівновагу і, щоб не впасти, схопився рукою з лайном за ніс Лісіцина, лайно розповзалось по його червоній піці.

— Амброзія, — впевнено промовив Лісіцин. — Спробуйте, пане Верховний.

Пуксін не вагаючись засунув два пальці у свою ядерну валізку, а потім їх швидко облизав. Він не відчував смаку свого лайна, але вже зрозумів, що зараз на очах лідерів Великої сімки та Совенка замість завдання ядерного удару він наївся свого ж лайна.

«Мабуть, валізки переплутали, — подумав Пуксін, — а може, так і треба, адже Байден он і мого лайна боїться, по очах бачу. Стоїть і боїться, сука».

Справді, лідери західного світу з жахом дивилися на це шоу. Сміялися лише Совенко із Зеленським, та за мить до них приєдналися Макрон з прем'єром Британії, які на початку цього дійства лише стримано посміхалися.

Пуксіну було вже все байдуже, все по цимбалах. За мить спалахи десятків камер почали сліпити Пуксіна. Останньою його думкою уві сні була така: «Світлина, де я на фоні трьох лівадійських пальм та переляканого експрезидента США в обісцянних штанах, з руками у лайні, налякає Захід назавжди! Від цієї світлини Захід тремтітиме більше, ніж від моїх погроз «Орешником», захопити Київ чи Варшаву. Або вдарити ядерною зброєю по Лондону, Парижу та Вашингтону. Хай тремтять усі, адже ця світлина розкрила глибинну природу Росії та сучасного світу. Ця світлина, нарешті, зафіксувала у просторі та часі ескалацію, це магічне слово, від якого всю війну тремтів Байден, Білий дім. Ескалація... матер вашу!...».

Прокинувшись, Пуксін кілька хвилин не міг прийти до тями. Його штани були мокрі, а в кабінеті дуже смерділо. «Мабуть, всрався», — подумав Пуксін і не помилився. Потім він подивився на

рукава свого піджака — вони були у шматлях. Настільна лампа лежала біля ручки із золотим пером і потужно світила йому в очі».

Дуже парадоксальний вигляд має і найближче майбутнє Росії, яке автор розкриває через думки нового міністра закордонних справ, чеченця за національністю Сковорцова: «Але головне те, що саме я переможу Совенка разом з його Україною. Пуксін піде з посади за два-три роки. Очевидно, що його місце займе переможець над Україною. Цим переможцем буду я».

Сковорцов уже кілька років намагався знайти відповідь на сакральне для Росії питання: що означає перемоги України? І зараз він знайшов відповідь: «Нас, прихильників ісламу в Росії, вже більше, ніж православних, і тому перемога над Україною в жодному разі не означає її приєднання до Росії. Цей дурень Пуксін не розуміє, що приєднання України до Росії призведе до колапсу останньої, адже знову християн у Росії стане значно більше. І яких християн!.. Адже вони там усі — західники й ліберали. Для них влада не сакральна, вона не від Аллаха, а від людей і для людей. Тому перемога над Україною для мене і моєї мусульманської Раші означає не приєднання, а її тотальна ізоляція від нас і нашого патрона — Китаю. Я виключу Україну з Великого шовкового шляху. Я збудую великий Російсько-китайський мур на наших кордонах з Україною. Я викину з Росії всіх, хто вважає себе українцями. І ще, я припиню виплачувати Україні репарації, ці гроші підуть на ісламізацію Раші, на будівництво тисяч мечетей, адже за моєї влади 90 відсотків росіян почнуть зрікатися православ'я і переходити до ісламу. До своїх джерел... Від джерел до джерел». У своїх мріях і планах Сковорцов уявляв, як десятки тисяч православних церков будуть переобладнані під мечеті.

Але почати ісламізацію церков Сковорцов планував із собору Василя Блаженного, що у Москві на Красній площі. Він був побудований у XVI столітті за наказом Івана Грозного на честь того, що у 1552 році московські війська взяли Казань — столицю Казанського ханства. У Сковорцова вже був готовий проєкт добудови мінаретів навколо собору та зміни хрестів на півмісяці. Цей проєкт розробили його друзі з Чечні, які працювали в Інституті містобудування Грозного. Другий храм, який Сковорцов планував ісламізувати, був головний храм Збройних сил Російської Федерації, збудований Шойгу. Там у спеціальній музейній кімнаті головним експонатом буде лук Чингісхана, а не кашкет Гітлера...».

«Мене, автора цієї книжки, питають: звідки я, ще рік тому, знав про вимоги Путіна для мирної угоди між Україною та Росією під патронажем США? Моя відповідь — я не знаю. Знаю лише, що таких передбачень, збігів у цьому трилері дуже багато!» — каже Олександр Савченко. Його політична фантастика справді може стати нашою реальністю вже за п'ять-десять років. І в цьому аспекті книжку «Ескалація. Битва президентів» можна поставити в один ряд із «1984» Джорджа Орвелла та «Днем опричника» Володимира Сорокіна. Щоправда, ці два твори вже класиків літератури є депресивно-апокаліптичними, а книжка Олександра Савченка є оптимістичною, що не в тренді.

«Ескалація. Битва президентів» — це лише перший том політичного трилера «Битва президентів». Олександр Савченко зізнався, що вже працює над другим томом, у якому обіцяє ще більше інтриг та несподіваних сюжетів, які відбуватимуться переважно у Великій Британії, Франції та Німеччині.

Що ж, за словами автора, події та герої цієї книжки вигадані, а сам твір можна віднести до політичної фантастики. Чи стане вона реальністю? Віримо, що так. Тому разом з автором запрошуємо до прочитання його книжки, яка допоможе краще зрозуміти геополітичну ситуацію в сучасному світі, чому саме Україна стоїть у центрі боротьби цивілізацій та як нам треба діяти, аби врешті перемогти та посісти своє, справедливе місце у цьому світі. Щоб знайти відповідь на запитання: навіщо нова держава прийшла в цей жорсткий і цинічний світ великих імперій і малих успішних країн? Та необхідно не лише знайти відповідь, яка б давала нам право перебувати на цьому «святі життя», це право треба реалізувати й захистити.

■ Іван СТЕПУРІН

ПАМ'ЯТІ ПОЕТА ІГОРЯ КАЛИНЦЯ

На 86-му році життя, 28 червня 2025 року, у Львові помер поет Ігор Калинець (9 липня 1939 — 28 червня 2025), не доживши до своїх липневих уродин.

Не стало нашого відомого поета, правозахисника, політв'язня та сибірського засланця. Для мене, як і для багатьох людей, Ігор Калинець був літературною віхою Львова та України...

Я написав про Ігоря Калинця наукову монографію, яка стала в 1998 році моєю кандидатською дисертацією. Мав щастя зустрічатися й розмовляти з поетом у Львові під час моїх відвідин України. Ці зустрічі були для мене дорогі та незабутні. Перша моя зустріч з Ігорем Калинцем відбулася через заборонену збірку поета «Підсумовуючи мовчання». Складні вірші збірки були дороговказом до справжньої української поезії. Доля веліла згодом зустрітися з автором книжки і я побачив Ігоря Калинця наочно у Львові, в місті його життя і творчості. Я попросив, щоб Ігор Калинець дав згоду перекладати його поезію польською мовою. Поет дав таку згоду, а я розповів йому, що маю його західні видання. Це були збірки «Вогонь Купала», «Підсумовуючи мовчання», «Коронування опудала» та «Вірші з України». Коли настала незалежна Україна, я купив або отримав від поета всі його видання. Перелік завершують книжки моїх перекладів Ігоря Калинця «Карпат, або Посельська книжка» та «Ладі і Марені». Варто нагадати для історії, що збірку «Коронування опудала» привіз для мене поет Нью-йоркської групи Богдан Бойчук, а збірку «Вогонь Купала» надіслала з Америки Марта Тарнавська. Обидві книжки я возив до Ігоря Калинця і він їх тримав у руках та підписав для мене.

Я дуже любив читати поетичну збірку Ігоря Калинця «Підсумовуючи мовчання». Вона була надзвичайно оформлена роботами художника Романа Петрука. Книжка вийшла в Мюнхені у видавництві «Сучасність» 1971 року. Я брав її шанобливо до рук, розгортав на улюбленій сторінці й читав вірш («мова йтиме про поета...»), де Ігор Калинець згадував своїх поетичних ровесників та побратимів Василя Голобородька і Миколу Воробйова в контексті епохи та княжого поета Митуси. Глибший сенс цієї поетичної філософії хай розкриє сам вірш:

*мова йтиме про поета
в спокою лишім тиранів*

*мова йтиме про зухвальця
даймо спокій тим
кому заціпило*

*мова йтиме про Митусу
але чому б не згадати
Голобородька чи Воробйова
моїх ровесників*

*«отже
словутній півець Митуса
древле за гордость не
восхотіша служити князю
Данилу роздраного аки
зв'язаного привелоша»*

*але чому б тоді
не підсумувати своє
м о в ч а н н я*

Цей твір був настільки вагомий, що дав літературознавчий поштовх, щоб бачити епоху репресій та переслідувань української еліти крізь призму непокори. Тому варто нагадати фрагмент статті поета Назара Данчишина «Дещо про Калинцювання — поезію, сильнішу за в'язницю», в якій автор пише про збірку «Підсумовуючи мовчання» на тлі епохи:

«Ігор Калинець у спогадах про 1960-і роки зауважує: “Я, прихильник мистецтва для мистецтва, відгукувався тоді буквально на всі драматичні події: на смерть Алли Горської, на переслідування Івана Дзюби, на арешти Валентина Мороза, В'ячеслава Чорновола, Караванської. Посутніше кажучи, ті мої поезії — ніби фотографія душі тогочасного інтелігента, людини, яка в опозиції”. Хто ж у віршах Ігоря Калинця ті герої, прототипами яких були реальні люди, що в умовах межової ситуації приймають виклик, беручи удар на себе й усвідомлюючи відповідальність перед минулим, теперішнім і майбутнім поколіннями своєї рідної спільноти — сім'ї, нації? Таким, зокрема, у Калинцевому художньому світі є образ Валентина Мороза, показова розправа над яким спричинила потужний протест у шістдесятницькому середовищі. Страдницьку дорогу українського політв'язня Калинець у збірці “Підсумовуючи мовчання” (1971 р.) осмислює крізь призму мучеництва Христа».

Невипадково наводжу текст Назара Данчишина, бо справді збірка «Підсумовуючи мовчання» несла у світ інформацію про тогочасне переслідування українських еліт і водночас була великим надбанням української літератури. А ще тому, що на презентації у Львові 2019 року моєї книжки «Лугини», на якій був присутній Ігор Калинець, поет Назар Данчишин подарував мені свою поетичну збірку «Постання в повстанні» (Львів, 2018). Із неї я довідався, що в творчості Данчишина відбувається глибоке переосмислення поезії Ігоря Калинця.

Назар Данчишин у 2021 році захистив кандидатську дисертацію на тему: «Поліфонія поетичних світів Ігоря Калинця, Романа Кудлика та Григорія Чубая». В дисертації було звернуто увагу на творчість львівських поетів періоду 1960–70-х років та їхню роль і місце в українському літературному процесі, зокрема — поезії Ігоря Калинця.

Але повернімося до самого Ігоря Калинця і його творчості. Зустрічаючи поета на львівський вулиці в далеких 1980-х роках, я знав, що маю справу з Митусою наших часів, бунтарем і легендою української поезії, який попри зовнішню камерність зумів протиставитись жорстокій владі, що правила Україною від закінчення війни до 1991 року. Тому в унісон розмові за мною бігли, розриваючи серце, рядки вірша («всі герби знаті нашої...») зі збірки «Підсумовуючи мовчання»:

*всі герби знаті нашої
в чужинецьких музеях
всі герби ремісницькі
в чужинецьких руках
всі міста наші
з гербами зайд*

*навіть золоте дерево
і се у саді сусіда
навіть ся осінь
не за нашим календарем
навіть ти Митусо
власне кажучи
не на часі*

*адже твоє мовчання
одиноке
і ті що зводили мають
вежу мовчання
стирти газетні громадять*

Іншим моментом глибоко пережитої миті, пов'язаної з Ігорем Калинцем, була зустріч у варшавському помешканні відомої літературознавиці, професорки Олі Гнатюк. Це був 1995 рік і я гостював у Олі Гнатюк із відомим мистцем Володимиром Лободою. Господиня приготувала каву, почастувала нас тістечками й показала свою бібліотеку. На перший погляд, нічого особливого, сотні книжок на полицях у затишній кімнаті варшавської інтелектуалки, тобто починаеш розуміти їхню цінність з огляду на наукові зацікавлення власниці. Отже, література, поезія, наукові дослідження польською, українською та англійською мовами. І відкриття: на стіні — портрет Ігоря Калинця, неперевершена робота львівського художника Петра Гуменюка. Шедевр неймовірної краси й мистецького рівня. Зокрема, майстерно зображені риси обличчя і погляд очей, замислених і мудрих. Пригадалися 1980-і роки, коли Ігор Калинець, власне, так проникливо дивиться на свій Львів і сильним голосом Митуси говорить про суть поезії та національної ідеї. Тому на потвердження, що так було, — вірш («і Митуса теж має...») зі збірки «Підсумовуючи мовчання»:

*і Митуса теж має
осінь за коханку*

*пергамент на вітрі полощеться
не для його калити*

*хай виброджує на городі
бузиновий атрамент*

*хай вправляються нестори
в кирилиці по монастирях*

*підсумовуючи мовчання
Митуса скаже*

*бояни замуруютье
медом князівські вуха*

*на золото осіннього дерева
проміння я княже*

*отож не мій пергамент
на вітрі полощеться*

*не мій атрамент
бродить у лозах*

Пригадую зустріч у львівському помешканні Ігоря Калинця, коли ми напередодні XXI століття узгоджували зміст книжки перекладів польською мовою «Карпат, або Посельська книжка» (видавництво «Тирса», Варшава, 1999). Я перекладав цю збірку на підставі харківського видання «Слово триваюче» (1997). Задум тоді був такий, щоб у кінці книжки дати пояснення до кожного вірша. Хоча видання було двомовне, я створив пояснення тільки польською мовою, бо книжка була розрахована на польського читача. Ми сиділи з поетом і обговорювали зміст ок-

ремих пояснень. Нам допомагала його дружина — Ірина Калинець, яку також було заслано на Забайкалля. Вона була присутня під час народження книжки в Ундино-Поселі. Зринали, отже, болючі спомини карательської дійсності. Мережилася непроста сутність поезії. Знову ставали актуальними слова, що «минуле не зовсім минуло». Ірина Калинець пригадала, як малювала міст на сибірський ріці Унді, що мав три кілометри довжини. Вона не справлялася з цією роботою й запротестувала. Тоді табірна адміністрація перевела її на іншу роботу — доїти корів на фермі. Пані Ірина каже: «Я не боялася жодної роботи в таборі чи на засланні, але ж, пане Тадею, послати мене, львів'янку з народження, малювати потужний міст на повноводній сибірській ріці, — чи це не форма психічного карательського знущання? Так, зрештою, як і руками доїти корови. Це була дуже виснажлива і тяжка робота».

На презентацію моєї поетичної книжки «Лугини» у 2019 році Ігор Калинець

приніс переклад збірки «Карпат, або Посельська книжка». Він її показав присутнім, дав теплий коментар, і книжка помандрувала з рук до рук. Я пригадав, як поет надіслав до книжки дорогий цінний з погляду української літератури автограф вірша «Хата взимку», і я про це розказав людям. Автограф відкривав збірку, наче двері до храму Слова. Крім того, я сказав, як важко було для мене перекласти слово «сопка» з вірша «Карпат». Я пам'ятаю, що за порадою проф. Флоріана Неуважного, відомого перекладача української поезії, сопку я переклав як «dóga». Свідомий, зрештою, що сопка — це не гора, а вулканічне утворення в Азії, й сама назва невідомо польської мови. То більше, що досі сопка не має окремої статті у польській Вікіпедії, хоча англійська Вікіпедія дає таке пояснення: «Sopka (hill)». Тобто й українською мовою можна би сопку перекласти як «пагорб» чи «згірок». Утім, Ігор Калинець не хотів повертатися до болючого минулого і споглядати сопку в Ундино-Поселі. Він тільки коротко сказав: «Пане Тадею!» та махнув рукою.

2022 року у львівській «Приватній колекції» вийшла моя книжка перекладів останньої збірки Ігоря Калинця «Ладі і Марені». Вона цінна в кількох аспектах, у ній використано ілюстрації художниці Галини Новоженець 1988 року та блискучу статтю Сергія Яковенка «Слово о слові Ігоревім» як передрук із журналу «Слово і Час» (№ 3/1995). Щоб не перекладати статті Сергія Яковенка польською мовою, оскільки книжка вийшла у Львові, я подав свою статтю з літературного сайту Pizarze.pl «Złota Brama» (№ 2/22 (500)/2022).

Об'єктивні причини призупинили презентацію книжки в Україні та в Польщі. Пандемія і російська війна в Україні не дозволили мені поїхати до Львова, на зустріч із поетом. Натомість я знаю від видавця Василя Габора, що Ігор Калинець тішився книжкою й дарував її знайомим. Видання мало також схвальні відгуки моїх польських читачів. Утім, збірка «Ладі і Марені» у творчості поета дуже важка за філософською сутністю та різноманітна за змістом. Її оформив покійний нині Андрій Кісь, а отже, вона набула статусу літературної перлинки.

Тадей КАРАБОВИЧ

Люблін, липень 2025

З ДОСЬЄ «ЛУ»

ТАДЕЙ КАРАБОВИЧ — поет, перекладач, літературознавець, літературний критик. Член Спільки польських літераторів Люблінського осередку та Національної спільки письменників України. Постійний автор журналу «Золота пектораль» та Pizarze.pl. Головний редактор щорічника «Український літературний провулок» (від 2001 р.). Член редколегії газети «Літературна Україна». Живе в Любліні (Польща).

І НЕ ХРЕСТ, І НЕ ВІНЕЦЬ...

Іще в 1990-му Олесь Воля (справжнє ім'я — Олександр Міщенко) опублікував невеличку за обсягом книжку «Безкровна війна» — розповіді про голод 1933 року, задокументовані в селах Козельщинського району на Полтавщині. У передмові «Той, тридцять третій...»

Олесь Гончар писав, що «сьогодні спільно, і старшими й молодими, пишеться на Україні — за покликом совісті — книга великого народного болю, книга, що й до нащадків перейде як грізне свідчення, як прокляття сталінщині, як реквієм по незліченних людських жертвах, так немилосердно, так безневинно вигублених на очах цивілізованого ХХ віку».

Подвижницька праця тривала, і через дев'ять років Олесь Воля оприлюднив монументальний збірник історичних документів і спогадів очевидців про Голодомор в Україні «Мор».

Книга буття України». А ще через три роки вийшло друге, доповнене видання «Мору» обсягом 1150 сторінок. Сьогодні ми пропонуємо читачам газети інтерв'ю Василя Бондаря з цим непересічним письменником-дослідником.

Василь Бондар: Отже, колего, що тебе змусило взятися за перо?

Олесь Воля: Мабуть що бідність. Не просто бідність, а страшна, принизлива, в дні кожного бідність. Це були повоєнні п'ятдесяті-шістдесяті роки. А на додачу ще й батько з матінкою розлучилися... Нас троє дітей; старший Льоник — так його матінка називала, я середульший, Сашик, і найменший Михайлик, або «Малишня». Хто безбатьківства не зважав, той, певне, ніколи не зрозуміє, як мені велося тієї пори... Щойно повернулася мама з німецької каторги, її одразу впрягли в шалені роботи колгоспні. Від зорі до зорі на прориванні цукрових буряків матуся спину гнула під сонцем палючим, за шовкопрядами доглядала, біля поросят на свинарнику, потім знову призначили її ділянковою в ланку «палички»-трудодні заробляти. Але хоч скільки рабуй на колгосп, усе одно напівголодні, босі. Ні вдяганки, ні взувачки. Спасибі, Саньчиха й Дунька Романівська, подружки мамині, постачали недоносками, що залишалися від дітей старших, їхніх. А ми всеняке літо до холодів осінніх на степу та й на степу: вівці пасли, корови, «свинку» біля Рибалківської козацької могили збирали. Потім спаливали її в спеціальній ямі коло дубків за хатою Насті Беблій. Жили отак, як раби, впряжені в колгоспне ярмо.

Але ж і радість була. Особливо для мене, коли на новорічні празники в нашому винниківському клубі на сцені виступав: вірші Тараса Григоровича Шевченка читав напам'ять і гуморески з журналу «Перець». У жінок аж сльози на очах виступали, коли Тараса слухали, а від гуморесок реготіли, що за животи хапалися. І досі ота гумореска впомку, як «український злодій на току пшениці відерце, його сторож тут застукав — став давати перцю: "Відведу тебе в правління, не дозволю — досить. Люди будуть працювати, а ти що — розносить?.." Бачить злодій, що опікся, бачить, що й не жарти — і тут сторожові злочину подає пів кварти. Сторож крик-

нув ще сильніше: "Чого ніс підвісив! Не міг прийти з мішком сюди, ледачого бісів..."» Звичайно, найбільша гордість за мене — у матінки. Аж сяяла. А я несподівано став «знаменитістю», як ніби справжній артист із самої Полтави. Тепер жодного свята і релігійного, і «совецького» не обходилися без моєї участі. Також на мене сильно подіяло те, що діди й бабусі довганівські, сліпківські, лифарівські повідали. Між собою балачки вели, а я почув, із ними корови людські пасучи в лозах і на луках. Усе я тоді на вус уважно мотав. А дещо — вже дома, після пастівника, перед сном записував-карлякав у зошит спеціальний. А вже коли був у сьомому класі, надіслав допис у районну газету. Мовчали-мовчали в газеті, ні слуху, ні духу. А через три місяці й сім днів надрукували коротесеньку заміточку. На жаль, велика прикрість сталася, бо в заміточці все наплутали-поперекручували... І найприкріше те, що п'яниць назвали стаханівцями, а стаханівців зарахували до п'яниць. Соромно, гідко було читати. Й особливо неняцької, бо вона страшенно ж не любила брехні. Тож у районну козельщинську газету я категорично вже не писав. Але не втерпів і знову атакував редакцію. Про війну й доведенню голодовку мене, було, особливо вразило розповіді бабусь та дідів: Андрея Андрійовича, Гната Івановича, діда Соломки, діда Якова Хуга, діда Андрушки й баби Марушки, баби Ситнички, діда Санька. Але записи десь пропали, точніше, якась наволоч украла їх із сараю, де я влітку місце обладнав собі для ночівлі. Та я все одно писав-записував крадькома. А вже коли навчався в десятому класі, перед закінченням школи сам редактор «Радянського села» на роботу в редакцію запросив (там не вистачало літературного працівника сільгоспвідділу). І відтоді пішло-поїхало! Пропрацювавши рік у газеті, я аж у столиці опинився. Навчався у Київському державному університеті на факультеті журналістики. Такий злет, таке

везіння! Хтось би мені сказав про це раніше — нізащо в світі не повірив би...

В. Б.: Коли надумав стати письменником? Взірець? Хто конкретно?

О. В.: Мабуть, жоден народ у світі не любить так гумору, як наш, український. І особливо кохаємося в ньому ми, полтавці. Люблю і я особливою відданою любов'ю Остапа Вишню, Олександра Ковіньку. Проте не вони визначили долю мою подальшу. Хто? Відповідаю: Олесь Терентійович Гончар. Це тому насамперед, що родом Олесь Терентійович зі слободи Сухої. Це за кільканадцять кілометрів од моїх Винників.

Олесь Гончар навіть в одну школу бреусівську разом із

стадіон поруч із четвертим гуртожитком нашим студентським. «Спартакство» — так жартома називав заняття спортом — тривало до сьомої. Годину витрачав на сніданок і дорогу до університету. Потім буквально поглинав філософську, фахову літературу, періодику; після лекцій-занять і до дев'ятої вечора знову «гриз граніт науки» спочатку в студентській, а пізніше в академічній бібліотеці для аспірантів і професорів. І так протягом п'яти років. Предметом зацікавлення, як ніби нові світові материки духовні відкривав, були твори Фрідріха Ніцше, Артура Шопенгауера, Отто Шпенглера, К'єркегора, (дореволюційні видання), Лебона, Лао Цзи, Конфуція, Леніна, Троцького, Сталіна (видання — двадцятих-тридцятих років, і це все була література «спехранівська», контрольована органами державної безпеки); Вейнінгера, Вендта, Сенеки, Марка Аврелія, Епіктета, Будди, Канта, Юнга, Фрейда, Шекспіра, Мопассана, Бальзака, Томаса Манна, Романа Роллана, Олени Блаватської, Рериха, Максима Горького. Його «Життя Кліма Самгіна» перечитав, як, до речі, й чотири томники Роллана «Жан-Кристоф». Детально, прискіпливо вивчав Біблію, Коран, Багавадгіту, Упанішади. А ще в ті фантастично насичені духовним зростанням роки незрівнянно-запахний Михайло Шолохов запам'ятався своїм «Тихим Доном» як великий майстер-живописець. І, зрозуміла річ, особливий акцент робив на вивченні нашої рідної української літератури. Не менш різуче враження справили полтавці Тютюнники — старший і молодший, Василь Стефаник, Панас Мирний, Квітка-Основ'яненко, Архип Тесленко, Григорій Косинка, Михайло Коцюбинський. Після-жовтневих майстрів слова також не минав: Олександра Довженка, Юрія Яновського.

Скажімо, Довженкову «Матір» напам'ять вивчив. Досі пам'ятаю. Ну, певна річ, і твори Толстого, Достоевського стали настільними. Але... попався на гидкий гачок кадебе (свої ж, однокурсники, доноси понаписували, але на те не забирати часу, хоча це й дуже болюча історія в моєму житті). Урешті-решт після університету видали мені «вовчий квиток», із яким на роботу ніде не брали... Отож нікуди мені було діватися: подався на Байкало-Амурську магістраль, де проходив переддипломну практику в бригаді земляків з України Олександра Бондаря, майбутнього Героя Праці. На жаль, у 2021 році його не стало... Якраз потрапив я туди, куди й рвалася підсвідомо душа. Де чесний труд. Де молодість. Де праця до сьомого поту.

...Тоді морозище лютував за мінус сорок п'ять. Туман густий стелився-іскрився аж до сонця, здається. Такий туман типовий для Сибіру, коли мінусова температура за сорок градусів. Як зараз бачу перед собою в шапках-вуханках хлопців-бондарівців. Розчервонілі всі, обличчя їхні м'якою сивиною інею відсвічують: це Сашко Бондар, Василь Тузенко, Сашко Сніговий, Гриць Коваленко, Славко Огороднійчук, Толик Мойсеєнко, Юра Сирота. Хто з ломами в руках, хто з лопатами. У Сашка Бондаря бензопила. Нею сушняк (згорілі палі) він розпилював на дрібніші обаполи, щоб у вогнище підкидати. Нас кинули на прорив — копати ями для стовпів під телефонний зв'язок. Від незвички пухирі на руках з'явилися, пекли, аж кровилися, від перевтоми руки тремтіли; здавалося, не витримаю. Слава Богу, біль я таки пересилив, витерпів, і хлопці всі трималися молодцями. Згодом на просіці протягом двох місяців мости дерев'яні будували. Назвали перший міст іменем Василя Тузенка. Мабуть, і досі стоїть. Пізніше, коли потепліло, приїздили журналісти іноземні: дивувалися, як ми витримували такі холоди. Десь, кажуть, аж в Америці-Німеччині згадували в їхній пресі про зустріч із нами. Перегода святкували в обідню пору ще й мій день народження у квітні. Точніше, «чифірили» —

міцний-міцнющий чай пили. Спиртного там тоді, Боже борони, на трасі не було. Про свої враження я написав підвальный нарис, і в найріднішій нашій письменницькій газеті — «Літературній Україні» — його надрукували. Микола Луків допоміг із публікацією. Ото й було моє перше літературне хрещення.

До речі, на «будові віку» (по-інакшому якось БАМ тоді й не називали) я відпрацював рівно два роки, як і радив Микола Михайлович Амосов. Перед тим, як їхати на БАМ, пригадую, зайшов до нього додому на Богдана Хмельницького, 46 (колишній Леніна). І Микола Михайлович дві поради на прощання дав. По-перше, не втекти з будови хоча б протягом двох років; по-друге, написати роман. Перше побажання я виконав. А от другого не виконав: написав сімнадцять варіантів роману «Дійдемо до Амуру», але жоден із них не влаштував, і його у відчай спалив, коли у Вишгороді під Києвом жив.

В. Б.: Як твориш? Сам процес...

О. В.: (відповіді на підпункти запитання):

✓ Коли вже ввійшов у літературну колію й з'явилася відчуття слова, працював, як віл. Ні вихідного, ні прохідного.

✓ Натхнення ніколи не чекав і чекати не збирався. Просто працюю.

✓ Пишу не тоді, коли пишу, а коли мною пише. А коли й надумається від нетерплячки щось написати всупереч цьому, все одно, як не крути, як не верти, на жаль, добрячу половину, а то й більше доводиться викидати. У кращому разі...

✓ Пишеться як уночі, так і вдень однаково, без різниці, аби тільки душа лежала до писання, а не силував себе.

✓ Спочатку в голові пишу, потім за письмовий стіл сідаю, мережу словом, поки звини мозкові завантажуються словами новими, несподіваними, а серце на прямому зв'язку з Вищими Силами.

✓ Згадай, брате, службу у морфлоті: які лінощі? Що це таке? Із чим їх їдять? На перший раз — покарання два наряди поза чергою...

✓ Твори себе невсипно, незрадливо — тож Муза не полишить. Але... щоб ворота душі твоєї завжди відчиненими були для сил благовісних.

✓ Писав і ручкою — кульковою й наливною; і навіть пером блискучим, залізеньким; і на друкарській машинці (аж цілих два томи «Безкровної війни» про голодовку 33-го); два томи «Перегону» — повістей, романів, оповідань, новел; урешті-решт наловчився на комп'ютерні кнопки натискувати і п'ятнадцять томів власних творів написав...

✓ Словники, енциклопедії, довідники завжди під рукою: я з ними й при них, як солдат на полі бою зі зброєю.

✓ Як не надавати ритму і гармонії фразі, коли й на Небі танцює в коловерті ритмів Бог наш праведний, за руки взявшись із зорями ясними!

✓ Не перо пише, розум-серце свято творчості справляють. До того ж раніше гусячими перами золоті думки писали, а тепер часто навпаки. Не женуся за продуктивністю: передусім прагну сказати правду.

✓ Якщо Бог тебе високою музикою в Слові не обдарував, то ніяка кава чи дощ за вікном, вино чи куриво, а чи інша якась холера сприяти не буде.

✓ Ще мій земляк-полтавець Григорій Тютюнник із боєм зауважував: «Мало — бачити. Мало — розуміти. Треба любити. Немає загадки таланту. Є вічна загадка любові». Цілком до нього приєднуюсь. До того ж раджу ознайомитися з давньою буддійською мудрістю. Власне, письменник — медіум. Він чародій і Слова, й Духу.

✓ Скільки смак та інтуїція підказують, стільки й мусиш над словом працювати, шліфувати себе «до глибини думки».

✓ Як виходить, так і пишу. Лише власній інтуїції вірю. Адже вона птаха вільна: коло самого Бога треться, крилами лопотить...

✓ Не план веде й не ти: таємниця Неба...

✓ Хто з живої моделі, копіюючи, звик писати. Інший — з голови, точніше, з творчого уявлення. У багатьох письменників часто впереміш. Головне, щоб правда була. Як документальна, так і художня.

✓ Будь-який стиль підходить-задовольняє, якщо світ саме тобою явлений, відкриттям-одкровенням ізсередини світиться...

✓ Письменник із такого ж тіста, як і всі смертні. Що ж до одруження, то, чоловіки мої славні, не міняйте прекрасних наших земних жінок на химеру творчості. Одружуйтесь! Але тільки з любові.

✓ Коли не пишеться, я все одно пишу, хіба що не записую-фіксую.

✓ Коли вже та, що з косою, десь недалеко, певна річ, твори так і зостануться лише в умі.

✓ Пишемо, щоб друкуватись, а друкуємо, щоб нас читали.

В. Б.: Якою мірою впливають на твою роботу оцінки твору — друзів, редакцій, рецензентів?

О. В.: Важливе запитання, адже без серйозного зворотного зв'язку із читачем і критикою письменником не тільки не стане, а згинеш, заблукаєш. Це, думається, козаче Василю, скаже будь-яка творча особистість. Адже всі ми на землі одним ланцюгом з'єднані, один без одного існувати не можемо. А щодо мене, то скільки житиму, дякуватиму Олесеві Гончару й Миколі Амосову. В найтяжчий, чи не найболючіший період мого ворохобного життя, коли скрізь дороги не давали — ні в особистому, ані в літературному житті, скрізь відфутболювали, мене підтримав журнал «Дніпро», надрукувавши трійку моїх оповідань: «Сад», «Кожух» і «У сяйві роси». Це додало сил невимовних, ніби я заново на світ білий народився. А тут іще більша радість, адже сам Олесь Терентійович Гончар написав мені лист-відгук: «Дорогий земляче! Вітаю Вас із публікаціями в «Дніпрі». Думаю, журнал не помилився, подаючи Ваші оповідання читачеві. Є в них людяність, щирість, жива, справді народна мова. Я певен: Ви зможете успішно працювати в літературі, адже Ви вмієте дорожити тим, чим людині варто дорожити. Тож нехай у добрі стелиться далека творча дорога. Хай і наші рідні краї полтавські радуються за Вас. Київ, 17 серпня 1986 року». А ще після виходу друком у видавництві «Молодь» моєї книжки «Безкровна війна» надійшов лист-відгук від Миколи Михайловича Амосова: «Дорогий Сашо! Дякую за книжку. Дуже жорстка правда, дуже потрібна. Молодець». І насамкінець: «Недавно читав Ніцше і тебе згадував...» Микола Михайлович мав на увазі наші гарячі й непоступливі дискусії щодо творчості великого німецького філософа, котрий на той час був суворо заборонений. Ось так сталося раптово в моєму житті. І я тепер цих двох велетів-особистостей, як богів, шаную. Адже якби не їхня підтримка, здається, не було б мене й десяти частиною таким, яким став. А ще дякую Володимирі Забаштанському, Миколі Дмитренку, Леонідові Горлачу, Михайлові Шевченку, Віталію Ковалю, Андрієві Ковалю, Миколі Удовиченку, Петру Сороці, Олександрові Шокалу, Миколі Славинському, Сергієві Куліді, Михайлу Сидоржевському, Василеві Яременку, Михайлові Дяченку, Андрію Мельничуку, Костянтинові Тараненку, Григорію Сердюку, Сергію Павлюкові, Людмилі Бондар. Й особливо моєму незрадливому другу Саші Кавуненку. Це вони, мов зорі, в часи веселі й сумні мене супроводжували, руку теплу допомоги й підтримки подавали й подають. На жаль, чимало з них уже «далече»... Також уклін низький дитячому видавництву «Веселка», що воно надрукувало свого часу мою книжечку-повістину «Я плакав на ранкову траву» накладом шістдесят тисяч примірників. «Плач» мій згодом перепродували книжкові спекулянти з вуличних

яток у сто разів дорожче. А от видавництво «Український письменник» уже підготований і відредагований рукопис новел та оповідань «Все починається з любові» так і не випустило друком. Знай обіцяли, гуму тягли. Навіть рекламу-плакат видали... І так мені протягом усього життя вітер в обличчя колючий, проте все одно не здавався, крилець не опускав. Але хіба тільки зі мною так чинили? Багатьох письменників обдурили лукаві владці, старцями нещасними, зневіреними зробили...

В. Б.: Чи ведеш щоденники? Як давно?

О. В.: Так, веду. Протягом п'ятдесяти з великим гаком років. Ото як після випускного вечора розпочав їх мережити в учнівським зошиті в клітинку, досі з ними не розлучаюся. На початках записував, що матуся рідна розповідала про свої поневіряння в Німеччині у війну, як там ледве не загинула, коли її життя на волосині трималося. Записував слово в слово ретельно й те, що старі діди й бабусі винниківські, бреусівські, василівські розповідали; як у колгоспі «Ленінський шлях» односельці працювали (на фермах спеціально бував і в колгоспному дворі). Потім у редакції козельщинської газети був кореспондентом, замальовок зробив чимало. І відтоді зі щоденниками не розлучався. Десятки, сотні зошитів учнівських списав. Згодом упорядкував аж два грубеznі томи обсягом більш ніж по тисячі сторінок кожен. Назва першого — «Сорок років», другого — «Світе ясний...» На видання їхнє гроші заробляв разом із моєю коханою дружиною Ганнусею та рідним братом Михайлом. Хто зі щоденниками ознайомився, кажуть, що марно й на світі жив.

В. Б.: Отже, кажеш, Олександр, написав не видавав за власний кошт.

О. В.: Майже всі книги мої фундаментальні: народну епопею «Безкровна війна» про голод-винищення українців у 33-му. Робота над нею забрала понад тридцять років. І я її найвище ставлю в моїй творчості. Це книга-реквієм. Книга-пам'ять. На віки. Допоки Україна існуватиме, доті й необхідність у читанні й перечитуванні її виникатиме. Кілька видань пощастило видати, і всі — за власний кошт. Жодною копією держава не допомогла. Отака поки що в нас «суверенна й незбагненна», але що ми від неї хочемо, коли вся керівна еліта — чужа за духом, складом і буквою закону, грабіжницька, всуціль аморальна. Та наразі не про це йдеться... Прозу я теж за власний кошт видавав. Зокрема, й подарункове видання-двотомник, і книги афоризмів, роздумів, філософських фресок «Піраміда Духу», «Шлях до себе»... Аніхто й шеляга на їхнє видання не дав. А взагалі видав понад двадцять книжок. Усе давалося з величезною напругою душевних, духовних і фізичних сил. Тим іще з більшою вдячністю повторюю ім'я моєї дружини Ганнусі й брата Михайла. Сама історія з виданням — теж ціла епопея. У щоденниках я про все це абсолютно відверто написав...

В. Б.: А спонсори ж як?!

О. В.: А спонсори... як то кажуть, чекай біля моря погоди. Самі лише приниження були та обіцянки. Та ти, Василю, мабуть, теж на власній шкурі це відчув. Хіба що, пригадую, 1993 року допоміг світлій пам'яті духовний пастор, мій незабутній приятель Яків Кузьмович Духонченко: аж п'ятдесяти тисячним накладом книгу «Мор» видав. На жаль, частину тиражу вороги незалежності України знищили в броварському лісі... Але ж трапилося в моєму житті й ще одне везіння, яке навіть не снилося... Конкретно: зустрівся в моїй долі Руслан Васильович Телятник. Бізнесмен, спортсмен, земляк, депутат Полтавської обласної ради. І не просто земляк, а й родич далекий. Я ходив із його мамою Аллою Павлівною Винник у Винниківську початкову школу. Батьки наші —

Володка Винник і Павло Винник — були до того ж іще й друзями нерозлийвода. Отже, коли я Руслану Васильовичу повідав про свої проблеми, той не вагаючись пообіцяв допомогти. Зізнаюся, я грішним ділом подумав, що Руслан Васильович дав обіцянку на хвилі гарячих емоцій. Аж ні! Ні, ні, ні: невдовзі він посприяв у виданні підготованих до друку п'ятнадцяти томів моїх творів. Скажете, такого не буває. Але зі мною, Господи, таке сталося...

В. Б.: Чи повертаєшся до своїх уже опублікованих творів, аби їх переробити, вдосконалити?

О. В.: Ще б пак. Звичайно, повертався (тепер, щоправда, не повертаюся, бо, відчую, мало лишилося ряст топтати, тож новеньке щось пишу. Особливо філософського гатунку роздуми, філософські есеї, афоризми...). А раніше свої твори перечитував часто. Бо ж як не перечитувати: це мої діти духовні. Перечитував, звісна річ, задля вдосконалення. Однак майстровитим письменником себе не вважаю. Аби так не думалося, раджу й іншим колегам моїм поринати знову й знову в твори українських класиків, нескорених Панаса Мирного, Нечуя Левицького, Григорія Квітки-Основ'яненка. Чи новелістів світового калібру Василя Стефаника, Григора Тютюнника. Чи того ж таки Григорія Косинки. На жаль, не такого відомого, як він цього заслуговував своєю блискучою творчістю й густим письмом. Це саме можу сказати й про Степана Васильченка. Що ж до власної персони, то вважаю себе останнім часом не так письменником, як мислителем.

В. Б.: Тож що вважає Олесь Воля творчістю в істинному її розумінні?

О. В.: Творчість — своєрідна індульгенція, аби бодай трішки «зачепитися» й потрапити в райські простори особистого не-смертя й народної пам'яті.

Спочатку творчість — потім суєта.

Отак живу, себе наздоганяю.

По крапельках душа себе шука

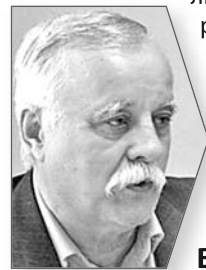
У Небі чистім без кінця і краю.

В. Б.: Читачам цікаво знати історію походження твого псевдоніма — Олесь Воля...

О. В.: Нічого таємничого, сенсаційного тут немає. Було ось як. Іще під час украї-нелегкого, виснажливого гарування на «будові віку» я затаївся: коли витримаю БАМівські випробування на справжність, випробую свій характер, то неодмінно візьму псевдонім ВОЛЯ. А Олесь — саме собою напрашувалося. Адже я так захоплювався ще з дитячих, юних років Олесем Терентійовичем Гончаром. Отже, й узяв псевдонім Олесь Воля. Як м'яко, по-ніжному привабливо й водночас мужньо звучить: Воля, Воля, Воля. Який неповторний, могутній орієнтир. Отже, псевдонім Олесь Воля, сказати б, органічно прижився. Намагаюся його виправдати кожним прожитим днем.

В. Б.: Що б ти побажав, Олесю, молодим, які мріють стати письменниками?

О. В.: Хоч би що, скільки і як я бажав «племені молодому, незнайомому», а життя й події відбуватимуться за тим сценарієм, як і має бути: абсолютно непередбачувано. Тому ще раз наголошу: письменництво — хрест важкий-важезний... Чи стануть молоді претенденти знаменитостями, а не просто членами Спілки — все, як то кажуть, у руці Божій. Може й так. Може й ні... Однак хай там що і як, я щиро зичу хоча б на краплю-крапельину стати щасливішими й над усе любити й боронити від ворогів рідну матір Україну.

Спілкувався
Василь БОНДАР

«Подумати про час трагічний...» ЗГАДУЮЧИ ОЛЕСЯ ЛУПІЯ

Йому судилося жити й творити в трагічному часі, переживати й навіть більше — виживати в цьому часі владарювання на українській землі московського комуністичного режиму і намагатися відстоювати правду і людську та національну гідність образним словом. Цей час, за висловом Альберта Швейцера, був «переповнений презирством до вільної думки».

*Думки хвилюють нас бентежні:
Що означає вічний рух,
Хто ми у Всесвіті безмежнім,
Проста матерія чи дух? —*

замислювався Олесь Лупій за кілька років до прощального із земним життям дня.

*Якщо ми створені Всевишнім,
То не для скромного буття,
Страждань у суетному дніщі
Гріхопадіння і каяття.*

Але страждань і гріхопадіння письменнику не судилося уникнути, торуючи шлях до максимально можливого творчого самоздійснення.

Олесь Лупій був одним із багатьох-багатьох пригноблених і травмованих тоталітарним режимом, але не згасив у покорі свій творчий дух: обрав для себе духовний спротив тиранії. Цей спротив межував із певними ідейними та моральними компромісами, яких він, син репресованої компартійною владою за національно-політичні переконання родини, не міг як творча особистість уникнути в умовах партійно-ідеологічної цензури, яка все контролювала, а також вимушеної самоцензури.

Пригадую, на другому році навчання в аспірантурі Інституту літератури імені Тараса Шевченка, а саме в 1969-му, я і Юрко Покальчук якось кавували в кафе, яке називали чомусь «стекляшкою». Це було чи не єдине місце неподалік нашого інституту, де варили каву і наливали коньячок. На коньячок у нас грошей не було та ми на нього й не зазіхали, а от кава... Тоді це було модно і популярно — ходити на каву чи в ту ж таки «стекляшку», чи в «підземку» — в підземний перехід неподалік станції метро «Хрещатик».

Переважно в цих місцях і гуртувалися-тусувалися за кавою початківці: письменники, науковці, кінорежисери, кіносценаристи, журналісти, художники... Хто там тільки за перепаленою, чорною, як смола, кавою не товквся! Багато з них не мали постійної роботи: перебували на сумнівних, як правило, голодних «творчих хлібах», отже, без копійки в кишені, особливо ті, кого відрахували з Київського університету за «інакодумство». У цих кавово-творчих тусівках були задіяні Василь Голубородько, Василь Рубан, Віктор Кордун, Станіслав Вишенський, здається, Петро Марусяк і Микола Рачук, Михайло Григорів, Анатолій Сірик, Микола Воробйов... І особливо — епатажний, одверто розкутий Михайло Саченко, який у післямові до поетичної книжки «Вечірня жінка і ранкова жінка» також відрахованої з університету Надії Кир'ян назвав її «свобідно-незалежною». Таким же «свобідно-незалежним» почувався і він, і його друзі-богемники, уснословні анархісти, естетичні максималісти. Про деяких із них, епатажних, «одверто розкутих», зокрема, про Михайла Саченка, Аттилу Могильного, Миколу Воробйова, Василя Рубана, Михайла Григорова, світло

і щиро написав у своїх унікальних спогадах-роздумах — у «протираннях дзеркала пам'яті» — Михайло Слабошпицький. Саме він найчастіше «фундував» каву, іноді з коньячком, цим естетам і фрондерам, які після «підземки» «перекочувувалися» то в кафе «Метро Хрещатик», то в кафе «Київське», в якому складно, в затятих дискусіях формувалася, точніше, уперто, завдяки зусиллям Василя Рубана, комплектувалася «Київська школа поетів».

Мене до цього гурту залучив мій земляк-волиннин родом із Луцька Юрко Покальчук, який і порадив мені вступати до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Сам Юрко закінчив Ленінградський університет, східне відділення, опанував кілька іноземних мов і вступив до аспірантури Інституту літератури. Після завершення навчання в аспірантурі працював завдяки вченому з європейською популярністю Дмитрові Затонському молодшим науковим співробітником відділу сучасних зарубіжних літератур Західної Європи й Америки.

Поліглот, чия пам'ять була «начинена» величезною кількістю знань про філософію й літературу «загниваючого Заходу», передусім філософією Сартра і Камю, творами Кафки, Борхеса, Апдайка, Селінджера, Фолкнера, латиноамериканських письменників, усе це він читав переважно в оригіналі, літературознавчо опрацював і згодом частково оприявнив у монографіях «Самотне покоління» і «Латиноамериканська проза». І от якось літнього дня ми із цим волинським фрондою-інтелектуалом Паком-Покальчуком п'ємо цю клятву чорну каву, після котрої, як правило, мордує печія, і позираємо на Хрещатик, на тротуар, яким снують перехожі, — мимоволі «визираємо» знайомі обличчя. Раптом Юрко вигукнує: «Дивись, он крокує ще один волинин. Із Луцька. Олесь Лупій. Ти знаєш його?»

— Ні, не знаю. А хто він? — запитую Юрка.

— Поет. Недавно видав роман. Хочеш — покличу. Познайомлю. Щоправда, навряд чи він зайде на каву. Завжди кудись спішить.

Олесь Лупій, утім, неспішно прямував у бік метро «Хрещатик». Високий, стрункий, з краваткою. В руках, бачу, портфель... А волосся! Пишна шевелюра хвилясто гойдалася під час ходи.

— Має кілька поетичних збірок, а оце, я казав, видав роман. Назва — «Милява». Я читав. Непогано. Там про бандерівців пише. Почитай, — порадив мені Юрко Покальчук.

— А де взяти цей його роман? — запитую.

— Я брав у нашій бібліотеці. Інститут багато закуповує книжок сучасних письменників. Там і візьми, — порадив Юрко.

І справді, в інститутській бібліотеці знайшовся й роман «Милява» 1965 року видання, і роман «Герць» 1966 року, і виданий в 1968-му роман «Грань».

«Нічого собі! Який писучий. Стільки вже понавидавав книжок — поетичних і прозових», — заздрісно подумав я. А коли вичитав, що Олесь Лупій тільки на два роки за мене старший, тоді як у мене, крім журналістських газетних дописів, нічого путнього нема написаного й опублікованого, то геть піддував настроєм. Насправді не від заздрощів, а від самодокорів: «Ось так треба працювати зі словом! Наполегливо і систематично».

Довідався, що Олесь Лупій ще в 1957 році, здається, на першому курсі Київського університету, видав свою першу поетичну книжку «Вінки юності», через три роки другу — «Заграй, сопілко», третю — в 1964 році під назвою «Майовість». Він і поет, і прозаїк: дебютував у прозі повістю «Горинь» (1960 р.). Яка успішна, творчо плодотворна біографія! Мене це заінтригувало, але перш ніж познайомитися з Олесем, я поставив собі прочитати бодай один його твір — роман «Милява». Мене зацікавило, що ж такого він міг написати про бандерівців, коли на той час рідко хто міг прилюдно наважитися вголос сказати щось

“ Я ДОБРЕ ПАМ'ЯТАЮ ОБЛИЧЧЯ ВОЯКІВ УПА, ВОНИ ЧАСТО ЗАХОДИЛИ ДО НАС, НОЧУВАЛИ, ЛІКУВАЛИСЯ. ВОНИ БУЛИ ДЛЯ НАС ЯК РІДНІ, НАШІ ГЕРОЇ ”

добре про Українську Повстанську Армію, про Олену Телігу, Олега Ольжича, Степана Бандеру, Андрія Мельника...

Де там! Згадати вголос про УПА, тим більше — щось добре сказати в ті часи було небезпечно. Особливо письменникам, бо хто не пам'ятав опублікованого в 1945 році «Слова Великому Сталіну від Українського народу», яке начебто було «обговорено на зборах громадян міст і сіл Радянської України, і підписали його 9. 316. 973 чоловіка».

Не тільки українські письменники, а майже весь український народ, від імені якого дякували «Батькові великому», «Учителю мудрому», «Другу незмінному», «Нашому маршалу, Великому нашому Сталіну»: «Спасибі за сонце, що Ти засвітив!» поети Радянської України, начебто рішуче і з презирством затаврував «проклятих зрадників з тризубом»:

*Вся Україна в боротьбі,
Народ увесь піднявся на ката,
Із ворогом кривавий бій
Ведуть повстанці вже в Карпатах.
І там, де ворог знавіснів,
Де жде його кінець і згуба, —
Він випускає зграю псів,
Проклятих зрадників з тризубом.
Нема пощади ворогам!
Нема рятунку і пощади
Мерзенному поріддю зради —
Оунівським кривавим псам!*

Серед тринадцяти (яке символічне число!) творців цього облудного панегірика кремлівському тиранові, істинно «мерзенному поріддю», бачимо імена Миколи Бажана і Павла Тичини, Максима Рильського і Володимира Сосюри, Михайла Стельмаха, але хто повірить, що ці талановиті митці з власної волі вимучували оці силувано римовані гімновеличання диктатора.

Тоталітарний режим майстерно продукував витончені стратегії, конструюючи привабливі пастки для заманювання в них обдарованих, спраглих творчої самореалізації митців. Тому переважна більшість творчих людей балансувала між жаданням заявити про себе оприявленням власних мистецьких творів і необхідністю зважитися на компроміс із совістю.

Та, перелічуючи вже сьогодні роман «Милява», я переконаюся, що великого компромісу з власною совістю Олесь Лупій не допустив. І якщо йому довелося суттєво змістити акценти в зображенні, скажімо, одного із головних героїв роману, командира повстанської сотні Андрія Грома, то це був необхідний в умовах компартійної цензури компроміс. Письменник називає його шпигуном, якого після вишколу в Німеччині закинули в Україну, подає його жорстоким, пихатим, зосередженим лише на самолюбному прагненні давати знати про себе так, «щоб хоч боялись імені Андрія Грома» — провідника, командира трьох сотень стрільців.

Олесь Лупій, намагаючись приховати від пильного ока цензури, рецензентів і видавничих редакторів справжню мету написання цього роману, а отже — відтворення подій періоду Другої світової війни на Західній Україні під кутом зору розгортання національно-визвольної боротьби під проводом ОУН-УПА, був змушений подавати в негативному світлі образи її провідників.

Скажімо, надрайонного провідника Андрія Грома — Дмитра Горішного, який, зазначає автор, пройшов німецький вишкіл, є німецьким контррозвідником, але, як і Андрій Грім, бореться проти всіх окупантів — гітлерівських, радянських, польських. Але скільки правдивого, того, що було невідомим або спеціально сфальсифікованим комуністичним режимом, Олесь Лупій зумів подати, «змушуючи» своїх героїв проголошувати й програмні засади Організації Українських Націоналістів, і мету українського політичного руху, яка полягала в установленні незалежної соборної української держави на всій українській етнічній території.

В романі є промовиста сцена, коли командир сформованої сотні Андрій Грім агітує селян вступати до її лав заради визволення України від окупантів: «Нашому народові потрібен Спартак, щоб зумів об'єднати вас, рабів вічних, і повести за собою на москалів, які вже близько трьохсот років мордують нашу неньку Україну. Хоч серед українців половина зрадників, але всевишній послав нам Спартак — Степана Бандеру. Він об'єднав нас, дав нам зброю, прапор і вказав вірний шлях, який приведе нас до перемоги... Ніякого комунізму, ніякого інтернаціоналізму, ніякого співчуття до москалів, мазурів. Згадаймо понівечену Україну, згадаймо наших героїчних предків-козаків. До зброї!»

На цій же зустрічі із сільською громадою їхній земляк Дмитро Горішний висловиться так: «Я ще молодий, але вже побував у світах. Де не був, скрізь народи вільні. Скрізь самостійні держави, скрізь республіки. А такого рабства, такого відсталого темного і забитого народу, як на Україні, я не бачив...»

Я дивуюся й досі, як такий образ позитивного героя-сотенного Дмитра Горішного, такі сцени й такі патріотичні заклики, та й імена Степана Бандери, Андрія Мельника, Тараса Бульби-Боровця, Ярослава Стецька, які на той час безжально викреслювали з художніх текстів, змогли просочитися крізь ідеологічне сито радянської цензури.

Вдумливий читач міг багато чого довідатися, читаючи й роман «Милява», й інші Лупієві твори, зокрема, романи та повісті «Грань», «Відлуння

осіннього грому», «Нікому тебе не віддам», «Чоловіки не відчують болю» про діяльність Організації Українських Націоналістів, зокрема, про розкол ОУН на два крила: ОУН (М) — Андрія Мельника і ОУН (Б) — Степана Бандери, про створення Української Повстанської Армії та про головного отамана Т. Бульбу-Боровця, про трагічну суміш взаємного поборювання, зрадництва і жертовної відданості, жорстокості й милосердя в цій національно-визвольній звитязі українського народу.

Відомо, що рукописи письменників-вихідців із Західної України обов'язково розглядали-рецензували цензори та видавничі редактори й передавали на так зване зовнішнє рецензування та на ознайомлення до КДБ. Олесь Лупій це знав, згодом признавався, що всі його «поетичні і прозові книжки зазнали жорстокого втручання цензорів, вони майже на четвертину, а окремі й на третину підкорочені».

«Так, мій роман “Нікому тебе не віддам” після рецензії із КДБ, — каже письменник, — був скорочений на понад 90 сторінок машинопису і скрізь було викреслено слова “Сибір”, “депортація”, “білі ведмеді”, “тайга”, “вивезення”...»

А яких митарств судилося зазнати письменникові з підготуванням до друку збірки поезій «Рівнодення»? Довелося йти на компроміси, внаслідок яких збірка з'явилася друком зі скороченим обсягом і зміненою назвою на «Люди всієї планети».

Роман «Вірність» редактор видавництва «Радянський письменник» схвалив, але коли розглянув рукопис цензурний відділ, то, намагаючись порятувати роман, автор мусив значно скоротити текст, переробити низку сцен і зняти слова «воєк УПА», «січовий стрілець», «повстанець», «УГА», «друже провідник», «сотенний» та деякі інші. Згодом Олесь Лупій визнає, що не слід було йти на такі компроміси: «Сам припустився помилки, погодившись на такі видання моїх поетичних та прозових творів у сімдесятих роках. Не треба було йти на компроміс. Не вистачило мужності».

Та повернімося до роману «Нікому тебе не віддам». Олесь Лупій у цьому творі з безжальною реалістичністю відтворив трагічні події повоєнної доби: виселення людей до Сибіру, насильницьке «запрошення» до колгоспів, нестерпне оподаткування...

У романі «Відлуння осіннього грому» є все необхідне, щоб пройти видавничо-редакторські та цензурні «застави»: неоднозначно негативні оцінки «лісовиків-бандерівців», позитивне зображення «людей, які прийшли із Східної України, з усього Радянського Союзу і принесли їм визволення», автор об'єктивно виписує образи працівника райкому комсомолу Богдана Крижуна, голови сільської ради Мирона Левчишина, бійців сільської самооборони, «яструбків»... Але інакше письменникові, який замірився правдиво, в міру можливостей відтворити драматичну чи й трагічну долю західноукраїнської сільської людини, не вдалося б і трохи відхилити темну завісу заборон і компроматації національно-визвольної боротьби в Західній Україні.

У романі виразно прочитується задум Олесь Лупія максимально правдиво відтворити складну і драматичну долю української інтелігенції Західної України, яка зберігала національну самосвідомість і намагалася чинити опір окупантам. Складається враження, що чи не кожен образ у цьому романі має реального прототипа. Скажімо, директор школи Іван Долинський та його семирічний синочок Василько, голова сільської ради, учасник Другої світової війни Мирон Левчишин і секретар сільради Трохим Жилинець — вони, як і інші герої цього роману, постають у художньому зображенні виразно правдивими, характерологічно індивідуалізованими, неоднозначними у помислах і діях, бо такою складною для вибору життєвого шляху була тогочасна дійсність. Для прикладу, історія родини священника Кирницького, чий старший син Володимир загинув у дивізії СС «Галичина» — наклав головою під Бродами, молодший син Ігор — бійовик, член націоналістичної організації «Шатен», яку очолює його рідна мати Ірина Кирницька, про що не здогадуються ні її чоловік-священник, ні син Ігор. Або образ Марка Хмелинського, який до приходу совітів мав власну крамницю, а тепер

змушений кланятися кожній новій чужій владі. Його батько кланявся австрійцям, а він — полякам, совітам, німцям, а тепер мусить знову совітам.

Перечитуючи книжку «Крутими дорогами. Спогади із щоденникових записів», яку Олесь мені подарував 28 вересня 2014 р. «на добру згадку про наші зустрічі», я звернув увагу, що він не випадково згадує про греко-католицького священника отця Василя Кулиничу, якого засудили за те, що відмовився перейти у православ'я, до десяти років каторги, а його дружину з дітьми вивезли до Сибіру.

А трагічна доля голови сільради Миколи Закали, який не в усьому підтримував радянську владу, тому переодягнутий в повстанців емдебісти його вбили? Не випадково згадує Олесь Лупій у спогадах і про директора школи в його рідному селі Тимофія Хмеля, якого депортували до Сибіру з родиною. Чи не ці люди-земляки послужили прототипами героїв його романів, передусім «Відлуння осіннього грому», — священника Кирницького, голови сільради Мирона Левчишина, директора школи Івана Долинного? «Майже нічого не вигадано в моїх творах», — твердив у 2008 році Олесь Лупій в розмові з Таїсою Щербобою.

«Я народився на Львівщині, і там проминуло моє дитинство до часу вивезення нашої родини до Сибіру. На моїх очах відбувалася запекла боротьба справжніх захисників українського народу із загарбниками. Татів брат — “Кармелюк” — був політвиховником сотні “Ема”, а згодом куреня “Галайди”, та і вся наша родина допомагала повстанцям. Я добре пам'ятаю обличчя воєнків УПА, вони часто заходили до нас, ночували, лікувалися. Вони були для нас як рідні, наші герої, бо захищали людей від німецьких фашистів та енкаведистів. А яких пісень вони співали вечорами — жінки і дівчата плакали. Отже, мені нічого не треба було вигадувати, образи конкретних людей і досі живі в моїй пам'яті».

У багатьох творах Олесь Лупія — прозових і поетичних — тема Української Повстанської Армії, образи повстанців, національно свідомої української інтелігенції. Це й «Милява», і роман «Грань», опублікований в Канаді й поширений серед українців в інших країнах їхнього поселення, «Нікому тебе не віддам», «Відлуння осіннього грому», «Чоловіки не відчують болю», це й повстанські балади та поеми «Сотня», «Зелене весілля», «Львівський легіон», «Луна Пирятинського лісу», «Героїня», «Старі Магорівські ліси», це і ціла низка поезій, ба більше, поетичних збірок, у яких поет образним словом відтворює болючі імпульси душі, травмованої сирітською долею.

Лише згодом, після прочитання романів «Милява», «Горинь» і «Герць», я дізнався, скільки йому, дев'ятирічному хлопчині, та молодшій сестрі Маріїці судилося поневірятись і страждати після втечі під час вивезення в Сибір їхніх батьків і чотирирічного братика Славчика. Розповідав Олесь, як родина намагалася ховатися на хуторі до вивезення в Сибір, як навчався він у Раві-Руській і Брязі завдяки старшому братові Григорію. Але тоді, в Будинку письменників, не вдалося довго поспілкуватися: хтось із літераторів втрутився в нашу розмову і ми розійшлися. Це був, здається, 1971 чи 1972 рік. Тоді ім'я Олесь Лупія звучало окрилено, про його творчість — роману і поетичну — писали схвально і щедро. Сам Андрій Малишко в 1972 році привітав Олесь Лупія статтею «Молоде жниво» — передмовою до вибраних його поезій, відзначивши його «пильний зір до життя і здібність до живого мислення». Не пригадую, де на той час працював Олесь Лупій, здається, ніде, бо після опублікування в газеті «Літературна Україна» (29 березня 1968 р.) статті «Собори душ людських», в якій він назвав появу роману Олесь Гончара святом в українській літературі («не одного навчить і виховає він, не одному поверне приспану мужність»), популярний письменник опинився без роботи.

Далі ми рідко зустрічалися. Олесь у жовтні 1972 року був звільнений з посади відповідального секретаря «Літературної України», його ім'я було занесено в так звані чорні списки. Один такий маланчуківський чорний список під грифом «Для службового користування», в якому фігурувало ім'я Олесь Лупія поряд з іменами Івана Світличного, Івана Дзюби, Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола, Ліни Костенко, Миколи Руденка, Миколи Лукаша, Михайлини Коцюбинської, Михайла Брайчевського, Івана Чендея, Михайла Саченка, Василя Рубана та багатьох інших поетів, прозаїків, критиків, учених, художників, кінематографістів, був розісланий керівникам видавництв, газет, журналів та до партійних комітетів творчих спілок. Що залишалося робити безробітному письменнику? Вимушений був погодитись на пропозицію головного редактора «Літературної України» поїхати на Далекий Схід і написати цикл нарисів про будівників БАМу.

Наші розмови переважно велися під час спільних поїздок: то на відкритті в березні 1995 р. пам'ятника Тарасові Шевченку на площі перед Волинським університетом імені Лесі Українки в Луцьку, то в Полтаві на відзначенні сторіччя відкриття пам'ятника Івану Котляревському в серпні 2003-го, то на

відкритті Шевченківських днів на Прикарпатті, то на батьківщині Тараса Шевченка в жовтні 2009 року...

Ми з Олесем неодноразово відвідували разом Волинь. Особливо пам'ятна поїздка до Луцька і Ковеля з нагоди відзначення 120-річчя від дня народження Лесі Українки.

Після урочистого вечора в Музично-драматичному театрі імені Т. Шевченка група письменників, серед яких, пам'ятаю, були й волинські літератори Василь Гей, Іван Чернецький, Петро Мах, Йосип Струцюк, Олександр Богачук, вирішила прогулятися вулицею Лесі Українки. Олесь Лупій спочатку йшов поруч із В'ячеславом Чорноволом, який як новообраний голова Львівської обласної ради приїхав вітати волинян від імені Галичини, щось із ним обговорював... Як тільки ми стали наближатися до кінця вулиці в напрямку княжого замку Любарта, Олесь підійшов до мене і, показуючи ліворуч, промовив:

— Ось там недалеко середня чоловіча школа № 1. Там я вчився. Брат мій Григорій привіз мене до Луцька. Був зарахований до десятого «Б» класу. Посадили на передостанню парту. До речі, українську мову і літературу нам викладала матір Оксани Забужко. Пам'ятаю, звали її Надія Яківна.

Далі Олесь розповів, як уперше відкрився як поет на засіданні студії обласного літературного об'єднання при газеті «Радянська Волинь» — прочитав свої вірші, як познайомився із головою

літоб'єднання Миколою Олійником, зі студентами Луцького педінституту ім. Лесі Українки, зокрема з поетом Олександром Богачуком, який опублікував перші свої вірші в луцькій районній газеті, а згодом і в обласній «Радянській Волині»...

— А оце медичне училище. Я тут учився. Недовго. Після того, як не потрапив до Львівського університету, вступати до якого намовляв мене поет Петро Мах, я сюди вступив, — і Олесь показав рукою на велику цегляну будівлю наприкінці вулиці Лесі Українки.

— Я знаю про це. І цей будинок не раз оглядав. Вчитав десь, що це була власність родини Кронштейнів. — І я розповів про те, що часто буваю в Луцьку, тут живуть мої два брати і мамина сестра Катерина жила. Колиш навть із сільськими жінками (скільки мені тоді було? 12-13 років) пішки ходив по хліб до Луцька. А це від мого села до Луцька 35 кілометрів.

Ми розговорилися. Я розповів Олесеві, що ось поряд, на тодішній Ринковій площі, зразу за медучилищем у січні 1945 року повісили двох повстанців. На цю страту зігнали студентів, навіть учнів старших класів. І просто звичайних людей. Моя тітка Катерина була тоді на базарі, то і її пригнали дивитися. Розказувала мені, що бачила.

— Я знаю про цю страту. Анатолій Дімаров розказував. Жив і працював тут, у Луцьку. Журналістом в обласній газеті. Це було зразу після війни.

Моя тітка казала, що одного повстанця тільки за третім разом повісили. Зривався з мотузки. Викрикнув якісь слова — не розібрала, далеко стояла, але останні почула: «Слава Україні!»

Згодом я довідався, що такі прилюдні акції підвищення членів ОУН і бійовиків УПА на Волині органи радянських спецслужб практикували часто. У Луцьку, в районних центрах. Наприклад, у сусідньому з моїм, тоді Демидівським, у Горохівському районі. У центрі Горохова в грудні 1945 р. привселюдно повісили трьох повстанців: Овсія Янюка, Степана Цибулю і Омеляна Кожу. Мужні герої УПА перед смертю також вигукнули: «Слава Україні!»

Якось перебуваючи в Луцьку, я прогулювався вулицею Лесі Українки, прямуючи до замку, і зауважив, що на стіні медичного училища, тепер медичного інституту, з'явилася бронзова меморіальна дошка, на якій я прочитав: «Страчені через підвищення московськими окупантами 18 січня 1945 року на Ринковій площі м. Луцька воєнки УПА В'ячеслав Новосад — Петрусь — 1924 р. н. Антон Мельничук — Ростик — 1920 р. н. Слава Україні! Героям слава!» А коли я вчитався в другу меморіальну дошку, яка висіла поруч: «Олександр Сивий. 03.01.1991 — 20.08.2014. Випускник Луцького медичного коледжу 2011 р. Фельдшер роти особливого призначення “Світаз”». Загинув під Любавськом за волю України», то подумав: війна з московським окупантом ніколи не стихала в Україні. І героїчна звитязя синів українського народу ніколи не згасала. І тоді мені згадалися історичні твори Олесь Лупія, передусім роман «Падіння давньої столиці», у якому, до речі, твореному ще до проголошення незалежної України, автор відкинув догми офіційної радянської історіографії і змалював події XIII століття, а саме героїчну, всенародну оборону Києва, столиці української держави, від розбійницької навали монгольських полчищ, захищаючи не лише свою державу, а й Європу від цієї орди.

Така прицільна увага до далекого минулого українського народу — періоду могутньої держави Київської Русі й до трагедії її столиці Києва в 1240 році, зосереджена на дослідженні історичних джерел, передусім Галицько-Волинського і Київського літописів, вивченні генеалогії руських князів, історичних реалій, цивільного й військового життя тих часів, — характерна і для інших творів Олесь Лупія: драматичних поем «Присуд князя Кия», «Любов і лад», «Володар Високого Замку», навіть для сценарію художнього фільму «Данило — князь Галицький».

(Закінчення на с. 19)

«СОКОЛИНИЙ КРАЙ» ВИПРОСТУЄ КРИЛА

Степан Лепех та інші. А також підтримати колег-сокальців прийшли почесні члени ЛМО «Колос», нині відомі далеко за теренами рідного «Соколиного краю»: письменник, перекладач Олег Король та поет, пародист Іван Гентош, який, до слова, наприкінці зустрічі зачитав вірш-посвяту:

Тож репрезентанти викладались «на повну», з душевним піднесенням і трепетом

Колосатам

А думка б'ється й слово лине —
Творім, гуртуймося, ростім!
І справді: є щось соколине
У колосянським Слові тім!

І не стиха воно з роками,
А навпаки — міцніш стає,
І буде жити поміж нами,
Допоки в грудях серце б'є!

Нехай міцнішає ваш голос,
Хай нива щедро пророста,
Хай плодотворно родить «Колос»
На довгі і благі літа!!!

читали свої вірші, ділились сокровенними думками, спогадами... Гадаю, кожен із них чимось вразив, запам'ятався, залишив особливий посмак виступу. Глибинність переконливої силобо-тоніки Світлани Мельничук, барвистість метафор Галини Хохонь, поетично-інтелектуальне новаторство Любові Уманської, зворушливість епітетів Лесі Гумен, мелодійність рядків Надії Самсін, проникливість образів Олени Штикало-Юсів, несподіваність порівнянь Леонтія Литвина... І звісно — неповторний оксамитовий голос (під власний гітарний супровід) поета, композитора, барда Ігоря Курача, який зачарував усіх співаною поезією (лунали пісні на слова В. Полянчука, І. Курача, Л. Бенедишин, Л. Гумен, Г. Хохонь та ін.).

Для когось ця знакова творча зустріч стала «моментом сили», для когось — «моментом опору», для когось — «моментом істини». А для когось — три в одному.

Особливістю творчого заходу стала ще одна бентежна й урочиста мить: у рамках літературно-просвітницького проекту ЛОО НСПУ «Книга — морська глибина» — передання кількох десятків книжок львівських письменників (серед яких є й Шевченківські лавреати) для Сокальської громади. Чималий добірний стос офіційно отримали з рук очільника НСПУ ширі друзі ЛМО «Колос» — директорка Сокальської публічної бібліотеки Христина Дасюк та завідувачка читальної зали Тетяна Філонич, які супроводжували наш «колосянський літературний десант».

Варто зазначити, що ця довгоочікувана творча мандрівка до Львова відбулася за сприяння голови товариства «Просвіта» Ігоря Дацюка, заступника міського голови з гуманітарних питань Володимира Огінського та начальниці відділу культури Сокальської міської ради Тетяни Гнатюк.

Приємно усвідомлювати, що маємо чим пишатися: наше літературно-мистецьке об'єднання «Колос» тягнеться вгору, наливається добрим зерном українського слова, а «Соколий край» випростує крила не лише на рідних теренах, а й поза межами Сокальщини. Тож ми ще впевненіше віримо в Перемогу і в те, що попереду в нас багато плідних творчих засівів.

Любов БЕНЕДИШИН,
письменниця, Львівська обласна організація НСПУ

Світлани Аліани МИКОЛИШИН

28 червня, у День конституції України, до Львівської обласної організації Національної спілки письменників завітало з презентацією Сокальське літературно-мистецьке об'єднання «Колос». Зізнаюсь, глибоко в душі були не лише сподівання, а й неабияке хвилювання... Адже нам хотілося, щоб нас не просто почули і побачили, а й відчували: нас і наше «місце сили» — творчої та життєвої — нашу рідну, оспівану багатьма поетами Сокальщину.

Саме тому прийшла думка розпочати представлення «Колоса» рядками з відомої в нашому краї співаної поезії:

*Це знають всі достоту: Париж славетний з мод,
Як Індія зі золота, Полісся із болот,
Венеція із гондоль, Варшава — місто тіст,
Над все люблю я свійське, одне з розкішних міст.
То Сокаль над Бугом синіх вод,
Сокаль — місто кохань, пригод,
Сокаль, коханий Сокаль,
Твердина й герць жіночих серць.*

(Богдан Стефанишин, «Пісня про Сокаль», весна 1943)

Чимало літ сплигло і з першої історичної згадки про Сокаль, і з дня створення цього поетично-пісенного шедевра, водночас і чимало бід переорало громіздкі пласти часу, а разом із ними й долі людські... Бо, якщо замислитися, споконвік за кожною історичною віхою міста чи села стояли, стоять і стоятимуть люди, які працюють і кохають, творять і народжують, живуть і вмирають... Бережуть пам'ять про минувшину і пишуть нову історію...

І кожна епоха мала своїх співців. Має й сучасна.

«Локальні літературно-мистецькі об'єднання і товариства є невід'ємною частиною творчих процесів в Україні, на Львівщині зокрема, — підкреслив у своєму вступному слові голова Львівської обласної організації НСПУ, заслужений діяч мистецтв України Олесь Дяк. — Саме задля пошуку та підтримання талантів з усіх територіальних громад, об'єднання наших зусиль у вивершенні художнього Слова кожним його Творцем, ми на правлінні Спілки вирішили започаткувати ось такі зустрічі».

Тож упродовж кількох годин символічна Зала літературної слави письменницької організації, де мовби витає одвічний Дух Слова, наповнювалась живим змістовним спілкуванням: господарі-львів'яни почули цікаві факти-спогади з літопису літоб'єднання «Колос», яке у 2027 році відзначатиме 70-річчя (!) від дня заснування. Наприклад, для багатьох спілчан було відкриттям, що біля витоків нашої організації творили Євген Куртяк (письменник, публіцист, член Національної спілки письменників України), Іван Сокульський (поет, дисидент, громадський діяч), Богдан Козарський (письменник, драматург, політик) та інші.

Із шаною і вдячністю авторка цих рядків згадала керманічів «Колоса», завдяки чийм ініціативам і титанічним зусиллям наше літоб'єднання отримало з 1994 року офіційний статус громадської організації (Михайла Базара) та з 2001 року належно зареєстрований друкований орган — альманах (Володимира Полянчука).

Також кілька слів було сказано про замітку в липневому числі журналу «Жовтень» за 1957 рік під назвою «Літгурток у Сокалі», від якої умовно розпочалось літочислення «Колоса»; про

колективний збірник «Сокальщина літературна» (1998), який рецензував тодішній відповідальний секретар Львівської ОО НСПУ, відомий поет Роман Качурівський; про присутність на презентації вже виданого в Сокалі збірника незабутнього Павла Федюка, драматурга, новеліста, тодішнього редактора часопису «Літературний Львів»; про пепетії започаткування щорічника «Соколий край» та про інші цікавинки.

Та безумовно найголовнішою метою заходу було представлення авторів альманаху, членів ЛМО «Колос», чия творчість потребує і варта уваги. Очільниця літоб'єднання Любов Бенедишин біографічними ремарками представляла учасників презентації, почергово запрошуючи їх до слова. Спілчани уважно слухали виступи дев'ятиох репрезентантів, щоб скласти про творчість кожного власне враження, десь похвалити, десь порадити, десь зауважити і навіть, можливо, пригледіти майбутніх претендентів на вступ до Національної спілки письменників України («забіжу наперед», зберігаючи інтригу: як результат на сьогодні такі маємо двох щасливих обраниць). Серед присутніх були досвідчені, маститі письменники Марія Людкевич, Богдан Смоляк, Оксана Лозова, Любов Долик, Ліліана Косановська, Мирослава Милан-Данилевська,

СВІТЛАНИ КОРОНЕНКО — 65!

МЕТРИЧНА АПОЛОГІЯ В ЛІРИЦІ
СВІТЛАНИ КОРОНЕНКО

Подаю кілька штрихів силуету (над якою ще працюю) Світлани Короненко (16 липня 1960) до майбутнього 10-го т.

Із погляду раціонального світоуявлення, поезія і поети позбавлені логічного обґрунтування. Їхню здебільшого непередбачувану появу пояснюють випадковістю, в кращому разі — вдалим збігом обставин, а періоди творчої еволюції, кожен із яких не схожий на попередній, — як суперечливі, «алогічні». Насправді в мистецтві панує своя закономірність, наявна між явищами у непередбачуваних, прихованих, внутрішніх взаємозв'язках, неприступних логоцентричному теоретизуванню. Передчуття Світлани Короненко були непомильні. Сподіваючись на фахову думку про свої спроби пера, вона несподівано вийшла не на будь-кого, а власне на І. Драча, завдяки якому дебютувала в «Літературній Україні» і наступного дня «прокинулася знаменитою». Відомий поет, відкриваючи новий талант, «не здогадувався, яка місія була на нього накладена».

Світлана Короненко керувалася провіденційним чуттям без містики. Перед нею відкрилася не осяйна літературна перспектива, а шлях спроб і помилок, розчарувань і сумнівів, мотивуючи неочікувані повороти творчих пошуків, навіть тривалу перерву. Успішна поетка вважала видання «Ворожба на віршах» (2000) підсумковим, «своєрідним прощанням з літературою», звалилася на мовчання, про причини якого, за її словами, «не дасть відповіді ніхто». І не помилилася, тому що була послідовно чесною перед собою (не у винниченківському розумінні). Для неї визначальним критерієм творчості лишалося натхнення, не залежне «від володіння ремеслом чи віку», іноді асоційоване з відьмацькою магією, недостатнє у своїх проявах: «Не пишеться, а відьми крилами по підвіконню шурхотять». З'явившись пізніше, воно, не підвладне волі авторкині, стимулювало новий етап у її ліриці, відмінний від попереднього, змінило кут зору на креативний чин. На такий різкий поворот творчої еволюції міг зважитися її «скептичний ум», «скептичний розум», здатний поєднувати непоєднуване, змішувати «навмання непроминальну прозу, / Мов електричний струм чи магнетичну плазму / Із поетичним вином нелюбовного сказу». Відбулося заглиблення в сутність явища. За зізнанням поетки, в її «випадку сталося найдивніше»: щойно «тяжючи до верлібру», вона «абсолютно природно» «прийшла у жанр», де на неї «найменше чекали», — «до вірша з точною римою», котра перед цим здавалася штучною, загрозливою «для відчуття живо-го, відчуття дива». І рік тут не в композиційно-звуковому прийомі суголосся версових закінчень під час організації їх у строфи, впорядкуванні віршового мовлення, евфонічного ритмотворення, що часом надто захоплювало поетку, спонукаючи її до розлогих наскрізних моноримів (без посилань на марсію чи мухамас), іноді подвійних, що властиво диптиху «Як він приходить, вірш...», низці інших творів: «В цім чергуванні ночей, чорнім і згріклім...», «Ох, ці гіркі жінки після спа-процедур», «Бард, гітарист, крутій, вчорашній пресвітер...». Силабо-тоніка дис-

циплінувала поетичну думку в чотиристопових (романсових) ямбах («О ні, мені не все одно...») чи двостопових дактилях із їхнім переходом у хорей («Випусти джина у дощ...»), характерних для збірки «Вірші з осені». Світлана Короненко шукала точного смислового відповідника римам, сигніфікованих через епітети (жагуча й жіноча, готична, неприємна, дивна, раптова і т. п.), але, перейнята «духом несподіваних рим», тим, «як між трагедії і рим жити з тобою такою», мусила змиритися з багатьма еквівалентами. Її не задовольняло майстерне римування, в якому не завжди зберігається «тонка субстанція поезії», не тішила лише внутрішня міра вірша як визначальна умова його структурування.

Метрика набувала для неї онтологічного сенсу Dasein (тут-буття, ось-буття), на основі якого віднаходиться творча людська екзистенція, можлива завдяки поетичній мові, котра володіє нею, існує в ній як квінтесенція життя. Воно в інтерпретації поетки розгортається у плінні вічного становлення, якому найповніше відповідає спроквільний тринадцяти-чотирнадцятискладник, що спостеріг М. Сулима, з парокситонною клавзулою та цезурою після шостого або сьомого складу: «Ах, у той сад зайдеш, наче щораз востане! / Кажуть, що краща смерть, якщо вона — через кохання!» Проте, зважаючи на традицію силабічного віршування з притаманним йому ізосилабізмом, Світлана Короненко перебуває таки у віршовому просторі силабо-тоніки, заснованому на ізометризмі, на врегульованому принципі чергування наголошених і ненаголошених складів, котрий гармоніює ритміку поетичного мовлення, хоча іноді з'являються ознаки ізоостопізму, коли кількість стоп — несумірна. Верси часто розростаються до вісімнадцяти складів, як в М. Ореста, вкладаються у дистихи («Чорний холод тремких артерій, голоси й потойбічні звуки... / Візантія? Ацтеки? Інкі? Вогке срібло блілого сельджука?»), часто із внутрішнім римуванням — як горизонтальним (леонінський вірш) на місці клавзули, тобто ритмічної павзи («Й тільки ця дивна рима з голосом пілігрима / Вперто стоїть на порозі, наче убивця в острозі»), так і вертикальним («Все тут наперекосяк, все без парфумного шарму. / Начебто трафив шляк і трафив давно й намарне»). У таку строфіку й метрику улягається неспішний дискурс медитативної лірики, схожої на «повноводу, могутню ріку», утримувану римами в її берегах, зосередженої на філософічних роздумах уже статечної жінки про мікро- й макросвіти в єдності їхнього розмаїття, про людське покликання ставати історією, робити історію, бути нею через поезію як онтологічну категорію, відчувати насолоду від удосконалення текстури поетичного мовлення, під поверхнею якої приховано багатство сутностей, неприступних раціональному пізнанню, явлених у несподіваній метафорі. Світлана Короненко не приховує секретів своєї творчої лабораторії: «Сьогодні я шліфую свої вірші, я їх правлю, я з ними морочуся, я їх перепи-сую, постійно заглядаючи у словник», — аж до прикінцевої крапки, аби до них більше не повертатися. Преображення поетки в «нових шатах», зумовлене набутою життєвою муд-

рістю, несумісною з дидактичними рецептами існування, переповнюється вітальними щедротами земного й душевного буття, часом символізованого вином як атрибуту життєвої сили («Співай, душа, співай! / Вино уже налито»), духовного просвітлення, творчого процесу: «Папір поправиш, витреш досуха вино, розлите на столі». Слослові межі тронку розширюються, охоплюють семантику тілесності жінки в драматичних ситуаціях («Що то — набуто майно? Що то — жіноче тіло? / Чорний, як серце, рядок вирине безпощадно, / Наче тугий ковток вихлюпне кров'ю в рядна»), в сакральних, майже вичерпаних сенсах: «Діво моя Вино, Діво моя Обидо! / Випито все давно...» Загадкова істота з пам'ятки «Слово про Ігорів похід» в інтерпретації Світлани Короненко має інші значення, ніж у поезіях Є. Маланюка чи І. Ринарука, можливо, та Обида (Деві-Апіта, тобто Біла корона) стосується Богородиці-Пирогощі (гіпотеза С. Наливайка), власне церкви на Подолі, в яку князь Ігор приніс вдячну молитву за дароване йому життя. Таким може бути одне з інтерпретаційних припущень, адже вірші поеток, згаданих у диптиху «Діво моя Вино...», трактовані як «храм у Господній господі».

Світлана Короненко не відмежована від гостро драматичних подій й конфліктів життя, від душевних перенапруг і стресів («І клекоче в тобі буревійний похмільний екстаз, / І гуркочуть світи, що летять над притихлими нами»), надає перевагу внутрішній рівновазі: «І така нескінченна й повільна, як тихий гекзаметр, вода». Посилання на античний квантитативний верс, котрий в силабо-тоніці передається сполученням тонічних дактилів із хорейми, частково potwierdжене віршуванням поетки. У кожному разі проявляється її поміркований гедонізм, вроджене чуття міри, естетичний смак у переживанні повноти ліричного екзистенціювання тут-і-тепер. Власні переконання вона формулює у творі, яким відкривається восьма збірка — «Містерії»: «Я в цій осінній імлі вибрала вірші як долю, / Наче в солодкому склі зблиснув ковток алкоголю». Особлива подія відбувається в нурті невимушеного натхнення, за присутності його носіїв — богів («Будда стоїть, як Сварог»), вищу волю яких виконує поетка («Я тут ніхто і ніде»), аби за мить стати самодостатньою деміургею, здійснити «срібне шаманство вірша. / Й стан цей зовється дзен, й бездонна у світі тиша». Посилання на східну медитаційну практику інтуїтивного внутрішнього просвітління (саторі) не має ознак релігійного догмата, стосується природного відчуття глибокої гармонії з довкіллям як мети людського існування. Очевидно, тому Світлана Короненко у своїй великодній молитві апелює до «легкого і незримого» Св. Никодима, певно, Святогорця (1749–1809), причетного до підготовки видання рукопису «Добротолубство» (1785). Не виявляючи схильності до ісихаз-

му, кардіоцентристка поділяє духовну концепцію «молитви серця», з якою пов'язано явлення вірша: «...Він, як і згуба і дим, вічного дива ловитва».

Назва книжки виконує лише функцію алузії на масовий середньовічний літургійний жанр. Натомість фабула таємничої семантики розгортається у дванадцятьох сюжетах (розділах) реальних і водночас метафоричних пригод поетки, котра постає щоразу іншою, інакшою, лишаючись само собою, або, як вона інтригує: «У книжці ви побачите двох різних поетес, хоча ім'я у них одне — Світлана Короненко». Їх єднає «тремка свобода вірша» на найвищих регістрах творчих осяянь «між блаженством і божевільям». Вони перетікають на межі підсвідомого й свідомого в образі неозначеного займенника «хтось» («Він не просив ні щастя, ані долі, / Він був, як біль, чи як німий протест»), виявляють небуденну подію, «диво таке чудне, диво таке — як свято» з багатьма іменами та їхніми версіями, хоча кожне з них конкретизоване, «наче у вірші рима». Однак очікуваний гість лишається загадковим інкогніто («постать його нічия»), означником із довільними, віддаленими зв'язками з будь-яким поняттям, зумовлюючи постійне перекодування поетичного семіозису. Первообразом у ньому, коли ще немає ні котів, ні ворожок, «ні фей, ні казок», у суцільній «піднебесній тиші» проступає «золотий образок // Першого вірша...». Він значущий тут-і-тепер, поза часовими вимірами («Майбутнє мудре! Хто це там сказав?»), тому що тільки цей, а не інший «рядок / Стоїть, як подих, над прозорим світом». Він уже закарбований в координатах вічності.

Поезієцентричний словник Світлани Короненко складає багатозарову систему її особної художньої дійсності, структурованої за естетичними критеріями, в синтезованій проекції літературної традиції й новочасних творчих пошуків, між якими спостерігається конструктивний діалог. Її медитативна лірика вкотре potwierджує, що вона відкрита для будь-якого віку.

Юрій КОВАЛІВ,
лауреат Шевченківської премії

СЕРГІЙ ПАРАДЖАНОВ: ВІД «ТІНЕЙ...» ДО КДБ

(Уривок)

Улітку 1964-го Сергій Параджанов, 40-річний режисер Київської кіностудії ім. О. Довженка, завершив роботу над фільмом «Тіні забутих предків» за однойменною повістю Михайла Коцюбинського. Цей життєрадісний кінематографіст, «приколіст», любитель ексцентричних розіграшів, майстер переконливо розповідати вигадані історії небезпідставно відчував, що настає його «зоряний час». І не здогадувався, що цей період стане також найтрагічнішим у його житті. Адже «Тіні забутих предків», з одного боку, принесуть йому світову славу. А з другого — стануть причиною багатьох нещасть.

РІК НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Початок був справді чудовий. Кінематографічне керівництво відправило фільм на міжнародні фестивалі, що само по собі в радянські часи мало вигляд відзнаки, а він до того ж здобув там нагороди. Зокрема, одержав спеціальний приз журі та приз кінокритиків у Мар-дель-Платі (Аргентина), спеціальний приз у Салоніках (Греція) та Кубок на Фестивалі фестивалів у Римі (Італія). Радянські фільми не були розбалувані нагородами зарубіжних кінофестивалів, тож відзнаки свідчили про неабиякий мистецький рівень «Тіней...». У цій щасливій фестивальній історії був, щоправда, промовистий нюанс. Фільм по закордонах їздив, а режисер — ні.

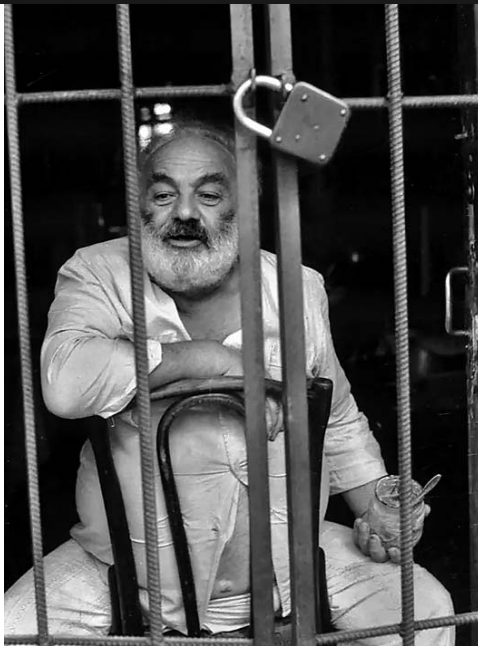
Згодом начальник 3-го відділу 5-го управління КДБ Леонід Черченко напише в «Довідці на Параджанова С. Й.»: «У поле зору органів КДБ Параджанов уперше потрапив у 1962 році у зв'язку з його зустрічами й листуванням із іноземцями з капіталістичних країн». Пізніше в документах цього секретного відомства з'явиться інша дата: «Параджанов опинився в полі зору органів державної безпеки ще в 50-і роки. З його боку фіксувалися наклепницькі судження про "затискання свободи творчості" в нашій країні, про "партзамовлення" в мистецтві».

Тобто митця «відстежували» ще тоді, коли він, закінчивши ВДІК, почав працювати на Київській кіностудії. Тож не дивно, що протягом півтора десятиліття КДБ накопичив величезний стос різноманітних доносів на нього. А свіженький «сигнал» з'явився за пів року до прем'єрного показу в кінотеатрі: «В бесіді з одним із колег про можливу поїздку до Парижа з фільмом "Тіні забутих предків" Параджанов заявив, що йому потрібний квиток тільки в один бік».

Справжніх намірів емігрувати режисер у ті часи не мав. А проте, КДБ не давав дозволів на його поїздки за кордон.

Був ще один нюанс. Екранізацію повісті «Тіні забутих предків» знімали до 100-річчя Михайла Коцюбинського, яке відзначали 17 вересня 1964-го. Параджанов завершив свій фільм улітку того року, а 4 вересня його переглянула і обговорила художня рада Кіностудії ім. Довженка й високо оцінила. Лунали такі слова як «велика творча перемога», «в особі Параджанова ми маємо справжнього художника», «у цьому фільмі використані найкращі традиції Ейзенштейна і Довженка», «це одна з найкращих картин, створених останнього часу на студії» тощо.

Попри це в ювілейні дні картина до глядачів не вийшла. Її не затверджувала Москва, висуваючи вимоги допрацювання: просили вставити «титри, що пояснюють зміст відповідних тематичних "розділів" фільму» або

подати вступний текст «від автора». Крім того, за тодішніми правилами, кожен фільм національної кіностудії мусив мати також російську версію. Параджанов, чи не єдиний в СРСР, відмовився її робити. Тож ситуація склалася парадоксальна: фільм тріумфує на міжнародних фестивалях, але його не показують вітчизняному глядачеві. Він забронований? Ні. Він дозволений? Теж ні.

Нарешті десь там «нагорі» — в ті часи все вирішували в Держкіно СРСР, а інколи і в ЦК — ухвалили випустити «Тіні...» в прокат. Надрукували копії фільму, виготовили афіші. Прем'єру призначили на 4 вересня 1965-го — випадково чи ні, рівно за рік після затвердження фільму худрадою кіностудії. Місцем першого показу обрали новенький кінотеатр «Україна» в самісінькому центрі Києва: широкоформатний, оздоблений за останнім словом техніки, він фактично слугував екраном № 1 в Україні.

«МОЖЕ, 50-60 ЛЮДЕЙ СТОЯЛИ»

У великій залі кінотеатру царювала святкова атмосфера. О 20:00 на сцену піднялися Сергій Параджанов, виконавці головних ролей Іван Миколайчук і Лариса Кадочникова, художник-постановник Георгій Якутович, художниця костюмів Лідія Байкова, другий оператор Володимир Давидов, директорка фільму Нонна Юр'єва. Після короткого вітального слова директора «України» Федора Брайченка до мікрофона підійшов Параджанов. «Він, — запам'ятала Марта Дзюба, — з боєм розповідав про те, які перешкоди ставили знімальній групі, скільки доган він отримав. Його монолог був насичений саркастичними репліками на адресу культурної політики влади. І вже це надавало прем'єрі незвичайного характеру».

Винесли квіти знімальній групі, публіка щиро аплодувала. Із зали на сцену піднявся з розквілим букетом редактор видавництва «Молодь» Іван Дзюба, який товаришував із Параджановим. Вручив квіти художниці Лідії Байковій.

— У нас велике свято, — сказав у мікрофон, — але й велике горе. В Україні почалися арешти творчої молоді.

В залі увімкнули сирену, щоб заглушити промовця, який називав прізвища ув'язнених. Директор кінотеатру почав стягувати небажаного оратора зі сцени. «Що було далі, — згадував Іван Дзюба, — бачив як у тумані. Чув, що Василь Стус і В'ячеслав Черно-

віл закликали всіх, хто протестує проти політичних репресій, підвестися зі своїх місць. Але, здається, підвелось небагато». Історик української культури Роман Корогодський залишив таке свідчення: «Увімкнули гучномовці, щоб заглушити Дзюбу. І тут у двох проходах з'являються Василь Стус і Славко Чорновіл і закликають глядачів на знак протесту встати. Я озирнувся — може, 50–60 людей стояли. Зал був набитий — 800 місць».

Те, що підвелися тільки кілька десятків осіб, підтверджує і Світлана Кириченко, дружина літературознавця й дисидента Юрія Бадзя: «Суттєво: скільки людей підвелось. Пишуть — і "весь зал", і "пів залу", що означає кілька сотень. Свідчу: не було такого!.. Стояло кілька десятків, десь у межах пів сотні. Не було аж стільки сміливців».

Вона ж уточнила і щодо самого заклику підвестися на знак протесту: «Неподалик од нас (сидимо в 15 ряду) підхопився Славко Чорновіл і — дзвінко кидає одну-єдину завершальну фразу: "Хто протестує проти політичних арештів — встаньте!" (Саме так, не було ніякої "тиранії". Йшлося про конкретну подію, не про політичне узагальнення)» [жирний курсив мемуаристки. — Авт.].

Працівники кінотеатру швидко загасили світло, щоб припинити небажаний мітинг, і почали показувати фільм. Те, що відбулося далі, обросло численними вигадками. Нібито до зали вдерлися міліція та КДБ, людей «в'язали» просто під час перегляду «Тіней...», але деяким щасливичкам удалося вислизнути через запасний хід. Або: в перерві між частинами фільму Василь Стус виступав перед публікою з палкими промовами (насправді між частинами фільмів перерв не робили взагалі). Чи таке: після сеансу кадебісти бігали уздовж рядів, щоб запам'ятати, хто підтримав заклик підвестися. І ще краще: на виході з кінотеатру в глядачів перевіряли документи, записували прізвища, а Дзюба, Стус і Чорновіл, очікуючи на арешт, ішли, взявшись за руки. Перелік героїчно-фантазійних сюжетів доволі значний.

Було ось що: під час прем'єрного показу на вулиці біля «України» з'явилися «товариші в цивільному», під'їхали кілька вантажівок із брезентовим кузовом і написом: «Люди». Але невдовзі ті й ті зникли — вочевидь, згори гаркнули: «Атставіть!» Після перегляду, близько 22-ї години, глядачі вільно виходили з зали через широкі двері, зупинялися на задньому дворі кінотеатру, обмінювалися враженнями. «Сергій був радий такій незвичайній прем'єрі, — згадувала Марта Дзюба, — і ми компанією після закінчення фільму пішли в гості до Сергія».

Отже, настрої у режисера та його оточення був піднесений. Відчуття катастрофи не було.

ЗЕЛЕНЕ СВІТЛО, ТОДІ ЧЕРВОНЕ

Хоч як дивно, прем'єра найкращого та найвідомішого фільму Сергія Параджанова поставила крапку на його кар'єрі як українського кінорежисера. Річ у тім, що після завершення «Тіней...» він написав сценарій свого наступного фільму — «Київські фрески». Події розгорталися стрімко: лауреату міжнародних кінофестивалів дали «зелене світло». 24 березня 1965-го відбулося перше обговорення літературного сценарію, у квітні його затвердила сценарно-редакційна колегія студії, а вже 6 серпня фільм був запущений у виробничий оточ. Швидко!

Розпочався виробничий період. Параджанов запросив до співпраці оператора Олександра Антипенка, художника Олександра Кудрю, композитора Валентина Сильвестрова. Знали кінопроби. Артистка Вія Артмане з Риги, яку планували на головну роль, згадувала: «Пам'ятаю, були проби одного фільму в Україні, які справили на мене незабутнє враження. І вже за пробами я бачила, що це геніально!»

За дев'ять днів після протесту в кінотеатрі «Україна», 13 вересня 1965-го, Держкіно

УРСР раптом виявило численні «хиби» в сценарії «Київських фресок». Відомство ухвалило постанову № 58, у якій, зокрема, читаємо таке: «Йдеться про невідповідність поставленого С. Параджановим завдання — відображення образу сучасного Києва — і сутто суб'єктивного, подекуди болісного і хиמרного авторського погляду на життя і людей столиці Радянської України. Про демонстративну завальованість, а то й відсутність провідної думки, яка б поєднала розрізнені епізоди; про надмірно ускладнену художню мову сценарію».

Намагаючись урятувати свій задум, режисер залучив у співавтори Павла Загребельного. Разом вони створили новий варіант літературного сценарію. Але це не допомогло: 21 жовтня Держкіно зупинило підготовчий період, а 1 листопада «Київські фрески» остаточно закрили. Злякалися незвичної стилістики фільму, далекої від соцреалізму? Безумовно. Але була й інша причина: в цю історію втрутився КДБ. Лауреат міжнародних кінофестивалів іще мав право на творчий експеримент, а людина, яку держбезпека вважає неблагонадійною, вже ніяких прав не має.

У квітні 1966-го Параджанов залишив Київ, ставши штатним режисером кіностудії «Вірменфільм». Але й там завершено новаторську картину «Саят-Нова» зарубали. Митець повернувся до Києва, неодноразово намагався запуститися на Кіностудії ім. О. Довженка, але жодного метра в Україні зняти вже не доведеться...

В історії з прем'єрою «Тіней...» є два ключові моменти: чи знав Параджанов, що в кінотеатрі «Україна» готують акцію протесту, і чи усвідомлювали її організатори, як це відіб'ється на долі митця? На перше запитання є точна відповідь. Колись, розмовляючи з Михайлиною Коцюбинською, я запитав, чи був режисер у курсі наміченої акції. Вона відповіла: «Ні, не був. Знали тільки Бадзьо, Дзюба і я». Пізніше в одному інтерв'ю Іван Дзюба potwierдив: Параджанов не знав про їхній задум. Таким чином, Василь Стус і В'ячеслав Чорновіл теж попередньо нічого не знали і в кінотеатрі діяли імпровізовано. Це вже потім КДБ «доводитиме», ніби акція була чітко спланована...

Відповідь на друге запитання менш очевидна. «Я думаю, — зізнався Іван Дзюба в згаданому інтерв'ю, — що отой мій виступ у кінотеатрі — це удар для нього [Параджанова], і нас посварить». Отже, в найгіршому випадку товариш образився, але то нічого, згодом помирилось. Так тоді гадалося. Можливість жажливіших наслідків просто не спадала на думку, адже хрущовська відлига закінчилася лише рік тому. Не хотілося вірити — навіть попри хвилю ув'язнень! — що держава повертається до сталінських методів. Чому обрали для протесту саме прем'єру «Тіней...»? Бо терміново знадобився майданчик, щоб оголосити про початок арештів. Іншої нагоди для цього не було. До того ж за режисером стояло закордонне визнання — здавалося, лауреатові міжнародних кінофестивалів нічого не загрожує.

Є достатня кількість спогадів про перебіг подій під час прем'єри «Тіней...». Але мемуаристи зазвичай не давали оцінки тій акції, обмежуючись лише її описом. Натомість які були її наслідки? Чи виправдала сподівання? Перший — і, здається, єдиний — спробував дати оцінку Іван Дзюба в надрукованій 2013 року книжці спогадів «Не окремо взятє життя». Звичайно, згадав у ній прем'єру «Тіней забутих предків».

За майже пів століття, пройшовши складні життєві випробування — обшуки, арешт, тюрму тощо, — написав: «Безпосередній ефект від неї був мінімальний, адже наша мета полягала в тому, щоб розтаємничити арешти, щоб люди про них заговорили. Але говорило про них тільки вузьке коло тих, кого називали потім "дисидентами"».

Решта ж мовчала» [жирний курсив мемуариста. — Авт.]. І далі — з гіркотою — підсумував: «Слова протесту, що пролунали в залі кінотеатру "Україна", впали як камінь у болото».

Наївні надії, отже, не справдилися: ефект від акції виявився мінімальним, натомість удар по митцеві — звісно, поза бажанням друзів-організаторів — максимальним. Можливо, доля Параджанова склалася б драматично й без протесту на прем'єрі «Тіней забутих предків», швидше за все, то було лише питання часу. Але гірко усвідомлювати, що творчий шлях йому передчасно підкоротили свої ж. «Ми всі в якійсь мірі винні в його долі», — зауважила у нещодавніх спогадах Лариса Кадочникова. — Але зізнатися собі в цьому важко».

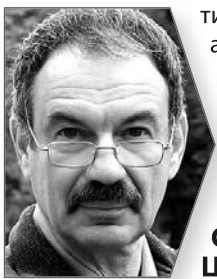
«БО В КРИМУ НЕМА КРИМСЬКИХ ТАТАР»

Отже, після прем'єри «Тіней...» сценарій «Київських фресок» визнали тенденційним, картину закрили. «Свого часу, — розповідав наприкінці життя Сергій Параджанов, — відхилили всі мої пропозиції: "Севастопольський хлопчик", "Казки про Італію", "Дванадцять місяців", "Козак Мамай", "Сліпий музикант". Тепер зарубали "Київські фрески", заявивши, що замість справжньої роботи я займаюся позерством». Єдине, що залишилося від незнятих «Київських фресок», — кінопроби, з яких Параджанов разом зі своєю постійною монтажеркою Марією Федорівною Пономаренко змонтував маленький фільм тривалістю 15 хвилин.

12 квітня 1966-го він, як уже згадувалося, виїхав до Єревана для роботи над стрічкою «Саят-Нова». Його зустріли привітно, він швидко запусився з фільмом, для якого вигадав абсолютно нову естетику, — це буде щось абсолютно не схоже з «Тінями...»! Застосував статичну камеру, довгі плани, мінімум діалогів, проте максимум творчих знахідок. На жаль, керівництво не поцінувало його новачок: фільм звинуватили у «невідповідності завданням відтворення засобами кіномистецтва образу народного поета», показали тільки у Вірменії (три копії були в прокаті лише кілька днів!), натомість скорочену й перемонтовану іншим режисером версію з назвою «Колір гранату» випустили (і теж ненадовго!) у прокат лише 1973-го. У Києві, наприклад, її крутили тільки в одному кінотеатрі. Припинений, пригнічений таким фіналом роботи в Єревані — після міжнародного успіху попереднього фільму! — Параджанов повернувся до Києва.

Написав сценарій «Дрімотного палацу»... Але 15 грудня 1969-го Віктор Шкловський, впливовий московський літературознавець і товариш Параджанова, який допомагав «пробивати» цей сценарій у Держкіно СРСР, повідомив, що нічого не вийде. Причину пояснив у листі коротко, проте промовисто: «Тема Криму — єдина закрита для нас національна тема, бо в Криму нема кримських татар». Радянська влада боялася будь-яких згадок про депортацію 1944 року...

Тим часом у Параджанова народився в Києві інший сценарій — «Сповідь», про дитинство в Тбілісі. «У 1969 році в мене було двостороннє запалення легенів, — розповідав пізніше. — Я вмирав у лікарні і просив лікаря продовжити мені життя хоч на шість днів. За ці кілька днів я написав сценарій». Його вдалося запустити на «Вірменфільмі» аж 1989-го, за рік до смерті режисера. Але завершити цієї роботи він не встиг...

Станіслав
ЦАЛИК

«РУКИ І СЛЪОЗИ. РОМАН ПРО ІВАНА ФРАНКА»

(Уривок)

Це роман про різного Франка. Про хлопчика, зачудованого навколишнім світом, і наполегливого юнака, який стає непересічним інтелектуалом. Про не завжди щасливого сім'янина і фанатичного трудового. Це історія про бідність, яка змушує займатися літературними підробітками, і про генія, з-під пера якого навіть у таких умовах виходять вершинні твори. А ще тут про арешти й переслідування, болючі втрати друзів і коханих жінок. «Руки і слъози» Степана Процюка — це панорамний роман, де зображене тодішнє галицьке суспільство, його політичне і культурне життя. Сторінками промайнуть постаті багатьох відомих українців. Також це психологічний роман, у якому пронизливо відтворено внутрішній світ Івана Франка, зокрема, в його останні найтяжчі роки, затьмарені хворобами.

* * *

Іван познайомився з Целіною ще у Дрогобичі, куди часто ходив із Нагуєвичів відсилати або отримувати всіляку кореспонденцію. Відсилаючи свого разу на пошті листи, раптом став як укопаний. Кореспонденцію приймала, загалом служила маніпулянткою, якась неймовірно чарівлива дівчина!

У її лиці було щось від стародавньої й жорстокої язичницької богині. Була середнього росту, із виразною жіночою фігурою і вродливою парсуною. Здається, в інших життях вона мусила знатися на кривавих любовних ритуалах, закляттях та жертвопринесеннях...

Її темні очі відбивали порожнечу і холод. А може, то так лише здалося тобі, Івану, що за першого погляду переоцінюєш звичайну, пересічну дівчину? Якщо вона нагадає тобі холод і нечутливість, то обійди її й забудь через дві хвилини.

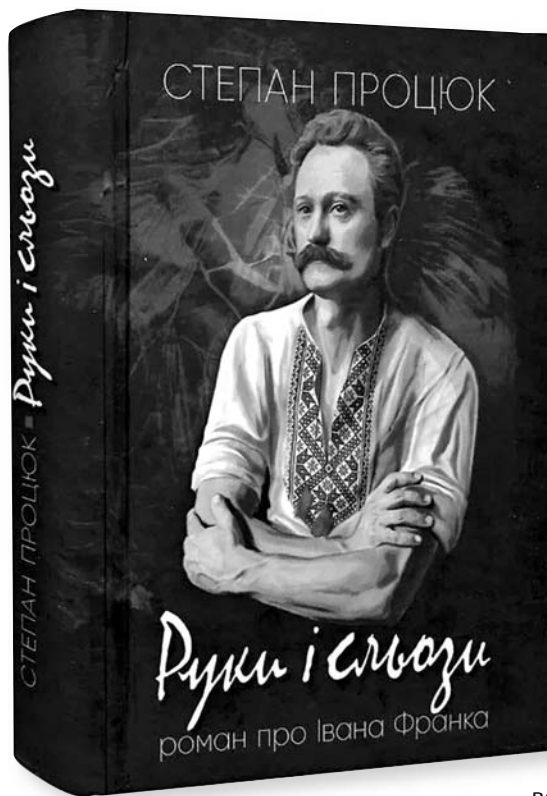
Іван подумав, що під найбільшим холодом часто ховається найбільша пристрасть. Ця дівчина (як уже пізніше аналізував ситуацію) розбудила в його душі щось містичне, поєднане із первопочатком і предками... він сам не може достоту цього ні зрозуміти, ні пояснити...

Ще ніколи так не хвилювався, ще ніколи не мав такого сильного і виразного передчуття щастя.

Якось одразу впевнився у цьому. Якось одразу здалося, що інакше й бути не може. Скільки він шукав — ось вона, Івасю! Ось дороге дівоче обличчя навпроти, що на очах, шохвилинно, стає коханим!

Навіть ще не знав, хто вона і як її звуть. Але інтуїтивно не квапився знайомитися, дізнаватися, починати розмову. Нехай ще побуде той невагомий стан передчуття щастя... далі невідомо, як може обернутися...

Ще будь, Іване, у німбі свого романтичного образу! Не спіши розвіювати крихке видиво можливого щастя!

В оповіданні «Маніпулянтка», присвяченому Целіні Журовській (її дівоче прізвище), героїня постає самодостатньою і розумною жінкою. Звісно, Целя з оповідання не була списана із Целіни, хоча Семіон Стоколос, певно, якоюсь мірою нагадував самого Франка з його платонічним любовним фанатизмом. «Маніпулянтка» вийшла у 1890 році й не стала літературною сенсацією стосовно новаторства зображення Целі, з його феміністичними елементами, але без концептуальних крайнощів. Не стала літературною сенсацією з дуже банальної причини: на той час було катастрофічно мало розумних читачів, які би могли оцінити витончений талант Івана Франка.

Целіна Журовська походила зі збіднілої польської родини. Її батько протратив усі заощадження на нафтовій рулетці в Бориславі. Коли вона залишилася сиротою, то з труднощами отримала посаду поштового службовця (слово «маніпулянтка», до речі, означає жінку-службовицю, хоча оповідання, присвячене Целіні, набуває, з огляду на свою назву, додаткового зловісного значення, яке дивовижним чином передає особливості стосунків Целіни та Івана).

Любов до Целіни була «паперовою» і платонічною. Очевидно, її лице (якою оманливою буває фізична краса...) пробуджувало у підсвідомості Івана такі сильні неконтрольовані емоції, що він не міг до кінця побороти непотрібну й недоречну на той час пристрасть, яка, судячи з деяких деталей, час до часу набирала хворобливих мазохістичних відтінків.

У збірці «Зів'яле листя» ця пристрасть така сильна, що виникає її закономірна протилежність: ненависть, боротьба із собою, самотортур і руйнація через садомазо.

— Попереду буде немало гіркоти, — попереджувала перша Мойра.

— Ще порозкошуй своїми солодкими юнацькими мріями! — уперше радить автор.

— Буде багато непосильної праці, — докидала друга.

— Порадій тим чуттям, коли ти ще не знав Целіни, а вже любив її! — вдруге, як Пилип з конопель, з'являється автор.

— Буде багато байдужості, — зронила третя.

— Порозкошуй ілюзією! Не спіши до реальності! Порадій зараз своєму цвітінню серця, бо воно, може, востаннє так яскраво цвіте! — утретє, як годиться, втручається автор.

Іван Франко познайомився з Целіною, ймовірно, 1885 року в Дрогобичі. Це був той час у його приватному житті, коли трагедія розриву з Ольгою Рошкевич кидала його до нових знайомств і фліртів. Флірт із Климентиною Попович ґрунтувався на літературній основі. А література — погана і підступна благословителька амурних справ. Література не любить приятелювання з Амуром. Вона ненаситна у своїй ревнивій егоцентричності — і часто відбирає у письменника багато чеснот і можливого щастя; а буває, відбирає все, окрім таланту...

Із Ольгою Білинською, вчителькою із села Чішок, мабуть, сам не поспішав одружуватись. Вона не любила листів, володіла витримкою, добрим почуттям гумору і великою прихильністю до Франка. Цього виявилось замало. Він не зміг її полюбити.

Проте важко назвати знайомством його стосунки із красивою й байдужою жінкою. Певну прихильність уже літньої Целіни збуде аж перед своєю смертю...

Я нелюд! Часто, щоб зглушить / У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить / Здіймав проступну руку.
Я з вулиці болото брав / Каміння кременисте
І кидав ним у образ твій, / В лице твоє пречисте.

Приблизно у той самий час (пам'ятаймо про химерні популяції двоїстості, подвоєнь подій та їхніх силуетів, що відбивалися в дещо гротескових формах) відбувається знайомство з Ольгою Хоружинською та зрештою їхнє одруження.

Невідомо, як би склалося особисте життя Франка, якби Ольга Хоружинська, припустимо, згодилася на розрив стосунків, а Целіна, припустимо, вийшла б за нього. Цей варіант був малоймовірний, бо практичний та ординарний Целіні подобалися брюнети. Ба більше! — їй подобалися забезпечені брюнети, а вже ніяк несміливий і рудий газетяр.

Степан
ПРОЦЮК

Оксана ІГНАТЕНКО

с. Підлуби
на Житомирщині

ЯК ЧАС ПРИЙДЕ

Поета вік римується в рядках:
Так несміливо пишеться в сімнадцять...
Коли живеш у тих бузкових снах
І так тривожить серденько весна ця.

А як десяток третій розпочав,
Узагалі нема коли писати,
Удачі потяг саме наздогнав
І від життя все хочеться узяти.

Коли мине ще трохи весен-літ
І за плечима вже вагу відчуєш,
Тоді думок піднесений політ
Ти на папері вправно заримуєш.

Пейзажів рідних і життя красу
Ти так чудово словом оспіваш.
Світання мить і вранішню росу,
І як ти любиш, мрієш і страждаєш.

А лиш посріблить скроні сивина,
Здобутки доля мудрістю примножить:
Усесвіту безмежна таїна
І філософія буття тоді тривожить.

Свого насіння щедрий урожай,
Як час прийде, то, певне, кожен лишить,
Тому себе в сімнадцять не картай
За ті простенькі та наївні вірші.

ЖІНКА У ДЗЕРКАЛІ

Юності кінострічка
Так промайнула скоро!
Трохи припудрить личко
Жінка, якій за сорок.
Злегка вуста підмалює,
Зачіски ще торкнеться,
Іскорку в серці чує,
В дзеркало усміхнеться...
А чи було те з нею,
Може, лише наснилося?
Вітер зірвав лілею,
Щастя десь загубилось...
Наче учора боса
Бігла назустріч літу!
Зрізані довгі коси,
Стоптані стільки цвіту...
Серце жило коханням,
Гупало, наче хворе!
От якби знати зарання
Жінці, якій за сорок,
Як все минає швидко,
Молодість, як хвилина!
Враз утече — не видко,
Птахою десь полине.
Стежечка долі в'ється,
Стерті ущент підбори...
Як же тобі живеться,
Жінко, якій за сорок?
Мріється все так само,
Віриться ще у диво,
Любиться до нестями,
Думається грайливо.
Настрій буває мінливий,
Тиша — в пріоритеті,
Любить грозу і зливи
Й вічні слова поетів.
Донечок рідні личка,
Мамині теплі руки...
Долі та кінострічка
Хай обійде розлуки,
Хай оминає горе,
Щастя віночком в'ється.

Жінка у дзеркалі

Жінка, якій за сорок,
В дзеркалі усміхнеться...

УКРАЇНСЬКІ СОНЯХИ

Під небом синім соняхи цвітуть,
Важке колосся голови схиляє,
А наші хлопці вкотре в бій ідуть,
Бо в Україні ще війна триває!

Триває літо, в розпалі жнива,
Задуха й спека досі дошкуляє.
А нерви вкотре — наче тятива,
І серце швидко в грудях калатає.

Бо що чекати, Господи прости?
Невинні душі Ти спаси й помилуй!
З колін устанем, далі будемо йти,
Для боротьби ще трохи стане сили!

І душу, й тіло злий вогонь пече,
Коли боїв спалахує заграва,
Тримає небо воїна плече,
І Україні, і Героям — слава!

Складає серпень збіжжя про запас,
Господар добрий сани вже ладнає,
Бо незабаром Маковея й Спас,
А в Україні лихо не вщуає!

Під небом синім соняхи цвітуть,
У кожному серці — смуток і тривога...
А наші хлопці вкотре в бій ідуть,
За нами Правда, Бог і Перемога!!!

СПОГАДИ СТАРОЇ ЯБЛУНІ

У біле вбралась яблуня стара
І цвіт свій ніжний ронить тихо в трави,
Настала їй квітчатися пора,
Прийшла весна і цей ласкавий травень.

І знову сні і мрії поплелись,
Як не було отих самотніх років...
В подвір'ї гамір: родичі зійшлись,
В усіх на серці радісний неспокій!

А раптом знову стане, як тоді,
І їй усі радітимуть, як діти?
А вечорами пари молоді
Під нею любо будуть гомоніти...

А прийде черга сірих злив сумних
І осінь дням вкоротить трохи віку —
Червонобоких яблук наливних
У двір насипле яблуня без ліку.

І цим щороку марила вона,
Бджола над віттям радісно літала,
Але порожня хата і сумна
Лише фіранки тихо колихала...

ЕМІЛЬЧИНЕ ВРАНЦІ

На лавці в парку всілася ворона,
Містечко спить, огорнуте теплом,
Алея лип — як стражі й охорона —
Стрічає ранок за твоїм вікном.

Вже свіжий хліб везуть у всі куточки,
Холоне кава в тебе на столі,
Заспане сонце у нічній сорочці
Всміхається ласкаво до землі.

Хтось у Парижі, навіть у Сорренто
Стрічає ранок світлої мети,
Та всі неперевершені моменти
В тій стороні, де босим бігав ти.

Дитинства край — поліська Еллада,
Сюди вертайся з будь-яких доріг,
Тут мамин спів і батькова порада,
Як найсильніший в світі оберіг.

Л

Михайло ПАСІЧНИК

селище Гришківці
на Житомирщині

ВІКНА РІЗНИХ ПЕРІОДІВ МОГО ЖИТТЯ

Вони характер формували мій,
У них було і сонця, й зір багато, —
У вікна молодих тривог і мрій
Дивився я із батьківської хати...

Вони вдихали заводський димок,
Було їх з трьох сторін всього чотири, —
У вікна зрілих планів і думок
Дивився із міської я квартири.

Крилом торкає їх зальотний птах,
Війна в них зазирнула замість миру, —
Стоїть в туманах, росах і снігах
Будинок мій із вікнами у вирій...

ВІДЧУТТЯ ПОЇЗДКИ, ЯКА НЕ ВІДБУЛАСЯ

Відчуття — мов спізнився на потяг.
Пережить це — нема терпцю,
Бо ні зараз уже, ані потім
Не поправити прикрість цю...

Ані виїзду, ані в'їзду,
Дощ останню надію змив,
Чемодани, візки й валізки
Раптом втратили всякий смисл...

Й не промимрить з розпуки — доля...
І не крикнуть йому — постій!
...Краще вже залишитись вдома,
Аніж сісти не в свій, не в свій...

ТВОРЧІСТЬ — ЗАВЖДИ!

Вже не раз казав і клявся — досить!
День розпочинати не спіши...
О четвертій ранку вірші просять:
— Напиши нас! Встань — і напиши!

Все заримував уже, здається,
Але Муза спокуша мене:
То співуче слово в мізки вб'ється,
То жива метафора сяє...

В творчості я сильний і хоробрий,
Творчість — то до раю коридор...
...І півсон мій відгортає ковдру,
Й б'ється мантра вірша в монітор!

ПРО ЧЕСТЬ, СОВІСТЬ, ПРАВДУ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ...

Стільки людству років — стільки й рух
В нього до традицій честі славних,
Справедливість правду за сестру
Має, і спорідненість в них явна...

Ну, і совість тут не зайва, ні,
Совість має бути суттю й сенсом!
На безчестя здатні лиш дрібні
Люди, в котрих крига замість серця...

ПЕРЕДЧУТТЯ ВЕСНИ

Мороз, мов зайчик, у траві зіщуливсь —
Сіренький він, така ж пирій-трава...
У лютому верба вже те відчула,
Що зазвичай в цю пору й відчува...

Воскреснути готове все посохле,
Росток підземний пнеться вже із пня
І граються із котиками сонцем
Хвилини, небом додані до дня...

Л

Творчість — завжди!

СПОГАД ІЗ ДИТИНСТВА — ПРО МІСТО ДИТИНСТВА...

Ми — королі левад, лугів, полів,
Ми гордимось гетрами і кедами,
Пообдиравши пачки сірників,
Поповнюєм альбоми етикетками.

Яке це щастя: ми на світі є!
Батьки нам видають недільні бонуси,
І бабця, що насіння продає,
Закручує кульки газетні в конуси...

Яка там скрута і який там сум?
В книжковий забігаємо по лірику
І, ліверну ум'явши ковбасу,
Купляємо ще й пиріжки із лівером...

Нам забіяк не здібати б лишень
Погордно городських з ногами босими
Й запити свій такий солодкий день
Подвійними сиропами із осами...

ВОРОН — ВЕГЕТАРІАНЕЦЬ?

І в безсніжжя чорним-чорний,
Лапи виструнчивши криво,
На зелених врунах ворон
Дзьобом скубає поживу.

Наче щойно він зі згару —
Чорним-чорний колір має.
Ворон в ролі санітара
Вже себе не почуває...

ОРАВ ПЕТРО ГОРОДА В ЛЮТОМУ...

Орав Петро города в лютому
(Морози не лишили й сліду...)
І з перешіптуванням «людоньки...»
На це дивилися сусіди.

І що тут аж таке вже сталося?
Дим трактор видихав у вічність
І скиби в'рад переверталися
Ліниво, важко і незвично.

Ніхто подібної ще практики
Не мав — ну хто ж узимку оре?
Ходив господар вслід за трактором —
Сидів у танку він ще вчора!

Рожевим світлом сонце хлюпало,
Був світ здивований так само:
Орав сусід города в лютому...
...Лише без буслів за плугами.

НІ ДНЯ БЕЗ ВІРША?

«Що це таке — і дня немає
Без вірша в зошитах твоїх»...
...Це так: одним я набридаю,
А других — тішу. Більше їх...

Пишу — а отже, ще спроможний
Хоч чимось дивувати світ...
Одні бурчать: «Ну скільки можна?»
А другі кажуть: «Ще пишійть!»

Роблю я те, що краще вмію,
Прихильник віршоформ старих.
Усіх я друзів розумію —
І доброзичливих, і злих.

Слова без блиску і без лоску
Шукаю, дивлячись в стовили, —
То вихлюп серця, вправа мозку,
Інерція — вже як коли...

Одним я вдячний — і не марно.
Прощаю другим — та й таке...

...І цей ось вірш — «о, як же гарно!»
...І цей ось «псевдовіршик — пхе»...

Л

МАГІЧНІ КРИСТАЛИ МИКОЛИ СЛАВИНСЬКОГО

Літературний шлях Миколи Славинського нагадує вільне й несподіване русло річки, яке шукає шлях аж до Дніпра, а звідти — й до моря великої потужної літератури.

Знаю його творчість практично від витоків і до широкого та розлогого гирла, де вона розтікається на багато повноводих струменів. Ці струмені — різножанрове втілення творчих задумів, намагання поглибити головне річище творчої наснаги.

Згадується робота в журналі «Київ» у період зеніту його популярності й літературної ваги. Саме тут повнокрило відкрилися можливості Миколи Славинського як публіциста, літературознавця, критика літературного процесу. Саме на його редакційний стіл лягали аналітичні й полемічні статті провідних українських письменників, есеї та роздуми про початківців.

Здавалося, що ця копійка робота «чорноробочого» літературного процесу поглине власні плани творчого самоздійснення Миколи Славинського. Однак уже невдовзі з'являються твори, які засвідчують різноманіття його літературних устремлінь. Серед них — кримінальний роман «Немовлята сатани». І хоча тут дія розгортається у звичному для такого жанру руслі, психологічні колізії, образна мова надають йому художньої вірогідності та виразності зримих реалій. Відчувається досвід, обізнаність автора із законами детективного жанру. Це й не дивно, оскільки Микола Славинський був головою творчого об'єднання пригонників та фантастів Національної спілки письменників України. Але це не означає, що його очільник відсторонився від активного, повсякденного літературного життя. Він долучається як заступник головного редактора до видання науково-популярного журналу «Дивосвіт», опікується «Літературною світлицею» столітнього щомісячника «Наука і суспільство».

Там, зокрема, друкує ґрунтовну статтю «Павло Тичина: "Блакить мою душу обвіяла"». В ній дослідник висвітлює складний, драматично-трагічний життєвий шлях видатного українського поета, «золотого кларнета» нашої літератури. Саме в цьому літературному дослідженні Микола Славинський спростовує примітивно-вульгарні твердження про Павла Тичину і підводить читача до виваженої думки про дивовижну спільність долі української інтелігенції та тернистої дороги українського поета. Що й казати, від Шевченка, а ще й раніше — від Скороди і першого українського відродження доля українського митця була позначена тернами сваволі й бур'янами насильницького забуття.

Про це добре сказав Микола Славинський у книжці «Віч-на-віч із генієм» (Харків, видавництво «Майдан», 2024). Особлива вартість її в тому, що, незважаючи на загарбницьку війну, автор доносить правду про Тараса Шевченка простою й доступною мовою для школярів та студентства. Саме нині, коли кривавий оскал «російського ведмеда» навис над нами, полум'яне слово й жертвоне життя Тараса Шевченка стають нашою надією та оберегом.

Іще раніше у книжці «Колеги: шляхи та роздоріжжя» Микола Славинський прагне показати, що наша література не маліє й не міліє. Вона витворює та гартує нових класиків, серед них імена Ліни Костенко, Івана

Драча, Івана Дзюби, Юрія Мушкетика. Оригінальна форма розгорнутого діалогу-есею дала змогу авторові висвітлити найважливіше і водночас не засушити неповторне й животворче.

Постійне перебування Миколи Славинського в центрі літературного процесу, спілкування з визначними особистостями дають йому змогу створювати об'єктивні «стереоскопічні» літературознавчі дослідження, де уміло поєднано «скальпель» літературознавця і критика з філософічним «дзеркалом» внутрішнього світу митця. Так з'являються роздуми про творчість Миколи Боровка «Теург у світі ронделів», де підкреслено вибагливість стилю поета, яка, проте, йде від народної традиції, вишуканості неокласиків та виразності ідентичних форм французьких парнасців, зокрема ронделістів.

Тож немає нічого дивного в тому, що й сам Микола Славинський у поетичному трикнижжі «Магічний кристал» прагне до лапідарної витонченості форми, максимальної акумуляції думки.

*Тебе ніхто не знайде у пустелі,
коли ідеш до себе чи до Бога.
Пісок навколо, вдаль — чийсь слід.*

«Кристали» образів у трикнижжі відсвітчуються різними гранями — від філософського осмислення людського буття до найдорожчих чуттєвих імпульсів.

Оце внутрішнє порівняння самовідкриття у Слові щасливо переслідує Миколу Славинського вже багато літ, про що свідчать книжки «Зупини мене, Господи», «Зачароване коло кохання», «Срібне диво», «Світова вдова», «Тайнопис миті», «Ангел милосердний».

У новому трикнижжі «Магічний кристал» привертає увагу цікава архітектоніка видання — від одновіршів до восьмивіршів. І знову — від восьмивіршів до одновіршів (у третьому томику — від тривіршів до восьмивіршів, від них — до тривіршів, які й увінчують збірку). Така хвилеподібна, каскадна конструкція наближає нас до природної хвилеподібності — від пульсу людини до пульсації цілого Всесвіту. Поет розуміє, що ця суголосність пульсації і повинна бути зафіксована у поетичній тканині твору. І він шукає магічний кристал, щоб зрозуміти й відтворити суть пульсації й зміну світла у гранях цього кристала.

*Де той кристал магічний,
в якому світяться незвідані
мої світи — минуле і майбутнє?*

Я знаю, що сонях — улюблена квітка і символ Миколи Славинського.

*Схилювся сонях — тінь
його побігла до межі,
де ти стояла і росла трава.*

Микола Славинський, як і сонях за сонцем, постійно повертається до найголовнішого в літературі — образного й повнокровного осмислення людського серця. І хоча воно — незглибиме, шлях до нього освітлюють небеса.

■ **Микола ЖУЛИНСЬКИЙ**

БОГДАН МЕЛЬНИЧУК... НА ПРОЩАННЯ

Жахливий учора був день. Не тільки кремлядські ракети з «Шахедами»... Ще й спалахи та бурі десь там, у небесах. І тому тиск, пульс, ломота... Для Богдана Івановича все це було останнім. Натрудився, натворився і тихо пішов за буковинську межу. Як сказав би Віктор Терен: «"Достойники" в лапках розкошують, а нормальних людей забирає обрій...»

Понад пів століття Богдан Іванович відговорив за університетською кафедрою в Чернівцях, виховав сотні молодих філологів, деякі стали на крило кандидатів і докторів наук, і залишався звичайним колегою, ніби пересічним сім'янином. І майже земляком. Його дружина — з Жашківського району моєї Черкащини.

Як зараз пам'ятаю моє опонування його докторської дисертації про епічну українську поему і читання із захватом висліду його дочки про геніальну землячку — Ольгу Кобилянську. А ще ж недавно ми вчили його дівчаток триматися на одеській воді, бо ж Буковина чомусь морем обділена. А потім одна з тих дівчаток подарувала йому двох онуків, а друга — філологічні дослідження. Жаль, що дружину-землячку дуже рано забрала невиліковна недуга, але запахущий чай з її чайника я уявно смакую й донині.

Ми перебували в основному на телефонному зв'язку, але траплялося, що й зустрічалися тет-а-тет чи я опинявся на Буковині. Опонував, зокрема, на Спецраді Чернівецького університету дисертації його аспірантки Світлани, яка написала захопливу роботу про земляка-поета й доброго приятеля-пісняря Михайла Ткача. Пам'ятаю, як пісенний вечір на його слова тривав у київському палаці «Україна» далеко за північ. А Богдан Іванович після захисту дисертації Світлани організував дуже змістовну презентацію моїх «Вечірніх світанків...» у Науковій бібліотеці Чернівецького університету.

Разом також бували в шевченківських місцях, коли відзначали 200-ліття поета. А він — Богдан Іванович — завжди відгукувався на мої видання та ще й з неабияким гумором. Коли видано (чи перевидано?) книжку «Інтим письменницької праці», то на її презентацію він надіслав ось таку панегіричну телеграму:

*Вітаю, славний побратиме,
У неповторний день і рік!
Якщо Ви й нині у «Інтимі...»,
То Ви — безсмертний чоловік!*

Іншого разу, коли опубліковано було перше видання моєї «Художньої літератури України», Богдан Іванович відгукнувся двократеновим віршем-панегіриком:

*Хоч скільки літ пройшло, та Ви ще,
Та Ви ще — хоч куди козак.
Раз отакеннеє томище
Воздвигли, як потуги знак.
Хай буде й далі все нівроку,
Як поміж добрими людьми.
Нехай виходить в світ щороку
Великотомний Син Кузьми!*

А для деяких графоманів його сатиричне слово було якщо не ущипливим, то таки дошкульним. Коли один писець написав майже роман про багато обручів і Богдан Іванович приглянувся до нього з висоти позицій бондаря, то нібито глянув на те твориво з-під кепки і з-під суворих брів та й показав:

*Коли добротної бракує клепки —
Не допоможе й сотня обручів.*

Дісталось одного разу й землякці, навіть учениці Богдана Івановича з університету, коли вона, не знаходячи мотиву для творчості, чомусь стала на камені й оспівала відбиту в воді свою «квітку». Ображалася вона на свого вчителя дуже, але невдовзі виросла на потужну, знамениту прозаїчку. Навіть — драматургиню, п'єса якої йде в одному з театрів уже кілька років. А крім того, театралізують і одну з найкращих її повістей.

Прикро, що все це залишилося для Богдана Івановича вчора. Маємо тільки добру пам'ять про нього... А він створив собі чи не найщиріший пам'ятник: ініціював і взяв участь в упорядкуванні та виданні двотомника «Зелена Буковина» про письменників-земляків, де був і видатний буковинський соловій Юрій Федькович... Високе місце серед них посідає й науково-письменницька, педагогічна та глибоко людяна постать Богдана Івановича Мельничука.

■ **Михайло НАЄНКО**

ОГОЛОШЕНО КОНКУРС НА ЗДОБУТТЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ВАСИЛЯ ЮХИМОВИЧА

Комісія з присудження Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Василя Юхимовича від 12 липня до 31 серпня 2025 року приймає заявки на відзначення творів українських і зарубіжних авторів.

Твори, що подаються на номінації Премії, мають бути опубліковані (оприлюднені) в завершеному вигляді (книжка) протягом останніх трьох років, але не пізніше як за три місяці до їхнього висунення на здобуття Премії, мати позитивні рецензії в критиці, літературних журналах, засобах масової інформації.

На здобуття Премії подають:

- клопотання про присудження Премії;
- завірений протокол засідання, де було ухвалено рішення про висунення твору на здобуття Премії;
- власне сама книжка (у трьох примірниках);
- рецензії, статті, відгуки про твір номінанта (ксерокопії).

Подання і твори
треба надсилати на адресу:
**11501, м. Коростень,
вул. Шевченка, 6, оф. 37**
або на 3-є відділення «Нової пошти»
(Віктору Васильчуку, 067-410-90-61).

Довідки: за телефонами
(067) 410-90-61, (098) 478-45-44,
електронною поштою:
viktorch_vas@ukr.net

ЛІТЕРАТУРНА
ДІАСПОРА

Письменники сучасної української діаспори. Хто вони? Відірвані від рідної землі, від можливості перебувати в письменницькому середовищі свого краю, що вже казати — про середовище широкого українського читача, до якого торують свою стежку із-за меж... Чи всі чули або читали твори Галини Кавки з Клівленда (США), доньки героя УПА, шевченківської лавреатки Емми Андіївської з Мюнхена, Марії Ревакович із Нью-Йорка, Уляни Глинчак із Торонто, елітного поета Анатолія Крата з Праги, Марії Воробей з Греції, невтомної перекладачки й прозаїкині Ганни Гнедкової з Відня, Ірини Грунде з німецького Гатtingена, цілої плеяди сучасних поетес з Італії: Лани Нікітенко, Марії Гаврилюк-Бужняк, Оксани Степанової чи представниць останньої переселенської хвилі через війну — Марії Дякур чи Марини Препотенської з Парижа?.. Це все наші таланти, які нині об'єднують навколо себе і своїх книжок діаспоран і велику кількість вимушено переселених осіб з українських теренів у численних недільних школах та українських осередках, виховують діточок в українському дусі, займаються просвітництвом і поширюють наші традиції, історію, культуру та мову в світі.

Хоч доля розкидала їх по різних світах, але серцем вони з рідною землею. Всі вони горнуть до України, та чи всі можуть догукатися, докричатися до своїх шанувальників на рідній землі? А надто сьогодні, коли серце кожного розривається від болю за втрати, яких зазнає Україна в часи цього небаченого лихоліття. Їхні серця волають, митці виливають душу в поетичні чи прозові рядки, адресовані світові як українців, так і всіх країн і народів. Чи можемо ми нині бути байдужі до їхніх голосів? Адже їх так прагне почути материковий українець! Однак ще мало трибун для цього голосу!

Тож нині «ЛУ» започатковує нову рубрику — «Літературна діаспора», де зможуть розмішувати свої твори письменники, які нині живуть за кордоном — як давня діаспора, так і вимушено переселені наші творчі люди, у яких лишилися на українських теренах і щодня ризикують життям батьки, діти, онуки, деякі з яких боронять Україну на полі бою. Вони всіляко намагаються наблизити велику перемогу своєї країни. А надто — Словом! Адже Слово — це зброя!

Цю рубрику відкриває спільно з «ЛУ» яскрава представниця українського письменства, амбасадорка української культури у світі, авторка понад двох десятків різножанрових книжок, володарка «Золотого диплома» (Німеччина), лавреатка численних всеукраїнських та літературних премій, зокрема — Народної Шевченківської премії, зарубіжних премій Леонардо да Вінчі, А. де Сент-Екзюпері та інш. — Антонія Цвід, яка веде відділ «Письменники діаспори» в ГО зі зв'язків із діаспорою «Україна — Світ», а також очолює відділ «Літературна діаспора» в «ЛУ». Відомо, що письменниця в рамках свого проекту «Благодійний тур Європою» на підтримку України проводить свої імпрези десятками європейських міст — від Парижа й Берліна до Афін і Рима. Тож їй і карти в руки!

Водночас для заохочення авторів діаспори Антонія Цвід започатковує всесвітню літературну премію амбасадора української культури в світі за найкращу поетичну добірку, короткий прозовий твір або й уривок із прозового чи драматургічного твору. А вас, шановні читачі, запрошуємо до обговорення творів — зі судженнями, чи заслуговує публікація того чи іншого автора на переможця премії. Найкращі відгуки обіцяємо публікувати під цією ж рубрикою.

ЗОЛОТЕ СЕРЦЕ
НА ЗОЛОТІЙ ГОРІ

Коли б не зустрілася мені ця Жінка в житті, може, я й не знала б, що існує таке поєднання: серце, відточене, як найкоштовніший алмаз, душа — чиста, як карпатське джерело, рука, що тримає стебло, — гостре, як штик-ніж у руках воїна УПА. Саме такі відчуття нині еманує моя душа, коли думаю про неї — Галину Кавку-Прохну. Вона відома у світі України й української діаспори як письменниця, дослідниця, а ще й меценатка, засновниця й президентка благодійного фонду «Glory to Ukraine» («Слава Україні»), а ще — як донька воїна-героя УПА Михайла Кавки. Народилася в липневі дні на Сколівщині в селищі Верхньому Синьовидному спекотного 1941 року. Фортеця монастиря Святої Богородиці в Синьовидську-Вижнім (назва до 1946 року) містилася на Золотій Горі. За переказами, тут розташовувалися застави княжих дружинників, які, наче ключем, замикали вхід у долину Стрия. А сьогодні на Золотій Горі височіє пам'ятник Михайлові Кавці і його побратимам — тринадцяти полеглим героям УПА, а під пам'ятником — Музей-криївка, відкритий у жовтні 2021 року. Постамент спорудила донька героя Галина Кавка-Прохна. Він виконаний у формі хреста, а довкола нього — тринадцять журавлів як символ героїчного подвигу воїнів УПА. А на хресті викарбувані віршовані рядки Галини Кавки, що закінчуються словами: «Коли ж упав... Коли несли до раю / Тебе суворі посланці Небес, / Прошепотів: Народе, я вмираю, / Аби лиш ти колись, з ярма... воскрес!»

Новонародженій Галинці не виповнилося й місяця, коли прийшла в Україну, а отже, і в карпатський край, війна. А коли в 1944 році в Західну Україну вдерли московські окупанти, військову протидію їм чинила створена 14 жовтня 1942 року на Волині Українська повстанська армія. На боротьбу з нею окупанти організували в Західній Україні каральні загони озброєних радянських бойовиків чисельністю 58 тисяч. Від куль і рук московських окупантів упродовж 1945–46 років загинуло близько 5 тисяч воїнів УПА. Тож повстанці-підпільники облаштували мережу криївок у карпатських лісах, у сільських хатах, у численних урочищах. Ця відчайдушна боротьба з ненависним окупантом тривала до середини п'ятдесятих років. Сили були не рівні, тож багато з воїв загинуло, багато потрапило в російські тюрми, зловісні концтабори... Звідти небагато повернулося в рідні краї: «О, де нас не було! Кризь смерчі Колими / Мільйонами брели у Небо ми... / А скільки нас лягло на Соловках... / На Магаданах і страшних шляхах?!»

У далекому Клівленді, на іншому континенті, не з добра опинилася донька героя УПА. Що винесла вона в своєму серці? 1948 року сталася зрада, і енкавеєсники оточили батькову криївку, змусивши повстанців героїчно відбиватись, а коли не стало жодного набою, герої підірвали себе... «Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах», — ці слова Романа Шухевича стали їхнім девізом. Оськажені у своєму безсиллі росіяни глушили навіть над мертвими. Понівечені тіла загиблих вони звезли до села Корчина і цілий тиждень зганяли людей із сусідніх сіл на «опознання», аби помститися на сім'ях. Проте люди, затято тамуючи біль і гнів, мовчали. Це мовчання врятувало і діток Михайла Кавки — семирічну Галинку, і дворічного Миколку, й одинадцятирічну Оксанку від жахливої долі в одному зі сталінських «приютов для дітей врагов народа», якими

ясніла Імперія Зла і в яких, як свідчать певні джерела, від 1926 до 1958 року було голодом чи іншими «привілеями» вбито понад чотири мільйони дітей розкуркулених селян, вимореної інтелігенції, воїнів УНР, УПА.

Пані Галина ніколи не забуде звірств червоних варварів, що не мають аналогів у світовій історії. До прикладу, щоб виманити повстанця з лісу, енкавеєсники підвішували на перехресті лісових доріг відрізани дитячу ручку з затисненим у пальчиках листом погрозою вбити всю родину, якщо той не складе зброї. Так 1947 року, за рік до вікопного бою, коли загинув Михайло Кавка, НКВС захопило його дружину, жадливо мorduвали, вимагаючи, аби виказала криївку чоловіка, аж поки вона, сердешна, від тих тортур померла. Ніколи жінці не забути, як занесли їхню закатовану маму. Вони не одразу й упізнали її: замість обличчя — криваве місиво; було видно лише ніс: «Якось увійшли до хати два озброєні енкаведисти. Мама сиділа на ліжку біля п'єца і тримала Миколку на руках. Непрохані гості почали кричати до мамі та приставляти пістолет до чола. Потім один вдарив маму в обличчя, а на руці в нього була шкіряна рукавиця. Мама від удару похитнулася, і мій братик випав з її рук. Ми зі сестрою почали плакати й просити: «Не бийте нашу маму...» Так тривало щонаочі, зрештою таки забрали з хати їхню маму, а через кілька днів пізно ввечері привезли її. Вона була дуже побита, запухла — очі не розплющувалися, вона не могла ні говорити, ні їсти, ні пити...»

Бабуся Анна з того горя ніби оніміла, перестала розмовляти з людьми, лише молилася й збирала трави... Так люди й прозвали згорьовану жінку, на руках якої лишилося четверо сиріт, Німа Анна. А насправді, дівчинка знала, що її бабуся мала ім'я Анна Павлівна Козак. Галинка була бабусиною улюбленицею. Вона прибігала знадвору й запитувала: «Бабусю, а чому подружка Зірка має маму й тата, а я ні?» — «Бо тебе цигани загубили». — «Кажуть, я сирітка». — «А ти кажи: я не сирітка, а царівна». Бабуся пере-

шивала свої найкращі сукні на маленьку і вбирала її, як принцесу. Дівчинка бігала на могилку своєї мамі й оповідала вірші, які вже стала писати, — про вербичку, що мие коси у воді, про церкву, про бабусю... А коли пішла до школи, писала твір, виводячи виразно: «Я — Кавка Галина Михайлівна...» Вона й досі пам'ятає, як учителька підходила і підказувала: «Твій тато — герой, Кавка Михайло Антонович. Народився 12 листопада 1910 року... Він був лікар... Лікував євреїв у польській армії...» Тоді воно, маленьке, мало що тямало. Заки була жива бабуся, Галинка не почувалася сиротою, та не надто тривалий був вік Анни Павлівни, в неповних сімдесяти чотирьох роках хвороба сколила і її. Ось тоді неабияк і зажурилося дівча. Хоч на виручку прийшла рідна тітка Юля, яка так і не вийшла заміж, працювала в колгоспній ланці, доглядала сестриних дітей. Допомогала дітям і тітка Катря. Тож не марно Галина пішла татовим шляхом і присвятила себе медичній професії. У лікарні її за добре серце називали «Мама Терезія».

Мимохіть виникає запитання: чому її маленьке серденько не зачерствіло з того людського дитячого горя, а навпаки, позичило крил у янгола і стало берегинею свого роду-племени, січовою заступницею? Воістину — Спасом племені, якого обирали наші далекі пращури серед найкращих легенів, із чого постав легендарно-міфічний образ козака Мамая. Він мав ходити світами, а потім офірувати себе для спасіння роду свого. Тож не раптом опинившись на іншому кінці світу, ця милосердна жінка започаткувала Благодійний фонд для дітей-сиріт і все життя допомагала й далі допомагає не лише дітям, а й воїнам, тим, хто прагне допомогти війську, морально підтримує тих, хто просто потребує тепла, людяності й доброго слова...

Озираючись на своє минуле, пані Галина згадує, як по закінченні школи вступила до Львівського медичного училища. Згодом вийшла заміж, привела на світ двох синів. Та доля не позбавила молоду жінку випробувань! Залишилася вдовою. В 1989 році, у роки Перебудови в Радянському Союзі, коли виявилася нагода вирватися з пащі хижого «більшовицького звіра», вийшла до США, де сиротині з дітьми допоміг вижити й стати на ноги рідний дядько, старший татів брат Степан Кавка. Він був членом організаційних комітетів Америки, які посиляли допомогу Україні. Довго виношувала пані Галина запечений біль у грудях, викладаючи на папір свої жалі, аж поки у 2014 році, пам'ятному «Революцією Гідності» та загибеллю «Небесної Сотні», у США та Україні побачила світ її перша книжка спогадів — «Струни серця емігрантки». Згодом вийшли наступні книжки: трилогія «Обличчя української історії», «Добро людину славить», «Соло для Катерини», 2024 року була опублікована її книжка «Медична служба УПА на Бойківщині» а цьогогоріч — «Зрада». У 2024 році письменниця отримала диплом ІІ міжнародної літературно-краєзнавчої мистецької премії ім. Мирона Утриска за видання «Медична служба УПА на Бойківщині», а цьогогоріч її творчість відзначена дипломом лавреатки літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша.

До книжки Галини Кавки-Прохни увійшли чимало поезій, а також матеріали виняткової історичної цінності про медичну мережу та організацію медичної допомоги українцям-підпільникам у роки збройного спротиву УПА на Бойківщині. Завдяки зусиллям авторки та за підтримки групи небайдужих людей вдалося встановити багато фактів із діяльності підпільних шпиталів, а також безсмертні імена медиків, які, ризикуючи життям, рятували повстанців на полі бою. Як перегукуються тодішні події із сучасною ситуацією в Україні, рядки із зошитів

Галини Кавки: «Багрянні маки розцвіли / В степах моєї / України — / Сини по тих / Степах пройшли — / Граніт на плечі / Одягли / В тяжку, / В палаючу / Годину... / В атаці / На правічне Зло / Серцями кулі / Зупинили... / Там пророста / В степах / Зело / Й до Бога / Тягнуться могили... («Сини»)

Горе просто ходить слідом за цією мило-сердною й невагомною жінкою: на війні в Україні пропав безвісти її названий син Василь Пилатюк. Серце запеклося від болю. Адже там, на його рідній землі, воїна чекає кохана дружина з маленькою донечкою... «Щойно ранок сонячно всміхнеться / І примружить очі голубі — / Я встаю з Надією у серці, / І молюся, Господи, Тобі / За дітей, що встали за Вкраїну — / Все поклали на вітвар її... / За Василька — дорогого сина / Всі молитви, Боженку, мої!..» («Почуй мою молитву!»)

Герої поетичного доробку Галини Кавки — українські повстанці, воїни Збройних сил України, легендарні зв'язкові підпілля, працівники медичної служби, наснажені святими ідеями Вільної України. Тож не випадково, коли видавці альманаху «Diaspora» запропонували мені як амбасадорці культури в світі й очільниці відділу роботи з письменниками діаспори ГО «Україна — Світ» назвати кілька цікавих імен, Галина Кавка була першою. Вона виступає — як самобутня поетка: «Моя пісня зродилася з муки, / Її корені сльози пили, / Мою пісню плекали розлуки... / Вороги її вбить не змогли».

Хоч поезія Галини Кавки-Прохни досить своєрідна, все ж мимохіть уловлюю духовну спорідненість її письма з віршами поетеси і зв'язкової ОУН УПА Катерини Мандрик-Куйбіди, про яку я написала есей-книжку «Зв'язкова світів» і пишаюся званням лавреатки її літературної премії. У наш час героїзму й самопожертви безкомпромісна й героїчно наснажена, проте далеко не пафосна, поезія дуже актуальна. Вона кличе до подвигу, до оборони України та її цінностей, живе в українських душах і вселяє віру у велику перемогу. І сьогодні людина творча, що нині опинилася за межами своєї Вітчизни, докладає всіх зусиль, аби допомогти наблизити ту жадану перемогу. З відстані своя країна ще дорожча і болючіша, про що нам відомо з прикладу Тараса Шевченка. Лише серце, що розривається від болю за межами рідної землі, могло створити й такі поетичні рядки: «Моє майбутнє вже не за горою... / Усі скарби я залишила Там! / Живу, моя Вкраїнонько, Тобою — / Моя трагічна і моя Свята!»

Пані Галина зуміла зберегти свій молодечий дух, творче натхнення, добрий фізичний стан і вроду, бере участь у молодіжних мистецьких ярмарках на користь українського війська, виставляючи на огляд американців свої книжки! З якою дитинною радістю роздає автографи і спілкується з українською молоддю! Аби мати змогу допомагати людям і Україні пані Галина — не повірите — ще працює! Воїстину унікальна постать, яких мало. Письменниця й сама ідентифікує себе як одну з тих тисяч українських патріотів-просвітників, які присвятили своє життя відродженню нашої Великої Держави. Вона не припиняє працювати на ВЕЛИКУ ІДЕЮ — її надихає Україна! Втілюється велика праця з відновлення історичних цінностей та нашої історії. Вся її громадська, національна праця й літературна творчість присвячені цій високій місії: «Я до Твого сліду припадаю / І молю мільйонисто: чуй / Ту Молитву в Небесах високих — / Дай моїй Вкраїні Мир і Спокій — / Я тоді до Тебе відлечу!

Антонія ЦВІД,
письменниця, лавреатка
численних Всеукраїнських
та Міжнародних літературних
премій

Галина КАВКА-ПРОХНА

Лети, наша пісне.
Співай, наша мово,
Народ України звелич.
До Перемоги дай Клич!

Заграли гармати! І час вирушати —
Спадають кайдани старі.
Полки нескорених героїв на чатах,
І Матінка Божа вгорі!
Пала Україна. Повстала! Повстала!
Бо досить зневаги і Зла —
До бою звияжного сурма заграла,
І месників в бій повела!
Заграли гармати. Тікає проклятий
Москаль з українських степів.
Його здоганяє свинець автоматів
Й віками настояний Гнів!
Тікають ординці — забродили-чужинці
На прапорі месників Бог!
І Помста! І Гнів! І любов!

Будь проклята, московіє, в віках!
Розсіяні кістки... без сповіді й хреста...
Й молитва завмирає на вустах.
І тільки вітер лащить сумний,
І навіває спогади з Весни...
О, де нас не було?! Крізь смерчі Колими
Мільйонами брели у Небо ми...
А скільки нас лягло на Соловках,
На Магаданах і страшних шляхах?!
Будь проклята, росіє, у віках —
В твоїх зіницях кладовища й жах,
Бо ти жируєш на людських кістках...
Будь проклята, московіє, в віках!
Розсіяні кістки... Без сповіді й хреста...
Й прокляття завмирає на вустах...

ЯКБИ ТИ ВСТАВ...

Якби Ти встав, коханий мій татусю —
А із тобою війнство святе,
То буйно зацвіла б калина в лузі
І засміялось сонце золоте.
Життя віддав за щастя України —
Безстрашно бився, сміло йшов на бій,
Ти Злу ніколи, тату, не корився —
І був величним шлях тернистий Твій.
Вели Тебе на бій надія й віра,
І усмішка коханої вела —
На лютого московського вампіра —
Супроти Зла! Супроти Зла...
Коли Ти впав... Коли несли до раю
Тебе суворі посланці Небес,
Прошепотів: Народе, я вмираю,
Аби лиш ти колись, з ярма... воскрес!

МОЯ ПІСНЯ

Моя пісня зродилася з муки,
Її корені сльози пили,
Мою пісню плекали розлуки...
Вороги її вбить не змогли.

По Сибірах брела сумовита,
Замерзала в пекучих льодах
І народною кров'ю омита
На скривавлених юних вустах,

Знов бриніла, у Небо вростала
І гриміла набатом гучним,
І вставала, як смерть Сатани,
І, як помста нетлінна, палала.

Бо ця пісня разюча, мов сталь,
І прекрасна, мов дівчина в полі...
То степами бредуть не тополі —
То пісень наших сонячна рань.

Бо ця Пісня безсмертна, як Бог,
Бо ця пісня — рясна Україна.
Світом пісня знай лине і лине...
Невмируща, як вічна Любов.

СЕРПНЕВІ САЛЮТИ

За кривди всіх политих кров'ю зим
Ще прийде і відплата їм, і кара,
І покладе імперію на мари
Бог всемогутній в сутінках Грози!
За сльози посивілих матерів
І за сирітську долю України,
За всі сибіри і за всі руїни
Іще впаде на ката Божий Гнів!
...І Серпень Незалежності настав...
Блакитно-жовтий стяг Святої Волі
Замайорів. Звелися ниці й голі
І помолились на Державний Стяг!
Гримлять салюти до Карпатських гір,
Понад Дніпром ясна Осанна лине...
Устала Незалежна Україна —
Прекрасна... і висока... аж до зір...
То наша перемога! Ми змогли...
Священне воїнство УПА на чатах...
І Помста вийшла вже на шлях
хрещатий —
За все віддасться упирам презлим...

МЕДСЕСТРАМ УПА

Медсестрички... шпитальні матусі...
Чисті, юні і горді, мов стяг...
Не топтати вам м'яти у лузі,
Не стрічати коханих і друзів,
За яких ви поклали життя...
За потреби ви вміли стріляти
І в торбинку маленьку свою
Клали ви незрадливу гранату,
Щоб живими не здатись в бою.
Чорним димом завішені ранки,
І тривоги... й обірвані сни...
Що вам снилось ночами, краянки,
На вогнистих дорогах війни,
Коли люті ворожі сатрапи
Захлинались у шалі комун,
Як вели вас смертельним етапом
На Сибір... Воркуту... Колиму...
.....
Ви вернулись з Небесних шляхів,
Аби стати на варту останню —
Освятити нетлінну любов
І в нове народитись світання...
Де живуть — Україна і Бог!

ВЕСНА

І знов Весна — немовби мрія!
У кризі пролісок цвіте,
Співає все та молодіє,
І сяє сонце золоте...

Гребеться газда на городі...
Ген зеленіє ярина...
Щось світле й дивне у Природі —
Немов народжує Вона!

Серденьку в грудях млосно, тепло
І воно жайвором зліта...
І Олексій із хати Теплий
Рудого винесе ката...

Хоча вже скроні посивіли,
Душа за жайвором летить...
Ідесь мене чекає Милий
Та зустрічі чарівна мить.

ПОЧУЙ МОЮ МОЛИТВУ!

Тільки ранок
Сонячно всміхнеться
І примружить очі голубі,
Я встаю з надією
У серці
І молюся,
Господи,
Тобі!

За дітей,
Що стали за Вкраїну, —
Все поклали
На Вітвар її...
За Василька —

Дорогого сина —
Молитви всі,
Боженку, мої.

За нещадно
Зраних,
За хворих:
Їм війна
Скалічила життя.
Вони тягнуть
Невблаганне горе,
Наче хрест важкий
Чи Долі стяг...

Господи, почуй
Мою молитву
І біду прелюту
Відверни.
Перемогу подаруй
У битві,
Смерть мого народу
Зупини!

Хай затоплять,
Милосердний Боже,
Сльози материнські,
Твій покій.
Може, змилюєш
Й допоможеш
Врятувати Край
Невинний мій?!

Я на чужині
Давно караюсь,
Та Вітчизна —
В серденьку моїм.
За її гаї, за солов'їв,
За Людей нескорених її
Я до Твого сліду
Припадаю.
І молю мільйонисто:
Чуй
Ту Молитву
В Небесах високих:
Дай моїй Вкраїні
Мир і Спокій —
Я тоді до Тебе
Відлечу.

Я — ЕМІГРАНТКА

...Я чужиною
Пішла між Люде —
Мимо Страждання,
Мимо Огуди..
І босі ноги
Об камінь біла —
Шукала Долю,
Ламала крила,
Кричала криком,
Губила сльози...
Мене ламали вітри і грози,
Мене палили морози люті,
Мене вбивали жорстокі люди...

Я ЕМІГРАНТКА...
Під Небом Божим
Хилюсь до Тебе, Великий Боже..
— Спаси! Помилуй Ти сиротину.
— Окраєць жертвуй!
Накинй свитину!
В моїй Дорозі
Даруй Надію —
Я в своїм серці її засію,
Щоб проростала
Високим ланом
У кращій Долі за океаном...

Я ЕМІГРАНТКА —
Квітка самотня...
А світ чужинський
То є безодня...
Сирітська Доля...
Сльози в подушку...
Далекий Спогад,
Що крає душу...

ПАПЕРОВІ ЧИ ЕЛЕКТРОННІ?

ЯК НАВЧАЮТЬСЯ ДІТИ В ЄВРОПІ ТА ЧОМУ В УКРАЇНІ НЕ ВІДМОВЛЯЮТЬСЯ ВІД ДРУКОВАНИХ ПІДРУЧНИКІВ ЕЛЕКТРОНІ НЕ ЗАМІНЯЮТЬ УСЕ: ЧОМУ ПАПЕРОВІ ПІДРУЧНИКИ ДОСІ НЕЗАМІННІ

У багатьох країнах світу скільна освіта вже давно шукає баланс між паперовими та цифровими форматами. У Фінляндії, Франції, Польщі чи Німеччині учні й далі використовують друковані підручники як основний інструмент навчання. Водночас електронні платформи, відео, інтерактивні вправи та онлайн-тестування доповнюють цей процес і дозволяють зробити його гнучкішим.

Проте! У деяких країнах спостерігається тенденція повернення паперових підручників в освітній процес. Так, в експериментах у Фінляндії міське управління шкіл у Ріігімакі відмовилося від цілковитої цифровізації: повернулися до паперових підручників, оскільки так учні краще сприймають інформацію, покращилася концентрація уваги.

Як видно із досліджень, 54 % учнів краще сприймають довгі тексти на папері, особливо коли часу обмаль, а цифрові формати читають поверхово.

Освітня Швеція теж повертають паперові підручники до класів. Вони занепокоєні негативним впливом цифрових інструментів на навички, навчання та розвиток школярів. Тому шведський уряд інвестував 104 млн євро у проекти, спрямовані на повернення до друкованих книжок та письма від руки, аби компенсувати негативні ефекти цифрового навчання на навички читання і письма у дітей до 6 років.

В Україні звично вже комбінувати електронні та паперові видання. Така гібридна модель почала активно розвиватися після пандемії COVID-19. Саме тоді електронні підручники, цифрові платформи й інтерактивні посібники стали справжньою підтримкою для вчителів, учнів і батьків. Із початком повномасштабної війни дистанційне навчання й далі відіграє велику роль: коли під час обстрілів та тривоги немає можливості фізично бути у школі, доступ до освітніх матеріалів онлайн рятують навчальний процес.

Попри це паперовий підручник залишається незамінним. Він не залежить від Інтернету чи батареї, не перевантажує зору, його легше зосереджено читати. Друкована книжка у класі — це стабільність, опора і відчуття звичності в часи невизначеності.

Українські видавництва, зокрема «Ранок», навіть у надзвичайних умовах — попри обстріли, відключення електрики та негоду — і далі друкують мільйони примірників шкільних підручників. І головне: як розповідають у підрозділі навчальної літератури видавництва «Ранок», усі паперові підручники вже надруковані й доставлені до шкіл по всій країні. Паперова книжка буде на партах!

ДВОМОВНІ ВІРШІ ПРО ВІЙНУ В ЄВРОПІ

Малгожата Божешковська. «Odlamki. Rok pierwszy / Уламки. Рік перший». Переклала з польської Наталія Бельченко. Люблін, 2025

Знаємо сакраментальне твердження Теодора Адорно: поезія після Освенцима неможлива. Російські фашисти змогли осучаснити цю філософему, поставивши в трагічний ряд з Освенцимом іще чимало українських міст: Бучу, Маріуполь, Бахмут. . . Але писати віршів люди таки не припиняють. Малгожата Божешковська пише, ніби й не чула про соціолога Адорно. Вона, як той Хома Невірний, встромляє свої поетичні польські пальці у рвані рани кривавої катастрофи — російсько-української війни.

Так, я згадав Євангеліє. Бо один із віршів пані Малгожати з рецензованої білінгвальної книжки

імперіями-хижаками. Завдяки перекладам Наталії Бельченко польські вірші читаються так, ніби вони написані не за кордоном:

*Листя летить на наші голови,
ракети на міста.
Дерева втрачають листя,
люди втрачають життя.
Який гарний день — сонячний.
Тут і там.
На голови падає осінь.
Прямо з дрона.*

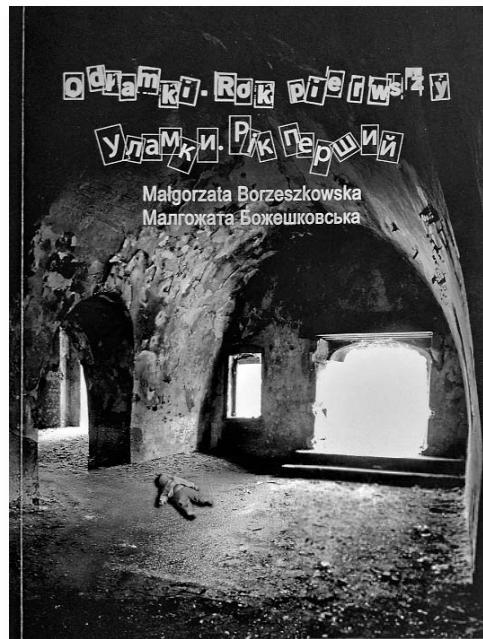
Більшість українських поеток пишуть нині репортажно, прямо й відверто, не дозволяючи собі виходити за межі побаченого і від-

дійти кудись західніше від Любліна, де видано цю книжку.

Та й хіба у відстанях річ? Шекспір писав про данського принца Гамлета і закоханих підлітків Верони, хоч ніколи не бував у Данії чи Італії. Але людство розуміє художню правду Шекспіра. Саме мистецтва, художньої майстерності нам часто бракує в тих віршах чи есеях про війну, які нині — на емоціях, на печалях! — переповнюють сторінки періодичних і книжкових видань.

Європейська поезія зародилася з війни, точніше, з воєнної епітафії спартанцям, що полягли під Фермопілами у битві з набагато чисельнішими персами. Якби Теодор Адорно жив іще тоді, він би подумав, що поезія неможлива після Фермопіл. Але ж ні: горювання, співчуття — такі ж природні емоції для поезії, як і радість. Сутність віршування зрозумів краще за німецького філософа польський поет Чеслав Мілош: «Поезія — це недолік, який нагадує людству про те, що ми нездорові».

Війна впливає не лише на українських митців і літераторів. Європа, Канада, Голівуд — тема російської агресії стала помітною на багатьох мистецьких платформах, бо вона — у серцях митців. Не диво, що наші сусіди поляки реагують

називається «Христос воскрес?» Тут — полемічне питання щодо існування Бога, як бачимо, криється в розділовому знаку. Але читаємо далі:

*Жінки поспішають до могили —
.....
Вони тягнуть на візках труни,
за ними тягнуться бездомні собаки...
.....
Христос воскресне?
Серед стількох мук?
.....
Гроза почалася давно
і б'є в землю ракетами.
Гологофа за Голгофою.
Чому ж він їх покинув?*

Ця думка в останні три роки приходила так чи інакше у мільйони сердець: якщо росіянам усе дозволено, отже, Бога немає? Але: немає лише в окупантів чи немає. . . взагалі? Кого Бог покинув — чи не всеє людство? Із сарказмом згадає польська поетка про «коштовну культуру», маніакально занепокоєну «богошукацтвом», і каже афористично:

*Дилери оцінюють
твори російського мистецтва,
перераховують на барелі.*

«Ми запитуємо: яка наша європейська спадщина, — пише у передмові Ярослав Тшесневський-Квєцень. — Після німецьких і російських злочинів — злочинів народів, які породили Гете, Бетховена, Моцарта, Толстого, Чайковського? Це питання лунає і в Малгожати Божешковської. З відчутною іронією та сарказмом!»

Мовна й територіальна близькість українців і поляків додають нам взаєморозуміння. А крім того, спрацьовує трагічна історична пам'ять Польщі, яка не раз перекроювалася й ділилася між

Художниця Марія Кучара

на російську агресію в Україні чи не найгостріше, найтрепетніше, найболючіше. Для них це їхня війна, як для нас колись російсько-грузинська. Вони відчують її своєю — європейською, ба

навіть польською. У Польщу залітають уламки російських ракет, з Польщі до нас їдуть на захист України протиракетні зенітні комплекси «Patriot».

Малгожата Божешковська живе у Гданську, деє на березі Балтики, проте книжка її вийшла у Любліні — звідти дуже близько до України.

У чому сенс білінгвальних книжок? Вони — не лише для тих читачів, хто розуміє обидві мови і здатний оцінити якість художнього перекладу. Або якусь із мов розуміє не досконало — й вивчає другу, поглядаючи у «шпаргалку» на сусідній сторінці. Комунікація між сторінками, між оригіналом і перекладом дає можливість — ні, не вивчати мову — вільніше занурюватись у неї. Не дидактично, а природно, бо, зрештою, що природніше за поезію? Можна за білінгвальною книжкою вивчати устрій, конституцію мови, її ідіоми, вигуки, печалі. Білінгвальний текст дає можливість оцінити якийсь мовний жест, вислів, дотеп. А наразі видання книжки віршів польської поетки в українському перекладі — це ще й знак солідарності Польщі з Україною в жорстокий час. Свідчення про добросусідство, про емпатію. І про те, що культура — потужний спосіб протистояти агресії.

■ Ігор КРУЧИК

ПІД КРИЛОМ ПОКРОВИ

Одразу хочеться взяти до рук і гортати, гортати...

Таке перше враження лишає книжка Віктора Васильчука «Шалена Богдана». Невелика за форматом, але глибока за змістом, вона справді є маленьким скарбом, яким прагнеш поділитися з найріднішими.

Яскраво-зелена обкладинка — соковита, життєдайна, як калина в пісні. Назва, мов ягідка, яку хочеться скуштувати, нагадує ніжний символ любові й боротьби. Книжка призначена для учнів середнього та старшого шкільного віку, і це — чудове рішення, адже шрифт зручний, а зміст — влучний.

Уже з перших слів, які написав літератор Василь Головецький у передмові, читач поринає у світ історії шістнадцятого століття. Без надмірної помпезності, але з внутрішньою магією інтриги, відбувається «шубовснення» в річку подій, де кожен абзац — хвиля емоцій.

Мова автора — легка, короткі речення створюють динаміку. І навіть архаїчні слова не є бар'єром: пан Віктор дає пояснення, наче ставить мости між поколіннями.

Розпочинається повість зі слів: «Тиха душна ніч останнього місяця літа огорнула натомлене денною спекою невелике волинське село. Повновидий місяць...»

Читачеві приємно зануритися в опис природи. Хочеться читати й відчувати літо. А ще — коли мова йде про красуню-дівчину, яка має надто цікаву уяву:

«Привиділося, що налетів страшний вихор, підхопив і виніс її на двір, де чатували люті лисиці з пишними хвостами, вогняними очима й закривавленими пащами...» Мама заспокоює доню, напуває холодною водою з дубового цебрика. А ще — рудий кіт утішає наполохану дівчину. Тут автор звіщає про чистоту українських традицій, любов і живину... Мама розказує донечці притчу про село, про злих бусурманів... Селу дали імення Сміле. Бо багато бід зазнали люди в селі, але сміливо боронили свою землю від татарської навали.

Письменник пише уважливо, тонко. Тут не тільки люди відчують небезпеку, а й природа сповіщає про щось таке: «Високо розкошував повний місяць, затьмарюючи серпневі зорі. Кілька найяскравіших враз шугнули до землі». «Там раптом нахмарилось. Ще більше зблід місяць. Ніби побачив, як люди відчайдушно намагалися врятуватися від ординських зайд», — природа говорить своєю мовою.

Дівчина, що стала козаком. Богдана — неординарний образ. Вона вродлива, сильна, витривала. Її уява, сміливість і здатність до трансформації викликають захват. Автор показує не лише боротьбу із ворогом, а й внутрішній шлях героїні — від страху до рішення боротися: «Ніщо так не огидне, як страх перед поневоленням».

Її перевтілення у козака — акт мужності й вірності, а тварини стають її вірними супутниками: вовк Джур, кіт Мурко, кобилиця Сіра — всі вони ніби послані долею.

Цікаво описує автор бузувирів. Вони — малі на зріст, прищаві, у шкурах, із рубцями на обличчях: «Мішки й масні подушечки під очима спливали на випнуті вилиці... на правій виднівся примітивний рубець... Рубанув, певно, козак шаблею».

Богдані вдалося вислизнути з кігтів татар. Мама і молодша сестричка потрапили в полон,

батька вбили. Природа йде на допомогу дівчині, котра, здається, дана Богом, аби вижити й заплатити за долю рідних: «...Потік був теплим, як парне молоко, а течія — не дуже швидкою...»

Символи, що ведуть крізь темряву. Протягом усієї повісті читач зустрічає глибоку повагу до українських традицій, православ'я, до мови предків. Герої моляться, спілкуються з природою, лікуються травами, плетуть коси й воюють, тримаючи в серці віру і любов.

Дівчину знаходить місцевий священник — «вкрай знесилена... на мілководді серед білих лілій...» Автор знайомить юного читача з українськими традиціями, секретами лікування та допомоги: «Заходився готувати цілющий напій із сухих (малинових) галузок, підкинувши в піч березове полінце на вуглини, що тліли».

Читач може не тільки відчувати природу та природні явища, мову землі, річки, трави, вітру... а й уявити красу Богдани: «Перед ним стояло дівча, хоч з лиця воду пий, і розгублено дивилося на нього небесними очима... Буйне шовковисте волосся дівчини заплела в дві коси, акуратно уклала навколо голови, увінчаної широкою, вишитою жовтими і блакитними нитками, смужкою».

кругла шапка, обшита собоєм з оксамитовим верхом. За широким поясом — пістоль з інкрустованим сріблом руків'ям».

«Козацьке військо готувалося в похід на Трипілля. У природі теж відбувалися зміни...», а Богдана «спритно осідлала коня й, оголивши шаблю, з несамовитим криком понеслася на ляхів». Повстанці спалили Переяслав і пішли на Київ. А Богдану оминали ворожі кулі — наче заворожена. Ніхто не помітив, що пліч-о-пліч із ними воює дівчина. За сміливість її нарекли козаком «Шалений». Козакам доводилося воювати і з ляхами, й з ордою.

А як прекрасно описує пан Віктор природу взимку: «Вночі сіпучо-білий сніг з ледь помітною синню щедро припорошив усі дороги й стежки... насунув розкішні шапки на задумливі пагорби... здавалося, що й повітря стало білим».

«А військо Косинського згодом узяло добре укріплений Острополь. Впритул підійшло до Старокосянтинова», — пише автор, і читач поринає в козацькі бої та прислухається до пісні, що лунає «дзвінкоголосою птахою». Відчула і природа той гетьманський задум: у фіолетових сутінках, під високим небом із ясними зорями завертілася хурделиця з міради колючих сніжинок.

І знову Богдану рятує священник. А військом котиться слава і чутки, що то «гетьмана врятував не відважний рубака Богдан Шалений, а перевдягнута сімнадцятирічна дівчина».

І ось — дівчина з мамою та сестрою знову повертається в рідне село. Дядько Северин їх не зустрів... пропав і вовк Джур. Знову розраду шукає Богдана в молитвах.

Дівчина, що стала хлопцем, аби врятувати рідних, знову стала чутливою, милою і ніжною Богданою. До неї повернувся Андрій — той, що називав її своїм побратимом... «Твої мальви на все село зоріють», — перевів подих він.

Ця книжка — не лише пригода, а й літературна молитва за дух нації, за жіночу силу, за перемогу добра. Юний читач знайде тут не тільки історію, а й уроки, символи, цінності.

І як добре, що завершення — світле, як ранкове сонце на мальвах Богдани. Автор дарує нам фінал, де зцілення і любов перемагають. І звичайно, сучасній молоді треба писати саме так — саме такі повісті, коли все закінчується щасливо, коли «ранком щасливі молодята пішли до церкви».

Ця повість народилася у тиші серця автора, книжка торкнулася душі, а слово — стало молитвою. Бажаємо пану Вікторові усмішок юних читачів, вдячності серцець і натхнення писати ще. Бо такі книжки — броня для духу і натхнення для творців. Історія, що народжує світло, залишається в серці назавжди.

Із благословенням на світло слова, **Тетяна ГРИЦАН-ЧОНКА**
Читайте українське —
читайте живе

П. Н. Дорогий читачу, Ти щойно пройшов сторінками слова, що народилося з любові — до книги, до традиції, до самої сутності української душі. Цей текст — не просто аналіз, а тихе дихання серця, що дослухається до кожного рядка, як до шепоту минушини. Якщо в тобі озвалася Богдана — не тільки як героїня, а як внутрішній голос сили й ніжності — отже, ми говорили мовою спільною переживання. Нехай книжки стануть тобі підтримкою, натхненням, вогником у п'яті й тишею в галасі. І пам'ятай: ми маємо слово. А отже — маємо світло.

«Подумати про час трагічний...»

ЗГАДУЮЧИ ОЛЕСЯ ЛУПІЯ

(Закінчення. Початок на с. 8–9)

Згадую, як колись Олесь Лупій просив мене познайомити його з видатним дослідником давньої української історії й культури Леонідом Махновцем. Саме в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України він консулювався з Махновцем, який тоді працював над перекладом сучасною українською мовою «Літопису руського».

Щоправда, на ті часи, а це був кінець сімдесятих, Леонід Махновець в Інституті літератури вже не працював: його брутально звільнив у 1973 р. директор Інституту Микола Шамота під час чергової кампанії проти антиісторизму й українського буржуазного націоналізму. Тільки завдяки втручання міжнародної наукової спільноти Л. Є. Махновця нарешті було прийнято на роботу в Інституті археографії НАН України.

Олесь Лупій знав, що Леонід Махновець працює над давніми київськими літописами, перекладає сучасною українською мовою «Літопис руський». Гадаю, Олесь Лупія не випадково цікавила і праця Леоніда Махновця над «Словом про Ігорів похід». Можливо, в нього був задум написати про цю давню українську пам'ятку. Адже Леонід Махновець подав свою, доволі аргументовану, версію імені автора «Слова...». Він довів, що ним був галицький князь Володимир Ярославович, син Ярослава Осмомисла, брат княгині Ярославни, героїні «Слова...». Галичанина Лупія ця гіпотеза не могла не зацікавити.

В Інституті він зблизився з іще одним ученим-давником Олексом Мишаничем, який згодом написав ґрунтовну вступну статтю «З любов'ю до отчого краю» до його «Вибраних творів». Саме це видання в серії «Бібліотека Шевченківського комітету», до якого увійшли два історичні твори Олесь Лупія «Падіння давньої столиці» та «Гетьманська булава», письменник подарував мені з такою присвятою: «Дорогому Миколі Григоровичу Жулинському із вдячністю за щире зворушливе слово про мої твори, за розуміння і підтримку, з побажанням нових досягнень в благородній діяльності, світлої долі на все велике життя. Сердечно Олесь Лупій 24.XI.2008 р.».

В останні 5–7 років життя цього талановитого і трудолюбного письменника ми спілкувалися переважно телефоном. Згадую його тихий, спокійний голос, думаю про нього, митця, який переборов страх перед тоталітарним монстром, не схилив покірно голови перед цим злом, яке так нещадно нищило і роз'їдало український народ. Так, Олесь Лупій не протестував визивно, не бунтував прилюдно проти тоталітарної системи, а намагався свій внутрішній спротив, своє творче Я висловити, оприлюднити і ствердити своїм художнім словом, своєю громадянською позицією. Він гідно і чесно пройшов шлях духовного опору компартійній системі, засуджуючи творене нею насильство, приниження і зневаження національної гідності й честі, жив, творив і працював із вірою в настання дня свободи й незалежності рідної України.

Микола
ЖУЛИНСЬКИЙ

П'ЯТЬ КНИЖОК ВИДАВНИЦТВА READBERRY, ПРО ЯКІ ГУЧНО БУЛО ЦИМ ЛІТОМ

READBERRY — перше українське видавництво, сфокусоване винятково на літературі для молоді, створене у 2024 році. Видавництво швидко здобуло популярність завдяки високоякісним перекладам та стильному оформленню. Цього літа READBERRY вкотре потвердило репутацію видавця трендових історій: одразу кілька його новинок стали читацькими відкриттями, активно обговорювались у соцмережах і стали топами продажів. Зосередимося на п'яти з них.

«МОВА ДРАКОНІВ»: ФІЛОЛОГІЯ ЯК ФОРМА СПРОТИВУ

Цей фентезійний роман британської авторки С. Ф. Вільямсон блискуче злетів на вершини бестселерів «Sunday Times», зібрав майже 10 000 оцінок на Goodreads.

Українською роман вийшов у перекладі Лариси Лебеденко.

Події роману розгортаються в альтернативній версії Великої Британії 1920-х років після Великої війни. Мир, що настав, виявився ілюзією: країну охопили репресії, ідеологічний тиск, глибокий соціальний поділ. У цьому розломленому світі живе Вів'єн Фізерсвоу — молода перекладачка з драконячих мов, унікальних тим, що передаються вони не словами, а шурхотами, клацанням і трелями. Знання мов — її інструмент, але водночас і зона ризику: коли її родина опиняється під ударом, Вів'єн мусить вирішити, чи зберігати нейтралітет, чи стати частиною боротьби.

Сама С. Ф. Вільямсон — перекладачка за освітою, і це помітно: мовна структура світу в романі — не просто декор, а центральна сюжетна вісь. Переклад тут стає актом контролю, опору, жертви. Вів'єн проходить переконливий шлях трансформації: від намагання зберегти власну безпеку до готовності діяти й змінювати світ навколо себе.

«Мова драконів» — не просто фентезі, а жанрове оновлення. Вишукано написана, сюжетно напружена й соціально чутлива, ця книжка поєднує інтелектуальну глибину з емоційною силою.

«НІ ЖИВА НІ МЕРТВА» — ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФІНАЛ НАЙГУЧНІШОГО YA-РОЗСЛІДУВАННЯ

Цього літа про трилогію «Посібник з убивства для хорошої дівчинки» Голлі Джексон знову заговорили особливо гучно — вийшла фінальна частина. Серія, котра почалась як випускний проект дівчини з провінційного містечка, перетворилася на глобальний книжковий феномен із мільйонами проданих примірників, адаптацією від Netflix та армією фанатів у Booktok і Bookstagram.

Початок історії — класика жанру: п'ять років тому сталася трагедія — зникла (ймовірно, вбита) школярка Енді Белл, а в убивстві звинуватили Сала Сінґха. Але старшокласниця Піппа Фітц-Амобі не вірить офіційній версії. Вона починає власне розслідування — і відкриває набагато більше, ніж очікувала. Нотатки, інтерв'ю, записи — читач занурюється у справу разом із героїнею, складає до купи шматки правди й брехні, здогадується раніше за неї або ж плутається у хибних слідах.

Серія стрімко набирає темп і розгортається не лише як детектив, а як глибока історія дорослішання.

У другій частині — «Хороша дівчинка, зіпсована кров» — ставки зростають: Піп утягується в нову справу, але цього разу її розслідування може врятувати життя. У фінальній частині — «Ні жива ні мертва» — історія стає темнішою, психологічнішою й набагато дорослішою.

Оформлення трилогії стилізоване під справжнє дос'є: нотатки, діалоги, скрини й фрагменти звітів створюють ефект цілковитого занурення в розслідування. А коли всі три книжки стоять поруч на полиці — їхні зрізи складаються в єдину ілюстрацію: кривавий відбиток, що візуально об'єднує всю історію.

«ТРИМАЙ МЕНЕ. НОВОАНГЛІЙСЬКА БАЛЕТНА ШКОЛА»: ТІЛЕСНІСТЬ І ТРАВМА В ПОЕТИЦІ NEW ADULT

Це перша частина роману Анни Савас, що стрімко здобув популярність серед шанувальників New Adult-літератури.

У центрі сюжету — Зої, юна танцівниця, яка вступає до престижної балетної школи. Тут її чекає несподівана зустріч із Джейзом — другом дитинства, з яким пов'язана болісна й невирішена історія. З перших сцен читач поринає у світ музики, тиші та напруги, де кожне па пронизане емоціями.

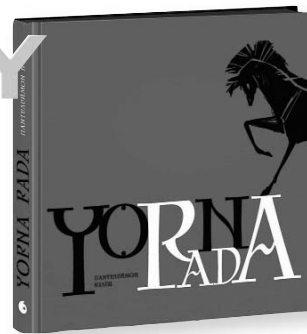
Стиль Анни Савас — легкий, але емоційно глибокий. Авторка тонко передає спектр переживань: від першого тремтіння почуттів до втрат і болю. Балет у книжці — не лише мистецтво, а спосіб виживання: «Біль, шрамовані ноги, напружені м'язи» — усе це формує героїню, її характер і долю.

Роман торкається тем травми, витривалості, внутрішньої сили та потреби бути почутим. Любителям історій із глибокою психологією, плавними поворотами сюжету й темою другого шансу ця книжка точно припаде до душі.

Оформлення візуально підтримує ідею ніжності та сили: пастельні тони, повітряні елементи й атласна стрічка — як зав'язки на пунтах — підкреслює витончену атмосферу твору.

«ЧОРНА РАДА» КУЛІША В ЛІНОГРАВЮРІ: ДІАЛОГ ІЗ МИНУЛИМ

Видавництво READBERRY представило нове оформлення класичного роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада».

Хроніка 1663 року — першого історичного роману українською мовою, який не втрачає актуальності й нині. У час, коли Україна знову проходить через випробування вибором і боротьбою, текст Куліша читається як художня рефлексія над гідністю, владою, відповідальністю та державністю.

Але не тільки це зацікавило читачів. «Чорна рада» від READBERRY претендує на статус справжнього мистецького об'єкта. Художнє оформлення створила молода ілюстраторка Софія Навка в техніці ліногравюри — рідкісному, вимогливому й глибоко матеріальному способі роботи.

Кожна ілюстрація спершу була вирізана вручну зі спеціального лінолеуму, віддрукована під пресом, потім відцифрована — і лише після цього процесу ілюстрації ставали частиною книжки. Така чорно-біла графіка з акцентами червоного кольору надала драматизму, а сама фактура ліногравюри ніби «вживлює» читача в атмосферу Руїни.

Завершує візуальну концепцію український шрифт «Рутенія» Василя Чебанника, сучасне прочитання козацького письма. Така синергія традиції й експерименту створює не лише візуально потужне враження, а й відчуття причетності до великої історії. Цей роман повертається не як музейний експонат, а як жива, дієва література — й у цьому одна з головних цінностей нового видання.

Текст доповнено ґрунтовним коментарем доктора історичних наук Віктора Горобця, що занурює в контекст і допомагає прочитати роман не лише як історію XVII століття, а як багатозарову алегорію сучасного українського досвіду.

«ПЛОЩА ВАШИНГТОНА» — ДЕБЮТ СЕРІЇ «ВПЕРШЕ» І КЛАСИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО РОМАНУ

Це перша книга із серії «Вперше» від видавництва READBERRY, яка об'єднує класичні твори, що вперше виходять українською мовою. Це книжки, які стали літературними проривами свого часу: першими у жанрах психологічного роману, соціального реалізму, жіночої інтелектуальної прози. У центрі кожної історії — перше кохання: щемке, суперечливе, трансформативне.

Кожне видання супроводжується авторською передмовою літературознавиці Ганни Улюри, що відкриває глибину твору та пояснює, чому він важливий сьогодні.

Постійними візуальними елементами серії є неон, ім'я автора й назва твору, винесені на яскраве коло з віньєткою, а також флористичні мотиви, які переходять із корінця на обкладинку, створюючи відчуття колекційності.

«Площа Вашингтона» — історія з дуже сильними меседжами. У центрі її — спроба жінки бути гідною кохання, а не коханця. Кетрин зуміла прожити своє гідне кохання — коли не оцінюєш, коли просто приймаєш себе, спраглу любові.

Це один із найтонших психологічних романів Генрі Джеймса, з глибоким портретом жінки, яка проходить шлях від покори до самоповаги. Автор оголює конфлікт між силою почуття й тиском патріархальної моралі, стримано, але пронизливо.

Літературна Україна

ТОВ «Газета "Літературна Україна"»
Виходить у суботу. Індекс 60974

ЄДРПОУ 21537661

IBAN UA 11 3204780000026004000175126

МФО 320478 відд №215/09 в АБ «Укргазбанку»

Юр.адреса: 01133, м. Київ, бульвар Л. Українки, 20

Платник податку на прибуток на загальній підставі

Не платник ПДВ

Засновники:

Національна спілка письменників

України та трудовий колектив редакції

Головний редактор: Сергій КУЛІДА.

Редакційна колегія: Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ, Юлія БЕРЕЖКО-КАМІНСЬКА (заступниця гол. редактора), Юлія БЕЛІНСЬКА, В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, Вадим ВІТКОВСЬКИЙ, Григорій ГУСЕЙНОВ, Олесь ДЯК, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Дмитро ІВАНОВ, Микола ІВАНОВ (заступник гол. редактора), Тадей КАРАБОВИЧ (Польща), Олександр КОПИЛЕНКО, Світлана КОРОНЕНКО, Василь КУЙБІДА, Сергій КУЛІДА, Віктор МЕЛЬНИК, Павло МОВЧАН, Петро ПЕРЕБИЙНІС, Володимир ПОЛІЩУК, Тетяна П'ЯНКОВА, Валентина СЕМЕНЯК, Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ, Іван СТЕПУРІН, Віктор ТЕРЕН, Ярослав ТКАЧІВСЬКИЙ, Дмитро ЧИСТЯК, Антонія ЦВІД.

Дизайн, верстка: Оксана ЖЕНЖЕРА. Літ. редагування: Олександр СТУСЕНКО.

Адреса для листування: м. Київ, вул. Банкова, 2. Для газети «Літературна Україна»

Email: lit_ukraine@ukr.net, сайт: litukraina.com.ua

Редакція не завжди поділяє думки авторів. За вірогідність фактів відповідають автори. Рукописи не рецензуємо і не повертаємо.

Редакція не листується з читачами. Гарнітура: Myriad Pro, «Rutenia2008 VasylyChebanyk» (abetkarutenia.com.ua).

Передруковуючи матеріали, посилайтеся на «ЛУ» обов'язково.

9 786177 229338

Загальний наклад за міс.: 900. Зам. 1420.

Ціна видання — договірна.

Обсяг — 4 друк. арк. Газету набрано

й зверстано в комп'ютерному центрі

«Літературної України».

Надруковано в Друкарні «Від і до»,

58007, м. Чернівці, вул. Заводська, 37 В.